

TURAN
UNIVERSITY

**Ministry of Science and Higher Education
of the Republic of Kazakhstan**

**EURASIAN SCIENTIFIC
JOURNAL OF LAW**

Scientific and practical journal

**No. 3(4)
2023
Almaty**

Certificate KZ81VPY00058517 dated 07.11.2022
Ministry of Information and Public Development of the Republic of Kazakhstan
Committee for Information

Owner: Establishment
Turan University

Released in December 2022.
once in quarter

EDITORIAL BOARD

Editor-in-Chief

Suleymanov Akif Firrudinovich – d.l.s., professor, Turan University

Deputy editor-in-chief

Aldabergenova Nonna Aldabergenovna – c.l.s., associate professor, head of the department of jurisprudence and international law, Turan University

Responsible editor

Dzhumabayeva Karlygash Asilkhanovna – PhD, associate professor, deputy head of the department of jurisprudence and international law, Turan University

Editor

Zhappar Karlygash Zinilabidinovna – c.ph.s., PhD, associate professor, Turan University

Website Editor

Skuratova Irina Mihajlovna

Members of the editorial board

1. Akhpanov Arstan Nokeshevich, d.l.s., professor, L.N. Gumilyov ENU
2. Abdrakhmanov Boris Amirzhanovich, d.l.s., professor, D. Kunaev Eurasian Law Academy
3. Aliyev Bakhtiyar Abdurakhmanovich, c.l.s., professor, Republic of Azerbaijan
4. Arabaev Avtandil Anisovich, d.l.s., professor, Kyrgyz Republic
5. Rehson Svetlana Nikolaevna, c.l.s., associate professor, Turan University
6. Balgintayev Aset Oralgazievich, PhD, L.N. Gumilyov ENU, member of the Public Council of the Ministry of Information and social development of the Republic of Kazakhstan
7. Baimakhanova Dina Muratovna, d.l.s., professor of the al-Farabi KazNU
8. Dilbarkhanova Zhanat Rakhimzhanovna, d.l.s., professor, Almaty Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan
9. Zhusipova Bakyt Akylbaevna, c.l.s., docent, L.N. Gumilyov ENU
10. Zhadauova Zhanara Abdyldaevna, c.l.s., leading researcher of the Department of analysis of the effectiveness of legislation, Institute of legislation and legal information of the Republic of Kazakhstan
11. Isaeva Clara Asangazyevna, d.l.s., professor, Kyrgyz Republic
12. Nysanbekova Lyazzat Begimzhanovna, PhD, associate professor, al-Farabi KazNU
13. Alayeva Gulnaz Tursunovna, c.l.s., professor, Turan University
14. Rysmendeev Baktybek Jenishbekovich, d.l.s., professor, Kyrgyz Republic
15. Saktaganova Indira Sovetovna, c.l.s., associate professor, L.N. Gumilyov ENU
16. Seliverstov Vyacheslav Ivanovich, d.l.s., professor, M. Lomonosov Moscow State University, Russian Federation
17. Skakov Aidarkhan Baydekovich, d.l.s., professor, Kostanay Academy of the Ministry of internal affairs of the Republic of Kazakhstan
18. Suleimenova Saule Zhusupbekovna, d.l.s., professor, Turan University
19. Syzdykova Leila Chinturganovna, d.l.s., professor, Kyrgyz Republic

Scientific editors of sections

1. State law and management – Zhanuzakova Leila Telmanovna, d.l.s., professor, Turan University
2. Civil law, civil process – Sarina Salima Abdykadyrovna, c.l.s., associate professor, Turan University
3. Criminal Law, criminal process – Akimzhanov Talgat Kurmanovich, d.l.s., professor, Turan University
4. International and comparative law – Lucik Victoria Vladimirovna, c.l.s., associate professor, Turan University

Turan University owns the exclusive rights to reprint
certain materials, publish and use the journal commercially

© Turan University, 2023

Қазақстан Республикасының Ақпарат және қоғамдық даму министірлігі
Ақпарат комитетінің
07.11.2022 ж. KZ81VPY00058517 қуәлігі

**Меншіктенуші: «Тұран»
Университеті» мекемесі**

**2022 ж. Желтоқсаннан бастап
тоқсанына бір рет шығады**

РЕДАКЦИЯЛЫҚ АЛҚА

Бас редактор

Сулейманов Акиф Фиррудинович – з.ғ.д., профессор, «Тұран» университеті

Бас редактордың орынбасары

Алдабергенова Нонна Алдабергеновна – з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, «Құқықтану және халықаралық құқық» кафедрасының меңгерушісі, «Тұран» университеті

Жауапты редактор

Джумабаева Карлыгаш Асылхановна – PhD, қауымдастырылған профессор, «Құқықтану және халықаралық құқық» кафедрасы меңгерушісінің орынбасары, «Тұран» университеті

Редактор

Жаппар Карлыгаш Зинилабидиновна – ф.ғ.к., PhD, қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті

Сайт редакторы

Скуратова Ирина Михайловна

Редакциялық алқа мүшелері

1. Ахпанов Арстан Нокешевич, з.ғ.д., профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ
2. Абдрахманов Борис Амиржанович, з.ғ.д., профессор, Д. Қонаев атындағы Еуразиялық заң академиясы
3. Алиев Бахтияр Абдурахманович, з.ғ.к., профессор, Әзірбайжан Республикасы
4. Арабаев Автандил Анинович, з.ғ.д., профессор, Қырғыз Республикасы
5. Рехсон Светлана Николаевна, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті
6. Балгынтаев Асет Оралгазыевич, PhD, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ, ҚР Ақпарат және қоғамдық даму министірлігінің Қоғамдық кеңесінің мүшесі
7. Баймаханова Дина Муратовна, з.ғ.д., профессор, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
8. Дильбарханова Жанат Рахимжановна, з.ғ.д., профессор, ҚР ИМ Алматы академиясы
9. Жусипова Бакыт Акылбаевна, з.ғ.к., доцент, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ
10. Жадауова Жанара Абдылдаевна, з.ғ.к., Заңнама тиімділігін талдау бөлімінің ж.ғ.к., ҚР заңнама және құқықтық ақпарат институты
11. Исаева Клара Асангазыевна, з.ғ.д., профессор, Қырғыз Республикасы
12. Нысанбекова Ляззат Бегимжановна, PhD, доцент, әл-Фараби атындағы ҚазҰУ
13. Алаева Гульназ Турсуновна, з.ғ.к., профессор, «Тұран» университеті
14. Рысмендеев Бактыбек Дженишбекович, з.ғ.д., профессор, Қырғыз Республикасы
15. Сактаганова Индира Советовна, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, Л.Н. Гумилев атындағы ЕҰУ
16. Селиверстов Вячеслав Иванович, з.ғ.д., профессор, М. Ломоносов атындағы ММУ, Ресей Федерациясы
17. Скаков Айдархан Байдекович, з.ғ.д., профессор, ҚР ИМ Қостанай академиясы
18. Сулейменова Сауле Жусупбековна, з.ғ.д., профессор, «Тұран» университеті
19. Сыздыкова Лейла Чинтургановна, з.ғ.д., профессор, Қырғыз Республикасы

Секциялардың ғылыми редакторлары

1. Мемлекеттік құқық және басқару – Жанузакова Лейла Тельмановна, з.ғ.д., профессор, «Тұран» университеті
2. Азаматтық құқық, азаматтық процесс – Сарина Салима Абдыкадыровна, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті
3. Қылмыстық құқық, қылмыстық процесс – Акимжанов Талгат Курманович, з.ғ.д., профессор, «Тұран» университеті
4. Халықаралық және салыстырмалы құқық – Люцик Виктория Владимировна, з.ғ.к., қауымдастырылған профессор, «Тұран» университеті

«Тұран» университетінің жеке материалдарды қайта басуға, журналды басып шығаруға
және коммерциялық пайдалануға айрықша құқығы бар

© «Тұран» университеті, 2023

Свидетельство № KZ81VPY00058517 от 07.11.2022 г.
Министерство информации и общественного развития Республики Казахстан
Комитет информации

Собственник: учреждение
«Университет «Туран»

Выходит с декабря 2022 г.
один раз в квартал

РЕДАКЦИОННАЯ КОЛЛЕГИЯ

Главный редактор

Сулейманов Акиф Фирудинович – д.ю.н., профессор, университет «Туран»

Заместитель главного редактора

Алдабергенова Нонна Алдабергеновна – к.ю.н., ассоциированный профессор,
зам.кафедрой «Юриспруденция и международное право», университет «Туран»

Ответственный редактор

Джумабаева Карлыгаш Асылхановна – PhD, ассоциированный профессор,
зам.зам.кафедрой «Юриспруденция и международное право», университет «Туран»

Редактор

Жаппар Карлыгаш Зинилабидиновна – к.ф.н., PhD, ассоциированный профессор, университет «Туран»

Редактор сайта

Скуратова Ирина Михайловна

Члены редакционной коллегии

1. Ахпанов Арстан Нокешевич, д.ю.н., профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева
2. Абдрахманов Борис Амиржанович, д.ю.н., профессор, Евразийская юридическая академия имени Д. Кунаева
3. Алиев Бахтияр Абдурахманович, к.ю.н., профессор, Азербайджанская Республика
4. Арабаев Автандил Анисович, д.ю.н., профессор, Кыргызская Республика
5. Рехсон Светлана Николаевна, к.ю.н., ассоциированный профессор, университет «Туран»
6. Балгынтаев Асет Оралгазыевич, PhD, ЕНУ им. Л.Н. Гумилева, член Общественного совета Министерства информации и общественного развития РК
7. Баймаханова Дина Муратовна, д.ю.н., профессор, КазНУ им. аль-Фараби
8. Дильбарханова Жанат Рахимжановна, д.ю.н., профессор, Алматинская Академия МВД РК
9. Жусипова Бакыт Акылбаевна, к.ю.н., доцент, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева
10. Жадауова Жанара Абдылдаевна, к.ю.н., в.н.с. Отдела анализа эффективности законодательства, Институт законодательства и правовой информации РК
11. Исаева Клара Асангазыевна, д.ю.н., профессор, Кыргызская Республика
12. Нысанбекова Ляззат Бегимжановна, PhD, доцент, КазНУ им. аль-Фараби
13. Алаева Гульназ Турсуновна, к.ю.н., профессор, университет «Туран»
14. Рысмендеев Бактыбек Дженишбекович, д.ю.н., профессор, Кыргызская Республика
15. Сактаганова Индира Советовна, к.ю.н., ассоциированный профессор, ЕНУ имени Л.Н. Гумилева
16. Селиверстов Вячеслав Иванович, д.ю.н., профессор, МГУ имени М. Ломоносова, Российская Федерация
17. Скаков Айдархан Байдекович, д.ю.н., профессор, Костанайская Академия МВД РК
18. Сулейменова Сауле Жусупбековна, д.ю.н., профессор, университет «Туран»
19. Сыздыкова Лейла Чинтургановна, д.ю.н., профессор, Кыргызская Республика

Научные редакторы секций

1. Государственное право и управление – Жанузакова Лейла Тельмановна, д.ю.н., профессор, университет «Туран»
2. Гражданское право, гражданский процесс – Сарина Салима Абдыкадыровна, к.ю.н., ассоциированный профессор, университет «Туран»
3. Уголовное право, уголовный процесс – Акимжанов Талгат Курманович, д.ю.н., профессор, университет «Туран»
4. Международное и сравнительное право – Люцик Виктория Владимировна, к.ю.н., ассоциированный профессор, университет «Туран»

Университету «Туран» принадлежат исключительные права на перепечатку
отдельных материалов, издание и коммерческое использование журнала

© Университет «Туран», 2023

IN THE ISSUE

1 STATE LAW AND MANAGEMENT

Abaikyzy M., Kadirbay A.A., Turysbek Zh.B.

Legal regulation of land easement 7

2 CIVIL LAW, CIVIL PROCESS

Nusipzhanov N.N.

Digitalization in the field of civil law: digital reputation..... 14

Kerimbek A.M., Aldabergenova N.A., Dzhumabaeva K.A.

Issues of mediation for the settlement of legal disputes related to copyright
and intellectual property 23

Ivanova Zh.B., Tatarinova L.F.

Problems of correlation of the right to information and the right
to privacy on the internet 32

3 CRIMINAL LAW, CRIMINAL PROCESS

Alayeva G.T., Rehson C.N.

Use of special knowledge in criminal proceedings..... 40

4 INTERNATIONAL AND COMPARATIVE LAW

Seliverstov V.I.

The census of 2022 is an important stage in the study of the personality of convicts..... 48

НӨМІРДЕ. В НОМЕРЕ

1 МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БАСҚАРУ ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПРАВО И УПРАВЛЕНИЕ

Абайқызы М., Кәдірбай А.Ә., Тұрысбек Ж.Б.

Жер сервитутын құқықтық реттеу..... 7

2 АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ, АЗАМАТТЫҚ ҮРДІС ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО, ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС

Нүсіпжанов Н.Н.

Азаматтық құқық саласындағы цифрландыру: цифрлық бедел..... 14

Керімбек А.М., Алдабергенова Н.А., Джумабаева К.А.

Авторлық және зияткерлік меншікке байланысты құқықтық дауларды реттеу
үшін медиацияны қолдану мәселелері..... 23

Иванова Ж.Б., Татарина Л.Ф.

Проблемы корреляции права на информацию и права
на неприкосновенность частной жизни в сети Интернет 32

3 ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, ҚЫЛМЫСТЫҚ ҮРДІС УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

Алаева Г.Т., Рехсон С.Н.

Использование специальных знаний в уголовном процессе 40

4 ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚ МЕЖДУНАРОДНОЕ И СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

Селиверстов В.И.

Перепись 2022 года – важный этап изучения личности осужденных 48

1 STATE LAW AND MANAGEMENT

МЕМЛЕКЕТТІК ҚҰҚЫҚ ЖӘНЕ БАСҚАРУ

ГОСУДАРСТВЕННОЕ ПРАВО И УПРАВЛЕНИЕ

FTAXP 10.55.01

ӘОЖ 349

JEL K39

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2023-1-3-7-13>

М. АБАЙҚЫЗЫ,*¹

З.ғ.м., сениор-лектор.

*e-mail: m.abaiyzy@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0006-7094-6741

А.Ә. КӘДІРБАЙ,¹

З.ғ.м., сениор-лектор.

e-mail: a.kadimbay@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-3694-5415

Ж.Б. ТҰРЫСБЕК,¹

З.ғ.м., сениор-лектор.

e-mail: zh.turysbek@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-1575-4839

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

ЖЕР СЕРВИТУТЫН ҚҰҚЫҚТЫҚ РЕТТЕУ

Аңдатпа

Мақалада жер құқығының жекелеген институты ретіндегі жер сервитуты мәселесі қарастырылған. Жер сервитутының пайда болу тарихынан бастап қазіргі күнге дейінгі даму негіздері мен құқықтық алғышарттары көрсетілген. Сонымен қатар Қазақстан Республикасындағы жер сервитутының құқықтық мәселелері қарастырылған, жер қатынастары саласындағы сервитуттың түсінігі мен түрлерін олардың ерекшеліктерін ұлттық заңнамалармен ТМД елдерінің заңнамаларына салыстырмалы талдау жүргізілген. Тақырыпты зерттеу барысында жалпы және жеке ғылыми әдістер қолданылды. Осы тақырып аясындағы жасалынған жеке тұжырымдар жер құқығы саласындағы заңнамалық актілерге өзгерістер мен толықтырулар енгізудің тәжірибелік маңыздылығын арттырады.

Тірек сөздер: жер сервитуты, жер заңнамасы, заттық құқық жүйесі, азаматтық заңнама, құқықтық реттеу, шектеулі құқық.

Кіріспе

Адам үшін барлық байлықтың ішіндегі ең құндысы, сөзсіз – жер. Жер – біздің байлығымыз бен күшіміздің қайнар көзі. Жерді ұтымды пайдалануға байланысты мәселелерді шешуде жер заңнамасы маңызды рөл атқарады. Жер мәселесі тек заңды және экономикалық сипатта ғана емес, сонымен бірге саяси және әлеуметтік сілкіністермен де байланысты. Пайдалану сипатына және шаруашылық мақсатына қарамастан, мемлекеттік шекаралар шегіндегі барлық жерлер бірыңғай мемлекеттік жер қорын құрайды. Еліміздің Жер қорының жалпы ауданы 2,7 миллион шаршы шақырымды құрайды. Қазақстан батысында Каспий маңы ойпатына дейін және

шығысында Алтай тауларына дейін, ал солтүстігінде Батыс Сібірге дейін және оңтүстігінде Тянь-Шань шыңына дейін бір жарым мың шақырымға созылады.

Сот практикасында соңғы кездері объектісі жер телімі болған даулар саны едәуір артты. Бұған жердің тауар айналымына белсенді қатысуы, мемлекеттің тұрғын үй саясатының өзгеруі, Жер заңнамасының түбегейлі жаңаруы себеп болды. Бұл процестер жаңа даулы құқықтық жағдайлардың, келіспеушіліктер мен жер құқығы туралы даулардың пайда болуымен қатар жүреді.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу тақырыбын дайындау барысында жалпы ғылыми және жеке ғылыми әдістер қолданылды. Қауымдық сервитуттарды бекітілген қарым-қатынастардың рулық және отбасылық көзін анықтау үшін тарихи зерттеу әдістері қолданылды. Осы қатынастарды азаматтық айналым мен заттық құқықтардың жалпы жүйесінен бөлу үшін аналитикалық бақылау және синтетикалық қабылдау әдісі қолданылды. Жұмыста құқықтық жүйені одан әрі дамытуда сервитут саласының даму мүмкіндіктеріне қатысты ұстанымды әзірлеу үшін синергетикалық әдісті қолдануға әрекет жасалуда. Бұрынғы КСРО және кеңестік блок елдерінің заңнамалық жүйелері талданып, пайдаланылған объектілер ретінде өзінің құрамы мен қоғамдық қатынастарды реттеу тәсілдері бойынша неғұрлым жақын.

Жұмыста қолданылатын әдістердің бірі қоғамдық болып табылады. Жалпы алғанда жер сервитуты қоғамдық мүдделерде шектелетіндіктен, сондай-ақ, анықталған санатты толығымен толықтыру мүмкіндігі туралы да айту керек.

Әдебиетке шолу

Зерттеудің теориялық негізін құқық пен өркениеттің жалпы теориясы саласындағы отандық және шетелдік Г.Ф. Шершеневич сынды ғалымдардың еңбектеріндегі ережелер мен қорытындылар, тұжырымдар пайдаланылды. Сондай-ақ қазіргі заманғы ғалымдардың заттық құқықтар мен сервитуттарға байланысты проблемалары бойынша еңбектері пайдаланылды. Яғни, Ю. Андреев, А.Х. Хаджиев, Е.Ш. Рахметов, Ж.Х. Косанов, А.Т. Джусупов, Ә.Е. Бектұрғанов, Л.Қ. Еркінбаева және т.б. еңбектері қарастырылды.

Нәтижелер мен талқылау

Қазақстан Республикасы зайырлы, құқықтық мемлекет болғандықтан, елдің құқықтық жүйесіндегі қоғамдық қатынастардың бірі – жер қатынастары. Жерді пайдалану құқығы, оның ішінде біреудің жер учаскесін шектеулі пайдалану құқығы мәселесі, Ежелгі Рим құқығының қалыптасу кезеңінде пайда болған қоғамдық қатынастардың бірі сервитут институты болды. Сервитут ұғымы басқа адамдардың жер учаскелерін шектеулі мақсаттарда, соның ішінде жаяу серуендеу, қажетті коммуникацияларды тарту және пайдалану, аң аулау және басқа да қажеттіліктер үшін пайдалану құқығын білдіреді. Мұндай қатынастарды заңды түрде жүзеге асыру үшін сервитут құқығы қолданылады. Бұл институт жерді пайдалану саласындағы көптеген даулармен қайшылықтарды шешуге бағытталған және олардың саны мен салдарын азайтуға айтарлықтай ықпал етеді. Себебі, сот практикасының материалдары мен тәжірибесіне сәйкес, қазіргі жағдайда жер дауларының пайда болуының негізгі себептері:

- ♦ біріншіден, шаруашылық жүргізуші субъектілердің жер пайдалану құқығын білмеуі;
- ♦ екіншіден, көрші жер иелерінің мүдделерімен есептелмей, жер учаскелерін тек өз пайдасына пайдалану;
- ♦ үшіншіден, қолданыстағы заңдарды тиімсіз қолдану, олардың логикасы жер қатынастарын нақты реттеуге жағдай туғызбайды, сондықтан жер дауларының туындауына себеп болады.

Сервитуттарды түрлері бойынша беру жерді пайдалану құқығында ерекше орын алады. Бұл жер қатынастары Жер құқығында жердің азаматтық айналымға енуіне байланысты және жер иелерінің, жер пайдаланушылардың құқықтары мен міндеттеріндегі мүліктік қатынастарды неғұрлым егжей-тегжейлі реттеу үшін пайда болды. Сервитут – бұл азаматтар мен

заңды тұлғалардың бөтен жерді пайдалану құқығы. Демек, сервитут құқығы басқа біреудің жерін пайдаланушылар үшін сервитут құқығы (иелену немесе пайдалану құқығы), сервитут құқығына сәйкес жер иелері үшін сервитут құқығы болып саналады.

Жеке меншік немесе жер пайдаланушыға (мүдделі жеке және заңды тұлғаларға) учаскенің шектеулі нысаналы пайдалану құқығы берілген жағдайда, жер иесінің жерге құқығы шектелмейді, тек оның пайдалану құқығы ғана шектеледі [3].

Жер сервитуты – жаңадан енгізілген жер қатынастары институты. Кеңес өкіметі кезінде жер заңнамасы сервитут институтын толық енгізбеді, бірақ сонымен бірге басқа аумақтарды пайдалану тәртібін заңнамалық тұрғыдан қарастыруды талап етті.

Мысалы, айтатын болсақ: маусымдық мал айдау жолдарын белгілеу.

Қазақстан Республикасы егемендік алғаннан кейін алғаш рет бұл Қазақстан Республикасы Президентінің 1995 ж. «Қазақстан Республикасының жері туралы» Жарлығында көрініс тапты және арнайы тарауға енгізілді [4]. Кейінірек, 2001 ж. «Жер туралы» Қазақстан Республикасының Заңы неғұрлым егжей-тегжейлі қаралып, 2003 ж. жаңа «Қазақстан Республикасының Жер кодексінің» қабылдануына байланысты қолданысқа енгізілді [5]. Осы үш нормативтік актіде жер сервитутына қатысты нормалар өзгертіліп, толықтырылды. Жер кодексіне сәйкес жер сервитуты екі түрге бөлінеді, біріншісі – жеке сервитут, екіншісі – қоғамдық сервитут, ол негізінен сервитутты белгілеу мақсатына қарай бөлінеді. Ресейлік ғалым профессор Е.А. Сухановтың пікірінше, «коммуналдық сервитутты» ойлап тапқанға дейін ежелгі Рим құқығындағы классикалық сервитуттарды «оң» (белгілі бір әрекеттерге құқылы) және «теріс» (белгілі бір әрекеттерді жүзеге асыру мүмкін емес) деп қарастырған дұрыс болар еді. Мұндай сервитуттың түрлері Германияның азаматтық заңнамасының §1018, Швейцарияның Азаматтық кодексінің 730-бап 1-тармағында белгіленген [6].

Украина мемлекетінің кодексінің біздің Жер кодексінен айырмашылығы Жер коммуналдық жер сервитут институтын мойындамайды. Осылайша, Украинада тек жеке жер сервитуттары орнатылуы мүмкін. Бұл ретте жер сервитуты тек екі негіз бойынша белгіленеді: шарттық және сот. Украинаның Жер кодексінің 100-бабына сәйкес жер сервитутына құқықтың пайда болу сәті жер учаскелерін мемлекеттік тіркеуді жүзеге асыратын органда жер сервитутын белгілеу туралы шартты немесе сот шешімін мемлекеттік тіркеу кезінде ғана пайда болды деп есептеледі [5].

Ресей Жер кодексіне сәйкес жер сервитутының екі түрі көзделген: мемлекеттік және жеке [4] олардың пайда болу себептері біздің Қазақстан Республикасының жер кодексіндегідей Жер кодексінде, арнайы бапта, тіпті тек сервитутқа қатысты тарауда көзделмеген. Жалпы пайдалану бөліміне енгізілген бір бап, яғни 23-бап сервитутқа арналған және Азаматтық құқықтағы жеке сервитутқа қатысты мәселелерді қамтитын Ресей Федерациясының Азаматтық кодексіне арналған [5]. Сервитуттың пайда болу негіздері келісімшарттан, заңнан немесе Ресей Федерациясының басқа нормативтік құқықтық актісінен, жергілікті өзін-өзі басқару органының нормативтік құқықтық актісінен және сот шешімінен туындайды.

Құқық субъектісі, жеке сервитуттағы жер учаскесінің шектеулі пайдаланушысы келтірілген барлық шығындарды өтеуге міндетті. Бұл жерде біздің заңымыз сервитут құқықтарын пайдалану үшін ақы төлеуді көздейді деген сұрақ туындайды. Меншік иесі өз меншігіне белгілі бір шектеулер қойып, толық пайдалану құқығын пайдалана алмағаны үшін өтемақы төледі. Бірақ бұл құқықты жүзеге асыру кейбір қиындықтарды тудырады. Себебі төлем жасалса да, оның бағасы мен мөлшері туралы дау туындауы мүмкін. Сервитут ақысының құны, егер ол бүкіл жер учаскесінде орнатылса және тек белгілі бір бөлікке орнатылса, мысалы, электр желілерін, коммуникацияларды, су құбырларын төсеу, жаяу жүру немесе көлік жүргізу кезінде мұнда көрсетілмеген. [7] Жер қатынастары практикасында сервитут құқығын пайдалану үшін ақы төлеу талабы сирек кездеседі және жиі ақысыз. Болашақта барлық сервитут құқықтарын пайдалану үшін ақы алынуы мүмкін. Алдын ала сервитут жылжымайтын мүлік немесе жер деп те аталады. Алайда, «praedium» сөзі латын тілінен жылжымайтын мүлік, жер, мекенжай деп аударылғанымен, сервитуттарға сілтеме жасау үшін «praedial» сын есімін қолдану орынды деп санаймыз. Бір қарағанда, «жер» терминін ұстану қисынды болып көрінеді. Алайда, заң ғылымында «жер сервитуты» термині бірнеше мағынада қолданылады. Жер сервитутының санатын ғалымдар негізінен келесі мағынада қарастырады.

Біріншіден, басқа біреудің жер учаскесін меншік құқығында пайдаланудың заңды мүмкіндігі. Бұл тұжырымдаманың әртүрлі нұсқаларының жақтаушылары ең үлкен топты құрайды [8]. Екіншіден, ол өзінің мазмұнына байланысты оның мәнін анықтайтын Тараптардың құқықтары мен міндеттерінде нақтыланатын құқықтық қатынас ретінде белгіленеді. Үшіншіден, белгілі бір міндеттерді екіншісіне жүктей отырып, бір адамға құқық беретін функционалдылықтың белгілі бір жүктемесі (шегі). Төртіншіден, бөтен жер учаскесін шектеулі пайдалану жер сервитуты болып саналады. «Жер сервитуты» терминінің кеңінен қолданылуына қарамастан, біз Рим құқығында «алдын ала сервитут» ұғымын қолдануды дұрыс деп санаймыз. Көптеген зерттеушілер латын негізіне қарамастан «предиаальды» сын есімді қолданады [9].

Сонымен қатар, біз «табиғаттағы сервитут» немесе «нақты сервитут» ұғымдарын қолдану дұрыс емес деп санаймыз. Заңды табиғаты бойынша барлық сервитуттар табиғатқа жатады, өйткені шетелдік меншік материалдық құқықтарға жатады. Сондықтан жеке сервитуттарға табиғатта (яғни алдын-ала) қолдану ыңғайсыз, өйткені жеке сервитут та материалдық құқық болып табылады. «Нақты сервитут» ұғымын қолданған кезде «жеке сервитуттар нақты емес, ойластырылған ба» деген сұрақ туындайды. Құқықтық терминологиядағы кез-келген түсініспеушіліктерді болдырмау үшін біз «алдын-ала сервитуттар» ұғымын қолданған жөн деп санаймыз.

Предиаальды сервитут белгілерін талдайық. Біріншіден, олар көршілес жер учаскелері арасында өмір сүре алады. Кейбір ғалымдар міндетті түрде жер учаскелері көрші болуы тиіс деп санайды. Ал, енді бірі көрші емес, бірақ жақын орналасқан учаскелер арасында сервитуттарды ауыстыруға жол береді. Көрші жер учаскелері деп тек бір-бірімен тікелей шектесетін (бұл *igni immittendi, oneris ferendi, stillicidii, fluminis* сервитуттары үшін қажет болуы мүмкін) ғана емес, сондай-ақ, бір учаскі басқа жер үшін пайдалы болуы мүмкін жерлерді де түсіну керек деп санаймыз.

Екіншіден, басым жер телімі сервитуттан пайда болуы керек. Яғни, сервитут көмегімен үстем учаскенің қажеттілігін қанағаттандыратын қатынастар орнатылады. Бұл дегеніміз – сервитут қызмет көрсететін учаскені тек үстем учаскенің қажеттілігі мөлшерінде ғана пайдалануға мүмкіндік алады. Алайда сервитут меншік иесінің жеке қажеттіліктерін қанағаттандыра алмайды [10].

Басым жер учаскесі үшін пайданың мәні туралы мәселені қарастыра отырып, біз ақшалай пайда, яғни, басым жер учаскесі табыстылығының артуы екенін атап өттік. Бірақ пайданың жалпы ыңғайлылықта, мысалы, терезеден тиісті түрде болуы мүмкін екенін байқаған жөн. Бұдан басқа, мүлік емес, жеке адамның қажеттілігін ғана қанағаттандыра алатын нәрсе жер сервитутының мәні бола алмайды. Керісінше, адам үшін пайдалы емес, бірақ мүлік үшін пайдалы болатын сервитут орнатуға болады.

Үстем учаскенің қажеттіліктеріне предиаальды сервитуттың мазмұны байланысты. Мысалы, *Lapidus eximendi* тасын өндіруге құқық беретін сервитут тек үстем учаскенің қажеттілігі үшін ғана белгіленуі мүмкін, яғни осы учаскеде құрылыс қажеттілігін қанағаттандыру үшін әрекет ету. Бірақ тас өндіру кезінде сату үшін сервитут орнатуға болмайды, себебі бұл мүлікке емес, тұлғаға пайда әкеледі. Осылайша, қауымдық сервитут тек үстем учаскенің мұқтаждықтары үшін ғана жүзеге асырылуы мүмкін, бірақ бұл қажеттіліктерден артық емес [11].

Үшіншіден, *omnes servitutes praediorum perpetuas causas habere debent* – барлық предиаальды сервитуттар тұрақты себеп болуы тиіс (*perpetua causa*). Яғни, сервитут үстемдік етуші учаскенің қажеттілігін уақытша немесе кездейсоқ емес, өзінің тұрақты қасиеттері арқылы қанағаттандыра алатын жағдайда ғана белгіленеді. Сондықтан, мысалы: тоған немесе бассейнен, тек тұрақты су көзінен су жүргізу сервитутын орнатуға болмайды. Тек классикалық құқықта ғана су қоймасынан су жүргізуге сервитут орнатуға рұқсат етіледі. Пайдалы заттарды қызмет көрсететін жер учаскесіне осы учаске иесінің өзі жеткізгенде (мысалы, бөтен су жүргізілген кезде) немесе олар кез келген тәсілмен осы жер учаскесіне сырттан берілген кезде (мысалы, құм су жағылады) сервитут жасауға жол берілмейді. Алайда, қызмет көрсету учаскесі арқылы үстем учаскеге су жүргізген жағдайда мүлдем басқа жағдай, өйткені мұнда *perpetua causa* су құбыры өтетін жер болады [13].

Қорытынды

Жер және азаматтық құқықтарға сәйкес жер сервитуттарын бір мезгілде реттеу бірқатар келіспеушіліктерге әкеледі. Біздің ойымызша, жер сервитуттары құқықтың бір саласы, ал оның екі саласы бір мезгілде реттелуі тиіс. Бұл орын алған қайшылықтарды жойып, нормалардың арақатынасы мен оларды қолдануға байланысты практикалық проблемаларды болдырмауы мүмкін. Жер сервитуттарын нақты жер құқығымен регламенттеу қажет, ал азаматтық құқық субсидиарлық түрде қолданыла алады. Біз сервитуттар туралы барлық нормалар бір нормативтік актіде болуы тиіс деп есептейміз. Бұл сервитут институтын кешенді және толық реттеуді қамтамасыз етеді, келіспеушіліктер мен қайшылықтарды болдырмайды. Сондай-ақ өзгерістер мен толықтырулар енгізу қажет болған жағдайда тиісті ережелерге өзара келісуді қажет етпейді. Бастапқыда сервитут институты азаматтық құқық шеңберінде пайда болғандықтан, тек жер ғана емес, жеке сервитуттарды да қамтыса, азаматтық заңнамада сервитут қатынастарын реттеу қисынды болар еді. Сервитуттарды жер құқығы нормаларымен құқықтық реттеу қажеттілігін негіздей отырып, біз жер-құқықтық реттеу принциптеріне (жерді ұтымды пайдалану мен қорғау міндеттемелері, экологиялық қауіпсіздік талаптарының басымдығы, жерді табиғи ресурс, аумақтық бөлігі ретінде пайдалануды үйлестіру, бұл адам тіршілігінің көзі және басты шарты болып табылады), құқықтық реттеуді саралау принципі, сервитуттық қатынастарды құқықтық реттеу мақсатына сілтеме жасаймыз [14]. Жерді пайдаланудың тиімділігін арттыру, субъектілердің белгілі бір императивін және ерекше міндеттерін, жердің маңыздылығын белгілеу жолымен тек жер құқығын қамтамасыз ететін кешенді тәсілді негізге ала отырып, жер учаскелеріне сервитуттық құқықтарды іске асыру жөніндегі қатынастарды регламенттеу керек. Сонымен бірге жер заңнамасында жер сервитуттары туралы нормалар азаматтық заңдардың ұқсас ережелерін қайталайтынына, сондай-ақ азаматтық заңнамада сервитуттарды бөтен мүлікке заттық құқықтарға жатқызу туралы, оларды қорғау туралы және сол сияқтылар туралы жалпы ережелерді айқындайтынына назар аударған жөн. Шын мәнінде, азаматтық және жер құқығы бір-бірімен байланысты [15]. Сондықтан қандай салалардың маңыздысы және сервитуттық қатынастарды реттеуі тиіс екендігі туралы ұзақ дауласуға болады. Бірақ тиімді құқықтық реттеу үшін құқық салаларының қайсысы қажетті нормаларды қамтитыны маңызды емес. Сондықтан жер сервитуты туралы нормаларды жер заңдарынан алып тастау немесе сервитуттық қатынастарды тек азаматтық заңдармен регламенттеуді қамтамасыз ету және азаматтық заңдарда сервитуттар туралы жалпы ережелер белгілеп, қазірдің өзінде жер сервитуттары тек жер қатынастарын реттеу керек.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақстан Республикасының Жер Кодексі. 2003 жылғы 20 маусымдағы № 442. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000442>
- 2 Қазақстан Республикасының Конституциясы 1995 жылы 30 тамызда қабылданған (жаңартылған) / Қазақстан Республикасы Парламентінің жаршысы, 1996 жылғы № 4, 217-құжат (Қазақстан Республикасы Парламентінің басылымы).
- 3 Еркінбаева Л.К. Правовое регулирование возмещения вреда земле. Дисс. канд. юрид. наук. – Алматы. – 1995. – 24 с.
- 4 Айгаринова Г.Т. Қазақстан Республикасының Жер құқығы. – Алматы: «Print master», 2012. – 321 б.
- 5 Abaikyzy M., Yerkinbayeva L.K., Njiki M.R. ҚР және шет мемлекеттердегі жер сервитутын құқықтық реттеудің кейбір мәселелері // ҚазҰУ Хабаршысы. Заң сериясы. – 2020. – Том 96. – № 4. – Б. 66–77.
- 6 Суханов Е.А. Общие положения о праве собственности и других вещных правах // Хозяйство и право. – 1995. – № 6. – С. 43–46.
- 7 Стамқұлова Г.А., Абайқызы М. Қазақстан Республикасы және шет елдердің жер құқығы. Электронное издание / Стамқұлова Г.А., Абайқызы М. – Алматы: «Тұран» университеті, 2023. URL: <https://e-lib.turan-edu.kz/book/113743>
- 8 Копылов А.В. Вещные права на землю в римском, русском дореволюционном и современном российском гражданском праве. – М.: «Статут», 2000. – 255 с.
- 9 Сулейменов М., Басин Ю. Обременения вещных прав в гражданском обороте // Басин Ю.Г. Избранные труды по гражданскому праву. Предисловие Сулейменова М.К., Ихсанова Е.У. / сост. Сулейменов М.К. – Алматы: АЮ ВШП «Әділет», НИИ частного права КазГЮУ, 2003. – С. 212–219.

10 Абдраимов Б.Ж., Боголюбов С.А. Земельное право России и Казахстана: проблемы развития, процессуальные формы реализации. – М.: Юрист, 2007. – 454 с.

11 Нурланова Ж.Н. Государственная регистрация сервитутов: проблемы совершенствования законодательства // Вестник Института законодательства Республики Казахстан. – 2006. – № 4. – С. 150–155.

12 Косарев И.Э. Ограничения и границы права собственности // Вестник Санкт-Петербургского университета. – 1996. – Сер. 6. – Вып. 4. – С. 122–126.

REFERENCES

1 Qazaqstan Respublikasynyñ Jer Kodeksi. 2003 jylǵy 20 mausymdaǵy No. 442. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/K030000442_. (In Kazakh).

2 Qazaqstan Respublikasynyñ Konstitusiasy 1995 jyly 30 tamyzda qabyldanǵan (jańartylǵan) / Qazaqstan Respublikasy Parlamentiniñ jarǵysy, 1996 jylǵy No. 4, 217-qújat (Qazaqstan Respublikasy Parlamentiniñ basylymy). (In Kazakh).

3 Erkinbaeva L.K. (1995) Pravovoe regulirovanie vozmeshheniya vreda zemle. Diss. kand. jurid. nauk. Almaty. 24 p. (In Russian).

4 Ajgarinova G.T. (2012) Qazaqstan Respublikasynyñ Zher qúqúǵy. Almaty: «Print master», 321 b. (In Kazakh).

5 Abaikyzy M., Yerkinbayeva L.K., Njiki M.R. (2020) QR jáne şet memleketterdeǵy jer servitutyn qúqyqtyq retteudiñ keibir máseleleri // QazÚU Habarşysy. Zań seriesy. Vol. 96. No. 4. P. 66–77. (In Kazakh).

6 Suhanov E.A. (1995). Obshhie polozheniya o prave sobstvennosti i drugih veshhnyh pravah // Hozjajstvo i pravo. No. 6. P. 43–46. (In Russian).

7 Stamqúlova G.A., Abaikyzy M. (2023) Qazaqstan Respublikasy jáne şet elderdiñ jer qúqyǵy. Elektronnoe izdanie / Stamqúlova G.A., Abaikyzy M. Almaty: «Túran» universiteti. URL: <https://e-lib.turan-edu.kz/book/113743>. (In Kazakh).

8 Kopylov A.V. (2000) Veshhnye prava na zemlju v rimskom, russkom dorevoljucionnom i sovremennom rossijskom grazhdanskom prave. M.: «Statut», 255 p. (In Russian).

9 Sulejmenov M., Basin Ju. (2003) Obremeneniya veshhnyh prav v grazhdanskom oborote // Basin Ju.G. Izbrannye trudy po grazhdanskomu pravu. Predislovie Sulejmenova M.K., Ihsanova E.U. / sost. Sulejmenov M.K. – Almaty: AJu VShP «Ədilet», NII chastnogo prava KazGJuU, P. 212–219. (In Russian).

10 Abdraimov B.Zh., Bogoljubov S.A. (2007) Zemel'noe pravo Rossii i Kazahstana: problemy razvitiya, processual'nye formy realizacii. M.: Jurist#, 454 p. (In Russian).

11 Nurlanova Zh.N. (2006) Gosudarstvennaya registraciya servitutov: problemy sovershenstvovaniya zakonodatel'stva // Vestnik Instituta zakonodatel'stva Respubliki Kazahstan. No. 4. P. 150–155. (In Russian).

12 Kosarev I.I. (1996) Ogranicheniya i granicy prava sobstvennosti // Vestnik Sankt-Peterburgskogo universiteta. Ser. 6. Vyp. 4. P. 122–126. (In Russian).

М. АБАЙКЫЗЫ,*¹

м.ю.н., сениор-лектор.

*e-mail: m.abaikyzy@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0006-7094-6741

А.А. КАДИРБАЙ,¹

м.ю.н., сениор-лектор.

e-mail: a.kadirbay@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-3694-5415

Ж.Б. ТУРЫСБЕК,¹

м.ю.н., сениор-лектор.

e-mail: zh.turysbek@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-1575-4839

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ПРАВОВОЕ РЕГУЛИРОВАНИЕ ЗЕМЕЛЬНОГО СЕРВИТУТА

Аннотация

В статье рассматривается вопрос о земельном сервитуте как отдельном институте земельного права. Изложены основы и правовые предпосылки развития сервитута земли от истории возникновения до наших

дней. Кроме того, рассмотрены правовые вопросы сервитута земель в Республике Казахстан, проведен сравнительный анализ понятий и видов сервитута в сфере земельных отношений с национальным законодательством и законодательством стран СНГ. При изучении темы использовались как общие, так и частные научные методы. Отдельные выводы, сделанные в рамках данной темы, повышают практическую значимость внесения изменений и дополнений в правовые акты в сфере земельного права.

Ключевые слова: земельный сервитут, земельное законодательство, система вещного права, гражданское законодательство, правовое регулирование, ограниченное право.

M. ABAIKYZY,*1

Master of Laws, senior lecturer.

*e-mail: m.abaikeyzy@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0006-7094-6741

A.A. KADIRBAY,

Master of Laws, senior lecturer.

e-mail: a.kadimbay@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-3694-5415

ZH.B. TURYSBEK,1

Master of Laws, senior lecturer.

e-mail: zh.turysbek@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0001-1575-4839

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

LEGAL REGULATION OF LAND EASEMENT

Abstract

The article deals with the issue of land easement as a separate institution of land law. The basics and legal prerequisites for the development of the easement of land from the history of its origin to the present day are outlined. In addition, the legal issues of land easement in the Republic of Kazakhstan are considered, a comparative analysis of the concepts and types of easement in the field of land relations with national legislation and legislation of the CIS countries is carried out. When studying the topic, both general and private scientific methods were used. Some conclusions made within the framework of this topic increase the practical significance of amendments and additions to legal acts in the field of land law.

Key words: land easement, land legislation, system of property law, civil legislation, legal regulation, limited law.

2 CIVIL LAW, CIVIL PROCESS

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ, АЗАМАТТЫҚ ҮРДІС

ГРАЖДАНСКОЕ ПРАВО, ГРАЖДАНСКИЙ ПРОЦЕСС

FTAXP 10.27.23

ӨОЖ 347.219

JEL K1:K15

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2023-1-3-14-22>

Н.Н. НҮСПЖАНОВ,*¹

докторант.

*e-mail: 22230614@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2427-6621

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

АЗАМАТТЫҚ ҚҰҚЫҚ САЛАСЫНДАҒЫ ЦИФРЛАНДЫРУ: ЦИФРЛЫҚ БЕДЕЛ

Аңдатпа

Мақала виртуалды өзара әрекеттесудің қажетті атрибуты және тауарлар мен қызметтерді бірлесіп тұтыну саласындағы цифрлық сенімділіктің маңызды көрсеткішін, цифрлық беделдің құқықтық аспектілерін зерттеуге арналған. Жаңа технологияларды дамыту контекстіндегі беделдің мәні мен маңыздылығын талдау, пайдаланушылардың беделін қалыптастыру және бекіту үшін заманауи онлайн қызметтердің қолданатын әдістерін зерттеу негізінде цифрлық технологияларды тану орындылығы туралы пікір айтылады. Бедел – дербес құндылық және мүлктік қатынастардың болжамды объектісі. Құқықтық қатынастарға қатысушыны даралау құралы ретінде жеке брендті құрудағы цифрлық беделдің рөліне де назар аударылады. Нәтижесінде заңнаманы дамыту бағыттары айқындалады, оның ішіне рейтингтік жүйелерді біріздендіру, сондай-ақ цифрлық қызметтер пайдаланушылардың беделін қалыптастыру және бағалау үшін пайдаланатын басқа тетіктер: құқықтық режимнің цифрлық беделінің барабар мәнін құру, беделді құрайтын ақпаратты сақтау, беру және пайдаланудың тиімді құралдарын жасау және т.б. кіреді.

Тірек сөздер: ортақ экономика, цифрлық сенім, цифрлық репутация, цифрлық платформалар, жеке бренд, азаматтық құқық, мүлктік қатынастар.

Кіріспе

Заманауи технологиялардың деректерді біріктіру және оларға жедел қол жетімділікті қамтамасыз ету қабілеті өзара әрекеттесудің әдеттегі модельдерін өзгертеді, дәстүрлі институттар мен іргелі категорияларды түрлендіреді. [1, 31–36 б.].

Цифрландыру жағдайында пайда болған және дамыған экономикалық секторлардың бірі – бірлескен тұтыну (sharing economy). Ол тауарлар мен қызметтерді ұжымдық пайдалануды, ресурстарға бірлесіп қол жеткізуді, оларды қайта өңдеуді және қайта тұтынуды көздейді [2, 154 б.], бұл жеткіліксіз пайдаланылған активтердің тиімділігін арттырады және экологиялық мәселелер кешенін шешуге мүмкіндік береді, өзара көмек принциптері негізінде әлеуметтік байланыстарды қалыптастыруды қамтамасыз етеді.

Бірлескен тұтынуға қатысатын тұлғалардың коммуникациясы цифрлық сервистермен қамтамасыз етілетіндіктен, қажетті ресурсты іздеу, контрагентті таңдау, онымен шарттық қатынастарға түсу және оларды іске асыру барынша жеңілдетіледі.

Бүгінгі таңда тауарларды сатып алу (Amazon, Ozon), таксиге тапсырыс беру (Uber, Yandex Taxi), жолдас саяхатшыларды (BlaBlaCar), пәтерлер (Airbnb), қонақ үйлер (Booking), мамандар іздеу (YouDo), әртүрлі жобаларды бірлесіп қаржыландыру (Kickstarter) жобалары өте танымал. Бірлескен тұтыну секторының кірістілігі 2025 жылға қарай 335 миллиард долларды құрайды деп болжануда.

Жеке тұтыну секторларының өсуіне COVID-19 пандемиясы және онымен байланысты шектеулер белгілі бір үлес қосты, атап айтқанда, жеке заттарды онлайн сату көлемі 48%-ға, заттарды ортақ пайдалану – 85%-ға, жұмыс және қызмет көрсету (фриланс) – 31%-ға өсті [3].

Кез-келген виртуалды өзара әрекеттесу сияқты, бірлескен тұтыну ақпараттың сенімсіздігіне, деректердің бұзылуына, цифрлық қызметтердің жұмысындағы ақауларға және т.б. байланысты қауіп төндіруі мүмкін. Бұл тәуекелдерді үш негізгі санатқа бөліп қарастыруға болады, олар: іскерлік (business risk), оның ішінде құқықтық сипаттағы тәуекелдер; технологиялық (Internet risk); контрагенттің жеке басына байланысты (customer risk) [4].

Бірлесіп тұтыну шеңберінде мәмілелерді қашықтан жасасу – интернет-платформада орналастыруды, оны меншік иесіне және әлеуетті контрагентке өзінің дербес деректері мен банк деректемелерін беруді талап етеді, бұл оларды заңсыз пайдалануға мәжбүрлейді. Контрагенттің ықтимал анонимділігі, оның жеке басын және ұсынылған ресурстарды тексерудің әдеттегі әдістерін қолдануға мүмкіндік бермей, қолда бар ақпараттың шынайылығына, болашақта туындайтын міндеттемелердің тиісінше орындалуына күмән тудыруы мүмкін.

Шын мәнінде, бірлескен (шерингтік) қатынастарға түсе отырып, адамдар көбінесе ақпараттың дұрыстығына, сондай-ақ құқықтық байланыстарды орнатуға және іске асыруға қатысатын цифрлық сервис иесінің адалдығына сенуге мәжбүр болады.

Мұндай жағдайларда sharing economy секторындағы әрекеттердің белгісіздігін төмендететін негізгі факторлардың бірі – басқалардың қажеттіліктерін ескере отырып және кейбір жалпы нормаларға сәйкес болжамды және адал мінез-құлықты күту дәстүрлі түрде түсінілетін қажетті сенім деңгейін қалыптастыру және сақтау [5, 53 б.].

Ақпарат көздерін кеңейту мен түбегейлі жаңартуды, оны сақтау мен қамсыздандыруды қамтамасыз ететін жаңа құралдарды пайдалануды көздейтін жаңа технологиялардың дамуы сенімнің маңызды сипаттамаларына түбегейлі әсер етті. Қазіргі таңда ол «цифрлық сенімге» айналды (digital trust) [6], белгілі бір қасиеттер мен элементтерге ие болып, олардың арасында ашықтық пен қол жетімділік, этика мен жауапкершілік, құпиялылық пен бақылау, қауіпсіздік пен сенімділік пайда болды [7]. Көбінесе олардың болуы блокчейн технологиясын қолдану мүмкіндігіне байланысты, ол бірқатар артықшылықтарға байланысты қажетті сенім архитектурасын жасай алады [8].

Сенім мәселелері тұтастай алғанда онлайн форматта орнатылатын кез келген қатынастар үшін өзекті, сондықтан жалпы алғанда цифрлық технологияларға, қашықтан жасалатын операциялардың қауіпсіздігіне, жеке деректердің құпиялылығын сақтауға сенімділікті қамтамасыз ететін жалпы нормативтік шараларды әзірлеу және қолдану қажеттігін білдіреді.

Алайда, бейтаныс адамдар арасында қарым-қатынас орнатылатын sharing economy секторының спецификасы да ерекше, әлеуметтік қасиеттің сенімін талап етеді. Әдетте, ол виртуалды, цифрлық платформа негізінде біріктірілген азаматтық-құқықтық қоғамдастықтың ішінде қалыптасуы мүмкін, оның барлық мүшелері платформа бірлесіп әзірлеген немесе ұсынған бірыңғай ережелерді адал орындайды. Оларды бұзу платформаның ресурстарына қол жетімділікті тоқтатуға және іс жүзінде қауымдастықтан шығаруға әкеледі.

Субъектілерді сипаттайтын және олардың арасында қажетті сапаға деген сенімді қалыптастыруға ықпал ететін негізгі көрсеткіш – бедел, бұл жеке тұлғаның басқалармен тікелей немесе жанама өзара әрекеттесуінің жалпыланған нәтижесі, ол өзіндік ресурсымен, әлеуметтік капитал және бәсекелестік артықшылығымен әрекет етеді [9, 5–6 б.]. Әдебиеттерде цифрлық сенім мен беделдің тығыз байланысы айқындалған, олардың қазіргі заманғы жоғары технологиялық жағдайларда өзара әсер ету принциптері ерекшеленеді [10]. Бұл жағдайда бедел виртуалды ынтымақтастық ықтималдығының ең маңызды көрсеткіші ретінде танылады; интернеттегі өзара әрекеттесуге қатысуға түрткі болатын маңызды фактор; қоғамдағы тұлға мәртебесінің негізгі элементі [11, 2252 б.]. Тиісінше бедел институтын дамыту және шерингтік қатынастар саласы үшін оны бағалау әдістерін реттеу өте өзекті болып табылады.

Материалдар мен әдістер

Зерттеу материалдары қолданыстағы теориялық ережелерді, құқықтық нормаларды, сондай-ақ жаңа технологияларды дамыту жағдайындағы цифрлық бедел ұғымына қатысты практика материалдарын талдау, пайдаланушылардың беделін қалыптастыру және бекіту үшін заманауи онлайн-сервистер қолданатын әдістерді зерттеу.

Зерттеу әдістері – азаматтық құқық ғылымының және жалпы құқық теориясының негізгі теориялық ережелері. Ғылыми зерттеуді жүргізу кезінде байқау, салыстыру, абстракциялау, тарихи әдіс, салыстырмалы-құқықтық, аналитикалық және басқалар сияқты білімнің ғылыми әдістері қолданылды. Жұмыста теориялық және құрылымдық синтезге талдау кезінде алынған бөліктерді (әр түрлі деңгейде – үстірттен генетикалыққа дейінгі) тұтас затқа біріктіруге мүмкіндік беретін әдіс ретінде ерекше мән беріледі. Осы әдістерді қолдану зерттеу объектісін толықтай және жан-жақты зерттеуге мүмкіндік берді.

Әдебиетке шолу

Азаматтық құқық объектісі ретінде ақпаратты құқықтық талдауды зерттеу нәтижесінде азаматтық құқық объектісі болып табылатын ақпаратты құқықтық реттеу туралы, құқықтық табиғат туралы пікірлердің, тұжырымдамалардың өте кең ауқымы пайда болды. Осы уақытқа дейін азаматтардың ақпаратқа конституциялық құқығын іске асыру кезінде туындайтын «ақпарат» ұғымына және онымен байланысты қоғамдық қатынастарға жүйелі талдау жүргізілді, негізінен М.К. Сүлейменов, А.Г. Диденко, Ю.Г. Басин, А.Б. Агапов, А.А. Алексеев, И.Л. Бачило, А.Б. Венгеров, О.А. Гаврилов, В.А. Дозорцев, В.А. Копылов, М.М. Рассолов, А.П. Сергеев, А.А. Снытников, Л.В. Туманова, Ю.К. Толстой, И.Д. Тиновическая, А.Д. Урсула, А.А. Фатьянов және басқа да ғалымдардың еңбектерінде ақпарат бостандығы мен ақпараттық қауіпсіздікті құқықтық қамтамасыз ету мәселелері зерттелді.

Негізгі ережелер

Қатысушылардың әртүрлі ресурстарын бөлісуге қабілетті шексіз санды біріктіретін цифрлық платформалардың негізгі функцияларының бірі олардың арасындағы сенімді құру және қолдау болғандықтан, негізінен платформалар өзара әрекеттесетін адамдардың беделін қалыптастырудың негізгі ережелерін және оны бағалауға мүмкіндік беретін параметрлерді белгілейді. Бедел көрсеткіштерін құру және бекіту үшін қолданылатын құралдар оның ерекше цифрлық сипатын көрсетеді.

Әдетте, шерингтік қатынастарға қатысушыларға платформада контрагенттер туралы да, тауарлар мен қызметтердің сапасы, басқа көрсеткіштері туралы да пікірлер жариялауға мүмкіндік беріледі. Бұл мәліметтер ашық және онлайн платформа арқылы мәміле жасайтындардың барлығының цифрлық беделін қалыптастыруға мүмкіндік береді. Мысалы, мамандарды іздеу қызметі Profi.ru барлық шолуларды «сол күйінде», яғни модерациясыз және редакциясыз жариялайды. Бұдан басқа, сервис контрагенттерден тұлғаларды және олар ұсынатын активтерді ауызша бағалауды алу үшін қосымша шаралар қабылдайды, сондай-ақ емтихандар өткізу және оларды 2-ден 5-ке дейінгі шкала бойынша бағалау арқылы қызметтердің кейбір түрлерін көрсететін пайдаланушылардың кәсіби деңгейін дербес тексереді [12].

YouDo-дың тұрмыстық және бизнес міндеттерін шешу үшін орындаушыларды іздеудің цифрлық сервисі тұлғалардың кәсіби қасиеттері туралы пікірлерді ашық қолжетімділікте орналастырумен қатар, орындаушы және оның ұсынысы туралы ақпаратты сайтта орналастыру орны тәуелді болатын өздерінің рейтингін қалыптастырады. Теріс пікірлер мен жосықсыз мінез-құлық платформа ресурстарына қол жеткізуді қиындатуы мүмкін.

Атап айтқанда, адамның YouDo-дағы аккаунтын бұғаттауға басқа пайдаланушылардың ережелерді бұзғаны, дөрекі немесе орынсыз мінез-құлқы, уағдаластықтарды орындамағаны туралы шағымдары негіз болады және өз рейтингіне жасанды әсер ету («кері байланысты бұрмалау») кейіннен қалпына келтіру мүмкіндігінен сөзсіз бұғаттауға әкеп соғады [13].

BlaBlaCar саяхатшыларын іздеу қызметі пайдаланушының есептік жазбасын тоқтата алады, оның қызметке кіруін шектейді немесе пайдаланушы орташа бағасы 3-тен аспайтын кемінде үш пікір алған жағдайда онымен келісімшарттық қатынастарды тоқтата алады [14].

Сонымен қатар, қазіргі жағдайда бірлескен тұтынуға қатысатын адамдардың беделін қалыптастырудың тиімді құралдары орталықтандырылған сәйкестендіру жүйелерін тарта отырып, оларды тексеру, сондай-ақ «цифрлық іздерді» талдау, яғни әлеуметтік желілерде, чаттарда, іздеу жүйелерінде, агрегаторлардың сайттарында және т.б. қалдырылған жеке басын және оның өмірін сипаттайтын мәліметтер болады.

Шерингтік қызметтердің едәуір бөлігі пайдаланушылардың жеке басын анықтау және тексеру кезінде олардың әлеуметтік медиа аккаунттарына жүгінеді. Бұл олардың қатысуымен транзакциялардың қауіпсіздігін жақсартуға мүмкіндік береді, өйткені жеке цифрлық профильді құру жауапкершілігі пайдаланушылардың өздеріне жүктеледі.

Сонымен қатар, пайдаланушыны сипаттайтын және оның әлеуметтік желілердегі парақшасындағы басқа көрсеткіштер де ескерілуі мүмкін. Сондықтан көптеген адамдар өздерінің жеке, қоғамдық, кәсіби өміріндегі жетістіктерімен саналы түрде бөліседі, интернетке тиісті ақпаратты орналастырады.

Сондай-ақ, тексеру адамның тұрғылықты жері, оның несиелік қабілеттілігі және т.б. туралы ақпаратты қамтитын әртүрлі мәліметтер базасын талдауды қамтуы мүмкін.

Осыған байланысты бірлескен тұтыну экономикасы саласындағы жетекші компаниялардың пайдаланушылардың беделін қалыптастыру мен бағалаудың орталықтандырылмаған, тең-теңімен шараларынан дәстүрлі орталықтандырылған жүйелерге (валидация, өмірбаяндық деректерді құжаттамалық тексеру және т.б.) көшу үрдісі байқалды [15]. Мұндай жағдайларда технологиялық құралдардың көмегімен ерекше түрде қалыптасатын және жинақталатын цифрлық беделдің құқықтық мәні туралы мәселе ерекше қызығушылық тудырады.

Отандық азаматтық заңнамада бедел категориясы материалдық емес игілік ретінде тек іскерлік бедел аясында қарастырылады және оның тұжырымдамасы заңды түрде ашылмайды. Іскерлік бедел, ең алдымен, қорғау құқықтық қатынастарының объектісі ретінде танылады, атап айтқанда, бұзылған және шындыққа сәйкес келмейтін мәліметтер таратылған жағдайда оны қорғау мәселелері реттеледі.

Ғылымда іскерлік бедел олардың тасымалдаушысы өз клиенттерінің, тұтынушыларының, контрагенттерінің, әріптестерінің көз алдында байланыстыратын және осы қызмет саласындағы басқа мамандардың арасында дараланатын қасиеттер мен бағалаулар жиынтығы болатын түр ұғымы ретінде анықталады. Сондай-ақ, іскерлік беделдің ақпараттық сипатына назар аударылады және оның кәсіпкер емес азаматтарда болу мүмкіндігі анықталады.

Осыған сүйене отырып, іскерлік беделді кең мағынада – экономикалық (кәсіпкерлік, кәсіптік, қызметтік және т.б.) қызмет субъектілерінің кәсіби, қызметтік және іскерлік қасиеттерін сипаттау үшін, сондай-ақ тар (өзіндік) мағынада – кәсіпкерлік қызмет субъектілерінің іскерлік беделі ретінде қарастыру ұсынылады.

Сонымен қатар, кейбір авторлар «іскерлік» сөзін нақтыламай беделдің болуы мүмкін еместігіне назар аударады, өйткені тиісті ұғым адамның жеке сипаттамаларының үйлесуіне байланысты жеке тұлғаны қоғамдық, әлеуметтік тұрғыдан бағалаудан көрініс табатын ар-намыс ұғымымен синоним болып кетеді. Басқа зерттеушілер бөлек көзқарасты ұстанады, іскерлік бедел материалдық емес игілік ретінде адамның және оның кәсіби қызметі туралы ақпаратқа негізделген және жалпы беделдің ерекше жағдайын (кіші түрін) білдіретін басқалардың (кең таралған) пікірінде көрсетілген іскерлік қасиеттер мен бағалаулардың жиынтығы деп санайды.

Қазіргі цифрлық қоғам шеңберіндегі іскерлік беделдің ерекшеліктерін анықтау әрекеттері авторларды, шын мәнінде, ол субъектіні өзінің тасымалдаушысына тәуелсіз және әртүрлі нысандарда беруге қабілетті ақпараттық түрде дараландырады деген қорытындыға әкеледі. Сондықтан іскерлік беделді құқықтық қорғау оны пайдалану ерекшеліктерін ескере отырып, жаңа заңды құралдар мен қорғау әдістерін қажет етеді.

Платформалық экономика жағдайында кәсіпкерлік немесе басқа кәсіби қызмет саласындағы адамның қасиеттерін бағалау ретінде іскерлік беделді түсіну жеткіліксіз екені анық. Шеринг ресурстарды тек кәсіби негізде ғана емес, сонымен бірге қалыптасқан цифрлық бедел олардың

тасымалдаушысы көптеген адамдардың көз алдында байланыстыратын және белгілі бір саладағы басқа кәсіпқойлар арасында ғана емес, сонымен қатар қарапайым азаматтар арасында да дараланатын қасиеттер мен бағалаулар жиынтығымен байланысты.

Тиісінше, шерингтік қатынастар аспектісінде цифрлық бедел іскерлік беделден асып түседі және онымен байланысты құқықтық қатынастар тек күзетпен шектелмейді. Цифрлық бедел активтерге қол жеткізу және шарттық қатынастарға түсу мүмкіндігіне әсер ететіндіктен, оны қалыптастыру және пайдалану процестері белгілі бір құқықтық реттеуді қажет етеді. Бұл ретте заңнамалық тәсілдерді әзірлеу азаматтық құқықтар объектілері жүйесінде цифрлық беделдің орнын белгілеу қажеттігін болжайды.

Оның мазмұны мен мақсатына байланысты адам туралы ақпарат, мысалы, жеке немесе отбасылық құпия ретінде жіктеледі, материалдық емес тауарлардың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы мүмкін, осыған байланысты ол азаматтық заңнамамен қорғалады, жеке мүліктік емес құқықтардың объектісі бола алады және бөлінбейтіндігімен сипатталады.

Алайда, цифрландыру жағдайында адам, оның өмірі мен қалауы туралы мәліметтер олардың қасиеттерін өзгертеді. Олар ақпараттық жүйелерде тіркеледі және интернет желісінде беріле алады, бір қауымдастықтан екіншісіне ауысқан кезде және цифрлық платформа өзгерген кезде сақталады. Сондықтан олар тәуелсіз экономикалық құндылыққа және тауардың белгілеріне ие болуы мүмкін (мақсатты жарнама және т.б.), сондықтан мүліктік қатынастардың ерекше объектісі ретінде қарастырылуы мүмкін. Сонымен қатар, егер оны иесінің өзі ұсынса немесе таратса, бұл жабық (дербес деректер туралы заңнаманың қолданылуына байланысты) ақпаратқа қатысты. Ғылыми әдебиеттерде цифрлық фиксация алған мұндай деректердің құқықтық мәні туралы әртүрлі пікірлер айтылады.

Оларды зияткерлік меншіктің жаңа дәстүрлі емес объектісі деп тану қажеттілігі туралы ұстаным неғұрлым негізделген болып, бұл тиісті цифрлық деректерге айрықша (мүліктік) құқықтың туындау мүмкіндігін білдіреді. Бұл құқық иеленушіні анықтап қана қоймай, сонымен қатар цифрлық беделді құрайтын ақпаратты пайдалану жөніндегі қатынастарды ретке келтіруге мүмкіндік береді, туындайтын қатынастардың тиісті құқықтық ресімделуін және құқық бұзушылық жағдайында қорғаудың тиімді әдістерін қолдануды қамтамасыз етеді.

Айта кету керек, интернет желісінде орналастырылған және таратылатын адам туралы мәліметтер жиынтығы оны сипаттап қана қоймайды және оның беделін қалыптастыруға ықпал етеді, сонымен қатар белгілі бір мағынада оны, атап айтқанда, бірлескен тұтыну қатынастарының әлеуетті қатысушысы ретінде анықтауға мүмкіндік береді. Шын мәнінде, бұл цифрлық деректер субъектінің жеке брендін құруға негіз болады, ол белгілі бір адамнан басқа адамдардың санасында пайда болатын бейнелерді (уәделерді, үміттерді) түсінуге шақырылады.

Жеке брендтің құрамдас бөліктері әртүрлі және беделден басқа мінез-құлықты, дағдыларды, имиджді және оның бірегейлігі мен тұтастығын көрсететін басқа элементтерді қамтуы мүмкін. Осыған байланысты әрбір жеке бренд басқалардан өзгеше болуы керек және жаңа немесе түпнұсқа ретінде қабылдануы керек деген пікірмен келісу керек. Шын мәнінде, бұл виртуалды кеңістік құрған, белгілі бір жағдайларда зияткерлік меншік режимі таралуы мүмкін арнайы субъектіні дараландыратын құрал.

Бұл тәсіл жеке брендті күрделі объект ретінде ғана емес, сонымен қатар оның жекелеген компоненттерін, соның ішінде цифрлық беделді де қажетті қорғауды қамтамасыз етеді. Бұл жағдайда адам туралы және оны сипаттайтын басқа элементтер туралы цифрлық деректердің белгілі бір жиынтығын жеке бренд ретінде тануға негіз болатын белгілерді әзірлеу және заңды түрде бекіту қажет болатыны анық. Сонымен қатар, оның нақты компоненттері, олардың табиғатына сүйене отырып, азаматтық құқықтардың тәуелсіз объектілерінің маңыздылығын жеке брендтен тыс сақтай алады.

Нәтижелер мен талқылау

Осылайша, жаңа экономикалық қатынастарды қалыптастыру және модернизациялау үшін жағдай жасаған цифрлық дәуір бедел санатының өзгеруіне әкеледі және оның құқықтық мәнін анықтауға доктриналық тәсілдерді қайта қарауды талап етеді. Шерингтік ортада цифрлық

бедел келісімшарттық байланыстарды орнату мақсатында контрагент пен ресурсты таңдауға ықпал ететін негізгі индикатор болып табылады. Ол арнайы шараларды қолдана отырып қалыптасады, ерекше қасиеттерге ие болады, Технологиялық платформада қоғамдастық шеңберінде мәмілелер жасау мүмкіндігіне тікелей әсер етеді.

Болашақта субъектінің цифрлық беделі ретінде сараланған ақпарат оның әртүрлі цифрлық қатынастардың қатысушысы ретінде даралануын қамтамасыз ете алады, тәуелсіз құндылыққа және мүліктік қатынастардың объектісіне айналады. Сонымен қатар, бұған белгілі бір кедергі шерингтік қызметтердің өз пайдаланушыларының беделін қалыптастыру мен бағалаудың сараланған тетіктерін қолдануы болып табылады. Тауарлар мен қызметтерді бірлесіп тұтынудың виртуалды қауымдастықтары бірыңғай қағидаттарға негізделгендіктен, пайдаланушыларды тексеру процестерін реттейтін және олардың беделін шерингтік платформаларда қалыптастыратын кейбір жалпы бағдарларды Нормативтік бекіту мүмкін болып көрінеді.

Бүгінгі таңда цифрлық сервистер дербес енгізетін осындай параметрлер мен рейтинг жүйелерін біріздендіру құқықтық қатынастарды орнату үшін пайдаланылатын платформаны ауыстыру кезінде тұлғаның беделін сақтауға мүмкіндік береді және бірнеше платформаларда қызметті жүзеге асыратын пайдаланушыларды тексеруді жеңілдетеді.

Сондай-ақ, субъектінің беделін көрсететін цифрлық ақпаратты сақтау, қауіпсіз беру және пайдалану үшін тиімді құқықтық құралдарды құру міндеті өте өзекті болып табылады. Осы шараларды іске асыру Цифрлық ортадағы сенім деңгейін арттыруға ықпал ететін болады, Қазақстан Республикасында бірлесіп тұтыну нысандарының одан әрі өсуін және жетілдірілуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

Қорытынды

Қазіргі цифрлық қоғам шеңберіндегі іскерлік беделдің ерекшеліктерін анықтауға тырысу авторды, шын мәнінде, ол субъектіні өзінің тасымалдаушысына тәуелсіз және әртүрлі нысандарда беруге қабілетті ақпараттық түрде дараландырады деген қорытындыға әкеледі. Сондықтан іскерлік беделді құқықтық қорғау оны пайдалану ерекшеліктерін ескере отырып, жаңа заңды құралдар мен қорғау әдістерін қажет етеді.

Платформалық экономика жағдайында кәсіпкерлік немесе басқа кәсіби қызмет саласындағы адамның қасиеттерін бағалау ретінде іскерлік беделді түсіну жеткіліксіз екені анық. Шеринг ресурстарды тек кәсіби негізде ғана емес, сонымен бірге қалыптасқан цифрлық бедел олардың тасымалдаушысы көптеген адамдардың көз алдында байланыстыратын және белгілі бір саладағы басқа кәсіпқойлар арасында ғана емес, сонымен қатар қарапайым азаматтар арасында да дараланатын қасиеттер мен бағалаулар жиынтығымен байланысты.

Тиісінше, шерингтік қатынастар аспектісінде цифрлық бедел іскерлік беделден асып түседі және онымен байланысты құқықтық қатынастар тек күзетпен шектелмейді. Цифрлық бедел активтерге қол жеткізу және шарттық қатынастарға түсу мүмкіндігіне әсер ететіндіктен, оны қалыптастыру және пайдалану процестері белгілі бір құқықтық реттеуді қажет етеді. Бұл ретте заңнамалық тәсілдерді әзірлеу азаматтық құқықтар объектілері жүйесінде цифрлық беделдің орнын белгілеу қажеттігін болжайды.

Оның мазмұны мен мақсатына байланысты адам туралы ақпарат, мысалы, жеке немесе отбасылық құпия ретінде жіктеледі, материалдық емес тауарлардың құрамдас бөлігі ретінде қарастырылуы мүмкін, осыған байланысты ол азаматтық заңнамамен қорғалады, жеке мүліктік емес құқықтардың объектісі бола алады және бөлінбейтіндігімен сипатталады.

Алайда, цифрландыру жағдайында адам, оның өмірі мен қалауы туралы мәліметтер олардың қасиеттерін өзгертеді. Олар ақпараттық жүйелерде тіркеледі және ғаламтор желісінде беріле алады, бір қауымдастықтан екіншісіне ауысқан кезде және цифрлық платформа өзгерген кезде сақталады. Сондықтан олар тәуелсіз экономикалық құндылыққа және тауардың белгілеріне ие болуы (мақсатты жарнама мақсатында және т.б.) және мүліктік қатынастардың ерекше объектісі ретінде қарастырылуы мүмкін. Сонымен қатар, бұл жабық (дербес деректер туралы заңнаманың қолданылуына байланысты) ақпаратқа қатысты, егер оны иесінің өзі

ұсынса немесе таратса ғана дұрыс. Ғылыми әдебиеттерде цифрлық фиксация алған мұндай деректердің құқықтық мәні туралы әртүрлі пікірлер айтылады.

Оларды зияткерлік меншіктің жаңа дәстүрлі емес объектісі деп тану қажеттілігі туралы ұстаным неғұрлым негізделген болып, бұл тиісті цифрлық деректерге айрықша (мүліктік) құқықтың туындау мүмкіндігін білдіреді. Бұл құқық иеленушіні анықтап қана қоймай, сонымен қатар цифрлық беделді құрайтын ақпаратты пайдалану жөніндегі қатынастарды ретке келтіруге мүмкіндік береді, туындайтын қатынастардың тиісті құқықтық ресімделуін және құқық бұзушылық жағдайында қорғаудың тиімді әдістерін қолдануды қамтамасыз етеді.

Айта кету керек, интернет желісінде орналастырылған және таратылатын адам туралы мәліметтер жиынтығы оны сипаттап қана қоймайды және оның беделін қалыптастыруға ықпал етеді, сонымен қатар белгілі бір мағынада оны, атап айтқанда, бірлескен тұтыну қатынастарының әлеуетті қатысушысы ретінде анықтауға мүмкіндік береді. Шын мәнінде, бұл цифрлық деректер субъектінің жеке брендін құруға негіз болады, ол белгілі бір адамнан басқа адамдардың санасында пайда болатын бейнелерді (уәделерді, үміттерді) түсінуге шақырады.

Жеке брендтің құрамдас бөліктері әртүрлі және беделден басқа мінез-құлықты, дағдыларды, имиджді және оның бірегейлігін көрсететін басқа элементтерді қамтуы мүмкін. Осыған байланысты әрбір жеке бренд басқалардан өзгеше болуы керек және жаңа немесе түпнұсқа ретінде қабылдануы керек деген пікірмен келіскен дұрыс. Шын мәнінде, бұл виртуалды кеңістік құрған, белгілі бір жағдайларда зияткерлік меншік режимі таралуы мүмкін арнайы субъектіні дараландыратын құрал.

Бұл тәсіл жеке брендті күрделі объект ретінде ғана емес, сонымен қатар оның жекелеген компоненттерін, соның ішінде цифрлық беделді де қажетті қорғауды қамтамасыз етеді. Бұл жағдайда адам туралы және оны сипаттайтын басқа элементтер туралы цифрлық деректердің белгілі бір жиынтығын жеке бренд ретінде тануға негіз болатын белгілерді әзірлеу және заңды түрде бекіту қажет болатыны анық. Сонымен қатар, оның нақты компоненттері, олардың табиғатына сүйене отырып, азаматтық құқықтардың тәуелсіз объектілерінің маңыздылығын жеке брендтен тыс сақтай алады.

Осылайша, жаңа экономикалық қатынастарды қалыптастыру және модернизациялау үшін жағдай жасаған цифрлық дәуір бедел санатының өзгеруіне әкеледі және оның құқықтық мәнін анықтауға доктриналық тәсілдерді қайта қарауды талап етеді. Шерингтік ортада цифрлық бедел келісімшарттық байланыстарды орнату мақсатында контрагент пен ресурсты таңдауға ықпал ететін негізгі индикатор. Ол арнайы шараларды қолдана отырып қалыптасады, ерекше қасиеттерге ие болады, технологиялық платформада қоғамдастық шеңберінде мәмілелер жасау мүмкіндігіне тікелей әсер етеді.

Болашақта субъектінің цифрлық беделі ретінде сараланған ақпарат оның әртүрлі цифрлық қатынастардың қатысушысы ретінде даралануын қамтамасыз ете алады, тәуелсіз құндылыққа және мүліктік қатынастардың объектісіне айналады. Сонымен қатар, бұған белгілі бір кедергі шерингтік қызметтердің өз пайдаланушыларының беделін қалыптастыру мен бағалаудың сараланған тетіктерін қолдануы болып табылады. Тауарлар мен қызметтерді бірлесіп тұтынудың виртуалды қауымдастықтары бірыңғай қағидаттарға негізделгендіктен, пайдаланушыларды тексеру процестерін реттейтін және олардың беделін шерингтік платформаларда қалыптастыратын кейбір жалпы бағдарларды нормативтік бекіту мүмкін болып көрінеді.

Бүгінгі таңда цифрлық сервистер дербес енгізетін осындай параметрлер мен рейтинг жүйелерін біріздендіру құқықтық қатынастарды орнату үшін пайдаланылатын платформаны ауыстыру кезінде тұлғаның беделін сақтауға мүмкіндік береді және бірнеше платформаларда қызметті жүзеге асыратын пайдаланушыларды тексеруді жеңілдетеді.

Сондай-ақ, субъектінің беделін көрсететін цифрлық ақпаратты сақтау, қауіпсіз тарату және пайдалану үшін тиімді құқықтық құралдарды құру міндеті өте өзекті. Осы шараларды іске асыру цифрлық ортадағы сенім деңгейін арттыруға ықпал ететін болады, Қазақстан Республикасында бірлесіп тұтыну нысандарының одан әрі өсуін және жетілдірілуін қамтамасыз етуге мүмкіндік береді.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Минбалеев А.В. Трансформация регулирования цифровых отношений // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). – 2019. – № 12. – С. 31–36.
- 2 Barbu M.C., Bratu R.S., Sirbu E.M. Business models of the sharing economy // Review of international comparative management. 2018. Vol. 19. Is. 2. P. 154–166.
- 3 Экономика совместного потребления в России 2020. Испытание на прочность. URL: https://tiarcenter.com/wp-content/uploads/2021/02/TIARRAEC_Sharing-Economy-2020.pdf
- 4 Jamieson R., Baird A. Risk and security issues for electronic commerce. URL: <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1510&context=amcis1999&httpsredir=1&referer=>.
- 5 Фукуяма Ф. Доверие: социальные добродетели и путь к процветанию / пер. с англ. – М.: АСТ; НПП Ермак, 2004. – 730 с.
- 6 Hurley J. Digital trust – the foundation of digital transformation. URL: https://www.unisys.com/Style0/o20Library/Unisys/usi2018/reports/DigitalTrust_TheFoundationofDigitalTransformation.pdf.
- 7 Albinson N., Balaji S., Chu Y. Building digital trust: technology can lead the way. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/topics/digital-transformation/building-long-term-trust-in-digital-technology.html>
- 8 Шваб К., Дэвис Н. Технологии Четвертой промышленной революции. – М.: Эксмо, 2018. – 320 с.
- 9 Рягузова Е.В. Репутация личности: риски и опасности // Социальная психология и общество. – 2014. – № 3. – С. 5–14.
- 10 Deelmann T., Loos P. Trust economy: aspects of reputation and trust building for SMEs in E-business. URL: <http://aisel.aisnet.org/amcis2002/302>
- 11 Hamari J., Sjöklint M., Ukkonen A. The sharing economy: why people participate in collaborative consumption // Journal of the association for information science and technology. 2016. Vol. 67(9). P. 2047–2059.
- 12 Специалисты на Профи – Профи легко найти на Профи. URL: https://www.google.com/aclk?sa=l&ai=DChcSEwi0jb_HtO2AAxWWw9UKHeU0DM8
- 13 Освободим вас от забот. Поможем найти надёжного исполнителя для любых задач. URL: <https://youdo.com/>
- 14 Условия использования сервиса BlaBlaCar. URL: <https://blog.blablacar.ru/about-us/terms-and-conditions>
- 15 Ismail N. Trust in the sharing economy. URL: <https://www.information-age.com/trust-sharing-economy-123469380/>

REFERENCES

- 1 Minbaleev A.V. (2019) Transformacija regulirovanija cifrovyyh otnoshenij // Vestnik Universiteta imeni O.E. Kutafina (MGJuA). No. 12. P. 31–36. (In Russian).
- 2 Barbu M.C., Bratu R.S., Sirbu E.M. (2018) Business models of the sharing economy // Review of international comparative management. Vol. 19. Is. 2. P. 154–166. (In English).
- 3 Jekonomika sovmestnogo potreblenija v Rossii 2020. Ispytanie na prochnost'. URL: https://tiarcenter.com/wp-content/uploads/2021/02/TIARRAEC_Sharing-Economy-2020.pdf. (In Russian).
- 4 Jamieson R., Baird A. Risk and security issues for electronic commerce. URL: <https://aisel.aisnet.org/cgi/viewcontent.cgi?article=1510&context=amcis1999&httpsredir=1&referer=>. (In English).
- 5 Fukujama F. (2004) Doverie: social'nye dobrodeteli i put' k procvetaniju / per. s angl. M.: ACT; NPP Ermak, 730 p. (In Russian).
- 6 Hurley J. Digital trust – the foundation of digital transformation. URL: https://www.unisys.com/Style0/o20Library/Unisys/usi2018/reports/DigitalTrust_TheFoundationofDigitalTransformation.pdf. (In English).
- 7 Albinson N., Balaji S., Chu Y. Building digital trust: technology can lead the way. URL: <https://www2.deloitte.com/us/en/insights/topics/digital-transformation/building-long-term-trust-in-digital-technology.html>. (In English).
- 8 Shvab K., Djevis N. (2018) Tehnologii Chetvertoj promyshlennoj revoljucii. M.: Jeksmo, 320 p. (In Russian).
- 9 Rjaguzova E.V. (2014) Reputacija lichnosti: riski i opasnosti // Social'naja psihologija i obshhestvo. No. 3. P. 5–14. (In Russian).
- 10 Deelmann T., Loos R. Trust economy: aspects of reputation and trust building for SMEs in E-business. URL: <http://aisel.aisnet.org/amcis2002/302>. (In English).
- 11 Hamari J., Sjöklint M., Ukkonen A. (2016) The sharing economy: why people participate in collaborative consumption // Journal of the association for information science and technology. Vol. 67(9). P. 2047–2059. (In English).

12 Specialisty na Profi – Profi legko najti na Profi. URL: https://www.google.com/aclk?sa=l&ai=DChcSEwi0jb_HtO2AAxWWw9UKHeU0DM8. (In Russian).

13 Osvobodim vas ot zabot. Pomozhem najti nadjozhnogo ispolnitelja dlja ljubyh zadach. URL: <https://youdo.com/>. (In Russian).

14 Uslovija ispol'zovanija servisa BlaBlaCar. URL: <https://blog.blablacar.ru/about-us/terms-and-conditions>. (In Russian).

15 Ismail N. Trust in the sharing economy. URL: <https://www.information-age.com/trust-sharing-economy-123469380/>. (In English).

Н.Н. НУСИПЖАНОВ,*¹

докторант.

*e-mail: 22230614@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2427-6621

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ЦИФРОВИЗАЦИЯ В СФЕРЕ ГРАЖДАНСКОГО ПРАВА: ЦИФРОВАЯ РЕПУТАЦИЯ

Аннотация

Статья посвящена исследованию правовых аспектов цифровой репутации, выступающей необходимым атрибутом виртуального взаимодействия и значимым показателем цифрового доверия в сфере совместного потребления товаров и услуг. На основе анализа сущности и значения репутации в условиях развития новых технологий, изучения методов, используемых современными онлайн-сервисами для формирования и фиксации репутации пользователей, высказывается мнение о целесообразности признания цифровой репутации самостоятельной ценностью и возможным объектом имущественных отношений. Также обращается внимание на роль цифровой репутации в создании личного бренда как средства индивидуализации участника правовых взаимосвязей. В результате определяются направления развития законодательства, в числе которых унификация систем рейтингов, а также иных механизмов, используемых цифровыми сервисами для формирования и оценки репутации своих пользователей; создание адекватного сущности цифровой репутации правового режима; создание эффективных средств для сохранения, передачи и использования составляющей репутацию информации и др.

Ключевые слова: экономика совместного потребления, цифровое доверие, цифровая репутация, цифровые платформы, личный бренд, гражданское право, имущественные отношения.

N.N. NUSIPZHANOV,*¹

Phd student.

*e-mail: 22230614@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-2427-6621

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

DIGITALIZATION IN THE FIELD OF CIVIL LAW: DIGITAL REPUTATION

Abstract

The article is devoted to the study of the legal aspects of digital reputation, which is a necessary attribute of virtual interaction and a significant indicator of digital trust in the sphere of joint consumption of goods and services. Based on the analysis of the essence and significance of reputation in the context of the development of new technologies, the study of the methods used by modern online services to form and fix the reputation of users, an opinion is expressed on the advisability of recognizing digital reputation as an independent value and a possible object of property relations. Attention is also drawn to the role of digital reputation in creating a personal brand as a means of individualizing a participant in legal relationships. As a result, directions for the development of legislation are determined, including the unification of rating systems, as well as other mechanisms used by digital services to form and assess the reputation of their users; creation of an adequate essence of the digital reputation of the legal regime; creation of effective means for the preservation, transfer and use of information constituting a reputation, etc.

Key words: sharing economy, digital trust, digital reputation, digital platforms, personal brand, civil law, property relations.

FTAXP 10.41.01
 ЭОЖ 347.78
 JEL O34, K410

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2023-1-3-23-31>

А.М. КЕРІМБЕК,*¹

магистрант.

*e-mail: 21221469@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-6708-6190

Н.А. АЛДАБЕРГЕНОВА,¹

з.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: n.aldabergenova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0002-6177-4301

К.А. ДЖУМАБАЕВА,¹

PhD, қауымдастырылған профессор.

e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

АВТОРЛЫҚ ЖӘНЕ ЗИЯТКЕРЛІК МЕНШІККЕ БАЙЛАНЫСТЫ ҚҰҚЫҚТЫҚ ДАУЛАРДЫ РЕТТЕУ ҮШІН МЕДИАЦИЯНЫ ҚОЛДАНУ МӘСЕЛЕЛЕРІ

Андатпа

Мақалада мемлекетіміздегі зияткерлік меншік құқықтарына қатысты дауларды шешуде медиация рәсімін қолдануға байланысты туындайтын негізгі мәселелер қарастырылады. Осы саладағы медиация рәсімінің құқық қолдану практикасының негізгі көкейкесті мәселелер жүйесі анықталды. Авторлық және зияткерлік меншік құқықтарына қатысты дауларды шешу бойынша Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының (ДЗМҰ) тәжірибесі қарастырылады. Медиацияны қолданудың ұлттық және халықаралық деңгейдегі шешімдік тәжірибесі ішінара салыстырмалы түрде зерттелінеді. Мақалада құқықтық қорғаудың сот жүйесіне балама әдіс-тәсілдерін қолдана отырып, зияткерлік меншік және авторлық құқықтарды қорғау жөніндегі ҚР-ның Жоғарғы сотының жылдық есептік мерзімдегі сандық статистикасы ұсынылған. Салаарлық азаматтық заңнамамен қатар, салалық заңда белгіленген зияткерлік меншік құқықтар мен соған байланысты авторлық құқықтарды қорғау нысандары және қорғаудың баламалы тәсілдері мақала мазмұнында қарастырылады.

Тірек сөздер: авторлық құқық, зияткерлік меншік құқығы, авторлық және зияткерлік меншік, баламалы тәсілдер, медиация.

Кіріспе

Бүгінгі таңда зияткерлік құқықтарды қорғау қоғамдық өмірдің маңызды жағы болып табылады, сондықтан шығармашылық қызметтің нәтижелерін (ғылым, әдебиет, өнер, зияткерлік және тағы да басқа ақыл-ой қызметінің негізінде пайда болатын туындыларды) құру және пайдалану жөніндегі қатынастардың құқықтық реттеу мемлекет қызметінің экономикалық әрі әлеуметтік қалыпты қызметі қатарына жатқызылады. Осы сала бойынша заман ағымына сай құқықтық қатынастардың табиғи дамуы әр мемлекеттің ұлттық құқықтық жүйені жетілдіруді талап етеді. Осы қатардағы қадамның бірін біздің мемлекетіміз 2004 жылғы 16 сәуірдегі Қазақстан Республикасының (ары қарай ҚР) Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының авторлық құқық жөніндегі шартына қосылуы туралы ҚР-ның № 547 заңы негізінде жүзеге асырды және соның салдарынан әлемдік стандарттарға сәйкес келетін зияткерлік меншік құқықтарын қорғау тетіктері қалыптастырылды [1]. Бұл бағдарлы шешім – авторлық және зияткерлік меншік құқығының материалдық-құқықтық жағынан да, процестік-құқықтық жағынан да әлемдік стандарттарға сәйкес құқықтық тетіктер мәселесін қарастыру қажет екендігін сөзсіз анықтап берді. Екінші жағынан бүгінде демократияның дамыған нысаны бар елдерде, мемлекет тара-

пынан жеке тұлғаларға сенім болған кезде, бұл мәселені шешуде үлкен рөл берілетіндігін назарға алуымыз өзекті. Зияткерлік құқықтарды қорғау мәселелері бойынша зияткерлік меншік құқығын қорғау тетіктерінің ішінде қордаланып мейлінше аз зерттелген, сол арқылы заңды реттелуі қоғамдық қатынастың динамикалық дамуынан қалыс қалған құқықтық тәсілдің бірі – сотқа дейінгі жүретін құқықтық жанжалдарды шешудің баламалы әдістері. Оның ішінде медиация институтының алар рөлі маңызды.

Материалдар мен әдістер

Қарастырылған мәселені зерттеу барысында осы мәселені реттейтін әрі қамтитын ұлттық құқықтық жүйедегі заңнамалар мен статистикалық деректер, осы мәселе бойынша тұжырым жасаған заңтанушы ғалымдардың еңбектері зерделенді.

Зерделеу барысында ғылыми танымның жалпы және жеке әдістері, логикалық әдіс, салыстырмалы әдіс, жүйелілік әдістер қолданылды.

Әдебиетке шолу

Авторлық және зияткерлік құқықтық дауларды медиация көмегімен оңтайландыру мәселелері бойынша келесі ғалымдардың еңбектері сараланды: Л.А. Новосёлова, А.Г. Серго, А.С. Архипкина, А.Д. Очирова, П.М. Воронецкий, Д.В. Иванова, Н. Колоколов, Е. Панкратова, В. Савина, Н.Ю. Сергеева, А.К. Шереметьева, Н.Ю. Сергеева, В.Е. Гусев.

Негізгі ережелер

Заманауи құқықтық доктринаны зерделеу кезінде қоғамдық қатынастардың негізгі құқықтық бағыттарының бірегейін анықтай аламыз. Оның бірі ретінде құқықтарды қорғау саласында субъективті құқықты жүзеге асыру бағытын айқындауға болады. Бұл бағыттың негізгі айқын белгісі заңды мүддесіне сай келетін бостандық пен құқыққа ие адам және азаматтың, өзі қабылдаған, не жеке өзі қабылдай алатын іс-әрекеттерімен қатар, басқа адамдардан белгілі бір әрекеттерді ерікті түрде талап ету құқығынан байқалады. Азаматтық құқық теориясында бұл тәсіл міндеттемелік құқықтық қатынастарға жақын, оның заңды түсіндірмесі ҚР-ның Азаматтық кодексінің 268-бабында ұсынылған [2]. Алайда зияткерлік меншік қатынастарында субъективті құқықтың иесі белгілі бір әрекеттерді талап ете алатындығын ескергеніміз жөн. Мұндай іргелес қатынастар тәуелсіз азаматтық-құқықтық топтарды біріктіреді. Құқық иесінің талаптары ерікті түрде қорғау мақсаты іске асырылмаса, қорғау тетігі диспозитивті түрден отандық құқықтық тәртіпте бекітілген императивті түрге ауысады.

Құқық қорғау құралдары мен тәсілдерінің ішкі жиынтығы деп түсінілетін қорғау нысаны оларды қолдану субъектісіне байланысты келесідей бөлінеді: 1) юрисдикциялық емес (уәкілетті тұлғаның өзі жүзеге асыратын: татуластырушы, медиатор, тәуелсіз сарапшы және т.б.); 2) юрисдикциялық (тараптардың орындауы үшін міндетті қаулы шығаруға құзыретті орган жүзеге асыратын: сот немесе құзыреті бар басқа орган).

Эрик Уилберстің пікірінше: «Сотта дауласу – бұл өткен туралы дауды білдіреді, ал медиативті түрде келіссөздер жүргізгенде болашаққа көзқарас қалыптасады» [3, 98–102 б.]. Жалпы алғанда медиация икемділік пен жылдамдыққа ие болуына орай, зияткерлік дауларды алдын алу мен реттеудің тиімділігіне байланысты өзекті. Зияткерлік және авторлық құқықтық келіспеушіліктері бар тараптардың ортақ даулары күрделі құқықтық жанжал қатарына жатқызылады. Оларды медиативтік тәсілмен шешу соттардың ауыртпалығын түсіруге және құқықтық жанжалдарды оңтайлы мерзімде шешуге көмектеседі. А.С. Архипкина: «Медиация – болашақта жақсы қарым-қатынасты сақтауды көздейтін дауы ортақ тараптардың жанжалын оңтайландыруда баламасы жоқ тәсіл», – деп баға берген болатын [4, 285 б.]. Баламалы тәсілдің бір түріне жататын медиацияны зияткерлік және авторлық құқықтан туындайтын даулардың оңтайлы шешімін табудағы орны мен ұтымдылығын зерделеу маңызды деп санаймыз.

Зияткерлік меншікке қатысты жанжалдарды шешу үшін медиацияны пайдалану медиация институттарын дамыту тұрғысынан ең перспективалы бағыттардың бірі болып табылатынын атап өткен жөн.

Бұл бірнеше себептерге байланысты, атап айтқанда:

- ♦ зияткерлік меншік саласындағы даулар дәстүрлі түрде неғұрлым күрделі істер санатына жатады, бұл құқықтық тәуекелдерді едәуір арттырады;
- ♦ даудың нысанасы зияткерлік меншік объектісін ақшалай бағалаудың қиындығына, жеке меншіктің болуына байланысты бірқатар ерекшеліктерге ие;
- ♦ шығармашылық шешімдердің, бизнес-модельдердің, ноу-хаудың егжей-тегжейін ашқысы келмеуінен туындайтын құпиялылықты сақтауға деген қызығушылықтың артуы;
- ♦ дауларды шешудің баламалы тәсілдерін пайдалану жанжалды реттеудің әдеттегі тәсілі болып табылатын шетелдік заңды және жеке тұлғалардың қатысуымен болатын жанжалдардың саны көп;
- ♦ нақты қақтығыстың басқа да көптеген даулы жағдайлармен, соның ішінде юрисдикциясынан тыс туындайтын жағдайлармен байланысы [5, 18–22 б.]

Сонымен қатар, сот жүйесінің өндірісіне келіп түсетін зияткерлік және авторлық құқықтық істердің сандық және пайыздық көлемдегі көрсеткіштерінің артуымен қатар, осы істердің медиация тәртібімен шешімін табуындағы көрсеткіштің мейлінше аз деңгейлі сандық көрсеткіште болуы. Мысалы, 2018 ж. бірінші инстанциядағы жалпы сот өндірісіне 837 авторлық құқықты қорғауға қатысты дау бойынша талап келіп түскен, оның 790 өтініші негізінде іс қозғалған, оның ішінде тек 152 іс қана медиация тәртібімен оң шешімін тапқан болса, ал 2019 ж. жалпы сот өндірісіне дәл сол дау бойынша 473 өтініш келіп түскен, оның 427 өтініші негізінде іс қозғалған, оның ішінде тек 99 іс қана медиация тәртібімен оң шешімін тапқан. Аталған сандық көрсеткіштерді пайыздық үлеске айналдыратын болсақ, 2018 ж. авторлық құқықты қорғауға қатысты даулардың 19,2 пайызы медиация процедурасымен шешілсе, 2019 ж. жалпы авторлық құқықты қорғауға қатысты даулардың 23,1 пайызы ғана медиаторлық келісіммен аяқталған. Осыдан шығатын қорытынды жалпы сот өндірісіндегі авторлық құқықты қорғауға байланысты медиацияның қолдануына әсер ететін заңнамалық және де практикалық кедергілердің бар екендігін айғақтасақ болады [6].

Зияткерлік меншік құқықтарын сақтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы ҚР-ның 2011 жылғы 30 маусымдағы заңына сәйкес, авторлық құқықтар – ғылым, әдебиет және өнер туындыларына қатысты болады. Туындының авторына, атап айтқанда мынадай құқықтар тиесілі: 1) туындыға айрықша құқық; 2) авторлық құқық; 3) автордың есімі аталу құқығы; 4) туындыға қол сұқпаушылық құқығы; 5) туындыны жариялау құқығы; 6) Тараптардың ұлттық заңнамасында белгіленген өзге де құқықтар. Сондай-ақ, осы заңның 25-бабына сәйкес, дауларды шешу келісімді түсіндіруге және (немесе) қолдануға байланысты тараптар арасындағы даулар консультациялар және келіссөздер жүргізу жолымен шешіледі. Ал егер тараптар дауды тараптардың бірі өзге тараптарға консультациялар мен келіссөздер жүргізу туралы жіберген ресми жазбаша өтініші түскен күннен бастап 6 ай ішінде реттемесе, тараптардың кез келгені авторлық және зияткерлік меншік құқығына байланысты дауды Еуразиялық экономикалық қоғамдастықтың сотына қарауға береді [7].

Ұлттық құқықтық жүйеміздегі үшінші тараптың қатысуымен өтетін медиация рәсімін реттелеуі мен оның түсінігін 2011 ж. 28 қаңтарда қабылданған Медиация туралы салалық заң қалыптастырады. Осы заңға сәйкес медиация- тараптардың ерікті келісімі бойынша жүзеге асырылатын, олардың өзара қолайлы шешімге қол жеткізуі мақсатында медиатордың (медиаторлардың) жәрдемдесуімен тараптар арасындағы дауды (дау-шарды) реттеу рәсім ретінде танылады. Сонымен қатар осы заңның 1-бабында медиация рәсімінің қолданылу аясы ретінде жеке және (немесе) заңды тұлғалар, әкімшілік органдар, лауазымды адамдар қатысатын азаматтық, еңбек, отбасылық, әкімшілік құқықтық қатынастардан және өзге де қоғамдық қатынастардан туындайтын, сондай-ақ әкімшілік құқық бұзушылықтар туралы істер бойынша іс жүргізу барысында, қылмыстық теріс қылықтар, онша ауыр емес және ауырлығы орташа қылмыстар, сондай-ақ Қазақстан Республикасы Қылмыстық кодексінің 68-бабының екінші бөлігінде көзделген жағдайларда ауыр қылмыстар туралы істер бойынша қылмыстық сот ісін жүргізу барысында қаралатын даулар (жанжалдар) және атқарушылық іс жүргізуді орындау кезінде туындайтын қатынастар танылатындығы бекітілген [8].

Жоғарыда көрсетілген заңнамалық нормалардағы ережелер негізінде медиацияның қолдану шеңберіне авторлық және зияткерлік меншік құқықтарынан туындайтын құқықтық даулар кіретіндігін көре аламыз.

Дегенменде медиацияның қарауына жатпайтын азаматтық заңнамада айқындалған әкімшілік тәртіппен шешілетін, медиатордың қарау нысанасы бола алмайтын зияткерлік құқықтар саласында туындайтын даулардың тізбесі бар. Себебі, бұл нақты дауларды қарау үшін арнайы білімі бар адамдарды тарту қажет. Оларға мыналар жатады: өнертабыстарға, пайдалы модельдерге, өнеркәсіптік үлгілерге, селекциялық жетістіктерге, тауар белгілеріне, қызмет көрсету белгілеріне және тауарлар шығарылған жерлердің атауларына патенттер беруге және беруге өтінімдерді беруге және қарауға байланысты қатынастардағы зияткерлік құқықтарды қорғау, зияткерлік қызметтің осы нәтижелерін және дараландыру құралдарын мемлекеттік тіркей отырып, тиісті құқық белгілейтін құжаттарды бере отырып, осы нәтижелерді ұсынуға және немесе оның тоқтатылуымен байланысты туындайтын зияткерлік және авторлық даулар.

Осы тұста заң ғылымында кездесетін медиация рәсіміндегі медиатордың рөліне қатысты бірқатар пікірлерді қарастырған жөн. А.К. Шереметьева және Н.А. Нижанковскаяның пайымынша: Медиатор – бұл белгілі бір әдістер мен әдістерді біле отырып, ол шешімді әзірлеу барысында тараптарды басқаратын және соңында олар бірлесіп қабылдаған келісімге әкелетін тұлға. Медиатордың міндеті-тараптарға жанжалдың экономикалық тиімсіздігін көрсете білу [9, 1162– 1168 б].

О.М. Дементьева, Е.В. Тихонованың пірікіне сай делдалдың медиаторлық қызметті жүзеге асыруда келесідей әрекеттерді жасай алуы тиіс:

1) «Жеке топтық белгілері бойынша жанжалды бөліп қарастыра отырып, тұлғалардың алға қойған мүдделерін айшықтау арқылы оны нақты бағалау; 2) тараптардың келіссөздерін өткізу барысында тек бейтарапты қызметті көрсететін тұлға болу арқылы мазмұнды келісімді жасауға процедуралық сұхбаттасу негізінде көмектесу; 3) қажетті деп таныған мәліметтерге толы сәттерді эмоцианалды фактілерден шектеуді жүргізе отырып, мұқият тыңдаушылық қасиетке ие болу және сол тұрғыда тарапдың өзіне байланыстың кері нысанын қалыптастыру; 4) түпкілікті әрі мерзімі ұзақ болуы тиіс келіссөздік шешімге келу мақсатында тараптардың пікір білдіруінен туындайтын идеялық ұсыныстарға оның жүзеге асуы мүмкіндіктерін ескере отырып, оларға қосымша ұсыныстарды әзірлеуге көмектесетін сынаушы қызметін атқару; 5) тараптардың проблемалық мәселелері жөнінде жиі кездесетін әдеттегі ұсыныстардан бөлек баламалы ұсынастардың ядросы болу; 6) екі жақтың да заңды және өзге саладағы кеңесшілік бағыттаушысы болу немесе оларды осы сияқты ақапараттарды ұсына алатын тұлғаларға нұсқауды білдіре алатын пайдалы деректер көзі болу; 7) ынтымақтастық келісімге келуді көздейтін қағидаттарды ескеруге және солар бойынша әрекет етуге және өз мүдделеріне сай ерік білдіруге, келіссөздер нәтижесіндегі екінші тараптың да ерікке көрініс табатын шешімді табуға тәлім беретін іс-әрекетті жасайтын оқытушы болу; 8) қол жеткізген шешім бойынша тараптардың осыған байланысты міндеттілігі мен оның мазмұндылығының түсініктілігіне белгісіздік болмау мақсатындағы қолдау білдіру» [10, 8–9 б.]

Ал заң негізіндегі диспозитивті нормалық шектеулер тізімін «Медиация туралы» заңның 9-бабы құраған: тәуелсіз, бейтарап, істің нәтижесіне мүдделі емес, медиация тараптарының өзара келісімі бойынша таңдалған, медиаторлар тізіліміне қосылған және медиатордың функцияларын орындауға келісім берген жеке тұлға медиатор бола алады. Медиатордың қызметі кәсіби негізде және қоғамдық негізде жүзеге асырылатындығын ескеретін болсақ, олардың әрқайсысына қойылатын талаптар шегі келесідей:

♦ қырық жасқа толған және қоғамдық медиаторлар тізілімінде тұрған адамдар, сотта татуластыру рәсімдерін жүргізу кезінде судьялар медиатор қызметін қоғамдық негізде жүзеге асыра алады;

♦ жоғары білімі бар, жиырма бес жасқа толған, медиация саласындағы уәкілетті орган айқындайтын тәртіппен бекітілетін медиаторларды даярлау бағдарламасы бойынша оқудан өткенін растайтын құжаты (сертификаты) бар және кәсіпқой медиаторлар тізілімінде тұрған адамдар, медиатор қызметін кәсіби негізде жүзеге асыратын отставкадағы судьялар тізілімінде тұрған отставкадағы судьялар медиатор кәсіби негізде өз қызметін жүзеге асыра алады [8].

Аталған нормалық талаптарды жетілдіру арқылы медиацияның авторлық және зияткерлік меншік құқықтық дауларына қатысты қолдану деңгейін артыру мүмкіндігі туындайтын еді.

Нәтижелер мен талқылау

Мемлекетіміздің сот жүйесін жетілдіру бағдарлы саясатының мазмұнында әділ соттылық қағидатын барынша жетілдіру мақсатында сот жүйесін реформалау шаралары жүзеге асырылуда. Оның бір айқын көрінісі 2023 жылдың 21 ақпанында «Қазақстан Республикасының сот жүйесі мен судьяларының мәртебесі туралы» Қазақстан Республикасының 2000 жылғы 25 желтоқсандағы № 132 II Конституциялық заңына сәйкес әзірленген заңда соттан тыс және сотқа дейінгі міндетті тәртіп көзделген даулар бойынша әдістемелік ұсынымдарды атап өтсек болады. Бұл әдістемелік нұсқаулыққа сәйкес сотқа дейінгі тәсілдер көмегімен авторлық құқықтарды және зияткерлік меншікті қорғау саласындағы құқықтық даулар міндетті түрде реттелетіндігі нақтыланған. Бұл тұста сотқа дейінгі тәсілдер ретінде – бұл дауды реттеудің міндетті рәсімдері, онсыз сотқа жүгіну мүмкін емес. Жанжалдасушы тараптар оларды келіспеушіліктерді шешу үшін пайдалануы тиіс және егер бұл көмектеспесе, олар талап қоюларын сотқа жібере алады (талап қою тәртібі, егер тараптар рәсімді қолдану туралы келісім жасаса және оны жүргізу үшін келісілген мерзім ішінде сотқа жүгінбеуге міндеттенсе, медиация) танылған.

Сотқа дейінгі тәртіп рәсімі тараптарды татуластыруға және олардың келіспеушіліктерін толығымен жоятын және оларға қосымша шығындарсыз мүдделер тепе-теңдігін сақтай отырып, қарым-қатынастарын жалғастыруға немесе одан шығуға мүмкіндік беретін уағдаластықтарды әзірлеуге бағытталған. Сонымен бірге азаматтық процеске тараптардың дәлелдемелермен алмасуын, ымыралы шешімге келуін, татуласуын не сот талқылауынан бас тартуын, яғни дауды сотқа дейінгі тәртіппен реттеу мүмкіндігін пайдалануын көздейтін «сотқа дейінгі хаттама» деген жаңа институт енгізілді [11].

Келтірілген деректерді саралап және медиацияның дауды тараптардың біреуінің пайдасына шешіп беру емес, оларды келісілген концессусқа жеткізу-бастапқы идеясын ескере отырып, медиация процедурасы басым түрде шешуге болатын кешен ретінде авторлық және зияткерлік меншік құқықтық дауларды жатқызсақ болады. Заң негізінде айқындалған бұл салада автордың құқықтарын қорғау тетіктері саралған жөн.

Автордың бұзылған жеке мүліктік емес құқықтарын қорғау:

- ◆ құқықты тану;
- ◆ құқық бұзылғанға дейін болған жағдайды қалпына келтіру;
- ◆ құқықты бұзатын немесе оны бұзу қаупін туғызатын әрекеттердің жолын кесу;
- ◆ моральдық зиянды өтеу;
- ◆ жол берілген бұзушылық туралы сот шешімін жариялау.

Айрықша құқықтарды қорғау мынадай тәсілдермен жүзеге асырылады:

- ◆ құқықты тану;
- ◆ құқықты бұзатын немесе оны бұзу қаупін туғызатын әрекеттердің жолын кесу;
- ◆ шығындарды өтеу;
- ◆ материалдық жеткізгішті алып қою;
- ◆ нақты құқық иеленушіні көрсете отырып, жол берілген бұзушылық туралы сот шешімін жариялау.

Осы орайда авторлық және зияткерлік меншік құқықтық даулардың медиацияға икемділігін көздейтін және олардың медиация тәртіптемесімен шешуге болатын шегін заңмен бекітілген нормалық шектеу арқылы бөліп жекелеп қарастыру осы салада арнайы дағдылық білім мен психологиялық негіздердің болуын қажет етеді.

Осы себепті зияткерлік қызмет нәтижелеріне немесе даралау құралдарына қатысты дауларды шешу үшін тартылған медиатор міндетті түрде өз қызметін кәсіби деңгейде жүзеге асыруы, үлкен тәжірибесі болуы және жоғары білікті маман болуы тиіс. Жоғарыда аталған барлық дағдыларға ие бола отырып, медиатор зияткерлік меншік саласындағы құқықтық қатынастарды реттеу ерекшелігін ескеруге қабілетті болады. Құқықтың басқа салаларынан айырмашылығы, мұнда зияткерлік меншік объектілерін қорғаудың ерекшеліктерін ғана түсіну жеткілікті. Сондықтан, егер медиатор тиісті білімге ие болса, ол тараптарға олардың мүдделеріне нұқсан келтірместен дұрыс келісімге келуге көмектесе алады. Бұл пікірге ұштасқан тұжырымды В.С. Савина өзінің «Зияткерлік меншік саласындағы медиация: қолдану мүмкіндіктері мен перспективалары» атты мақаласында зияткерлік меншік саласының өзі басқа азаматтық-

құқықтық институттардан бірқатар сипаттамалық айырмашылықтарға ие екенін, сондықтан осы салада жұмыс істейтін медиатордың арнайы білімі болуы керек деген тұжырымға келеді. Медиация рәсімінің тиімділігі медиатордың бейтараптығы мен кәсібилігімен қамтамасыз етіледі. Медиаторды (медиаторларды) таңдау және тағайындау тараптардың өзара келісімі бойынша жүзеге асырылады: медиатор психология саласында да, кәсіптік қызметтің тиісті саласында да білімі мен тәжірибесі бар адам болып табылады [12, 35–42 б.].

Мәселен, ноу-хау объектісі болып табылатын даудың тақырыбына қатысты құпиялылықты сақтау маңызды, бұл тұста медиация- жария етілмейтін ақпарат және басқа да ақпараттарды қамтыған даулы мәселелерді шешудің жалғыз жолы, өйткені келісім жасау процесі құпия түрде жүргізіледі. Шын мәнінде, бұл медиацияның мақсаты-даудың барлық тараптарын қанағаттандыратын өзара тиімді шешім табу.

Зияткерлік меншікке байланысты дауларды шешу кезінде медиация рәсімі қандай артықшылықтар бере алатынын, сондай-ақ бүгінгі күні бар осы институттың даму проблемаларын ескере отырып, біздің ойымызша, дауларды реттеудің баламалы рәсімін реттейтін қолданыстағы заңнамаға кейбір өзгерістер енгізу қажет. Біріншіден, бұрын айтылғандай, делдалдың (медиатордың) зияткерлік құқықтар сияқты құқықтық табиғаты жағынан күрделі азаматтық құқықтар объектісіне байланысты дауларды реттеу үшін жоғары біліктілік деңгейінің қажеттілігі туралы, Медиация туралы заңда бекітілуі керек: делдалдың қатысуымен дауларды реттеу (медиация рәсімі) делдалға (медиаторға) зияткерлік меншікке байланысты дауларды шешу үшін қажетті тиісті кәсіби құзыреттердің болуы туралы міндетті талаптарды бекіту. Біздің ойымызша, осындай құзыреттерге сәйкес болу үшін делдал (медиатор) үшін жоғары заң білімінің болуы болып табылады.

Бұл шара зияткерлік құқықтар саласындағы медиаторлардың кәсіби деңгейін арттырады, сондай-ақ зияткерлік меншік мәселелері бойынша дауларға қатысушылар арасында сенім деңгейін арттыруға оң әсер етеді.

Қорытынды

Медиация істі тезірек, арзанырақ, аз уақыт пен күш жұмсай отырып, тараптар үшін үлкен психологиялық жайлылықпен, ең бастысы, кәсіби және заңды түрде шеше алатын кезде ғана сотта талқылаудан гөрі танымал болады деген пікірмен келісу керек. Медиация дауларды сотта қараудың нақты баламасы болатын жүйені қалыптастыру үшін бірқатар күрделі міндеттерді шешу қажет, атап айтқанда, елде кәсіби медиаторлар корпусын қалыптастыру және медиацияның соттармен өзара іс-қимылының процестік тетіктерін әзірлеу керек. Бұл өзгеріс медиаторлық келісімнің атқару өндірісіндегі көрсеткішінің артуына ықпал ететін еді. Медиаторды зияткерлік меншік құқығын бұзуға қатысты жанжалды шешу жөніндегі келіссөздер процесіне тарту зияткерлік меншік құқығының иесінің басым мақсатына қол жеткізуге мүмкіндік беретін әртүрлі нәтижелерді тұтас алуға мүмкіндік береді. Зияткерлік меншік саласында қазіргі уақытта бүкіл әлемдегі медиация дауларды шешудің ең танымал түрлерінің бірі болып саналады.

Осылайша, медиация процедурасының әлеуеті зияткерлік қызмет саласында сөзсіз маңызды деген қорытындыға келуге болады. Жоғарыда ұсынылған жаңашылдықтардың жүзеге асуы сотқа дейінгі авторлық және зияткерлік меншік құқықтық дауларды реттеудегі медиаторлық процедураның тиімділігін арттыратыны сөзсіз.

ӘДЕБИЕТТЕР

- 1 Қазақстан Республикасының Дүниежүзілік зияткерлік меншік ұйымының авторлық құқық жөніндегі шартына қосылуы туралы // Қазақстан Республикасының 2004 жылғы 16 сәуіріндегі № 547 заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000547>
- 2 Қазақстан Республикасының Азаматтық кодексі 1994 жылғы 27 желтоқсандағы № 268-ХІІІ (2021.24.05 берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // Егемен Қазақстан газеті, 1999 жыл, 17 шілде, № 150–157. URL: <https://adilet.zan.kz>
- 3 Сергеева Н.Ю. Медиация как легитимный способ урегулирования споров в сфере интеллектуальной собственности в России // Журнал Суда по интеллектуальным правам. – 2018. – № 19. – С. 98–102.

- 4 Архипкина А.С. Медиация как способ защиты прав и свобод человека и гражданина // Вестник Бурят.гос.ун-та. – 2011. – № 2. – С. 285–289.
- 5 Серго А.Г. Медиация в спорах об интеллектуальной собственности // Вестник Университета имени О.Е. Кутафина. – 2017. – № 6. – С.18–22.
- 6 Тіркелген азаматтық істер санына шығарылған шешімдердің арақатынасы туралы статистикалық деректер. URL: <https://sud.gov.kz/rus/content/statisticheskie-dannye-o-sootnoshenii-vynesennyh-resheniy-k-chislu-zaregistrirovannyh/> (өтініш берілген күн: 4.03.2022)
- 7 Зияткерлік меншік құқықтарын сақтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы // Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 30 маусымдағы № 448-IV заңы. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000448>
- 8 Медиация туралы Қазақстан Республикасының 2011 жылғы 28 қаңтардағы № 401-IV заңы (2021.12.20. берілген өзгерістер мен толықтырулармен) // Қазақстан Республикасы Парламентінің жаршысы, 2011 ж., № 2, 27-құжат (2559). URL: <http://online.zakon.kz>.
- 9 Шереметьева А.К., Нижанковская Н.А. Медиация как гражданско-правовой способ урегулирования конфликтов в сфере интеллектуальной собственности // Ученые заметки ТОГУ. – 2013. – Т. 4. – № 4. – С. 1162–1168.
- 10 Гусев В.Е. Правовой статус медиатора // Молодой ученый. – 2011 г. – № 11. – Т. 2. – С. 8–9. URL: <https://moluch.ru/archive/34/3933/>
- 11 2023 жылдың 21 ақпанындағы “Соттан тыс және сотқа дейінгі міндетті тәртіп көзделген даулар бойынша әдістемелік ұсынымдар.” URL: https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/distemelik_usynymdar_sotka_deyingi_trtip.pdf
- 12 Савина В. Медиация в сфере интеллектуальной собственности: возможности и перспективы применения // Интеллектуальная собственность (Авторское право и смежные права). – 2017. – № 10. – С. 35–42.

REFERENCES

- 1 Qazaqstan Respublikasynyñ Düniejüzilik ziatkerlik menşik üiymynyñ avtorlyq qūyqy jönindegi şartyna qosyluy turaly // Qazaqstan Respublikasynyñ 2004 jylğy 16 säuirdegi № 547 zañy. URL: https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z040000547_. (In Kazakh).
- 2 Qazaqstan Respublikasynyñ Azamattyq kodeksi 1994 jylğy 27 jeltoqsandağy № 268-HIII (2021.24.05 berilgen özgerister men tolyqtyrularmen) // Egemen Qazaqstan gazeti, 1999 jyl, 17 şilde, No. 150–157. URL: <https://adilet.zan.kz>. (In Kazakh).
- 3 Sergeeva N.Ju. (2018) Mediacija kak legitimnyj sposob uregulirovanija sporov v sfere intellektual'noj sobstvennosti v Rossii // Zhurnal Suda po intellektual'nym pravam. No. 19. P. 98–102. (In Russian).
- 4 Arhipkina A.S. (2011) Mediacija kak sposob zashhity prav i svobod cheloveka i grazhdanina // Vestnik Burjat.gos.un-ta. No. 2. P. 285–289. (In Russian).
- 5 Sergo A.G. (2017) Mediacija v sporah ob intellektual'noj sobstvennosti // Vestnik Universiteta imeni O.E. Kutafina. No. 6. P. 18–22. (In Russian).
- 6 Tirkelgen azamattyq ister sanyna şyğarylğan şeşimderdiñ araqtynasy turaly statistikalyq derekter. URL: <https://sud.gov.kz/rus/content/statisticheskie-dannye-o-sootnoshenii-vynesennyh-resheniy-k-chislu-zaregistrirovannyh/> (ötiñiş berilgen kün: 4.03.2022). (In Kazakh).
- 7 Ziatkerlik menşik qūyqtaryn saқтау және қорғау саласындағы бірыңғай реттеу қағидаттары туралы келісімді ратификациялау туралы // Qazaqstan Respublikasynyñ 2011 jylğy 30 mausymdağy No. 448-IV zañy. URL: <https://adilet.zan.kz/kaz/docs/Z1100000448>. (In Kazakh).
- 8 Mediasia turaly Qazaqstan Respublikasynyñ 2011 jylğy 28 qañtarдағы No. 401-IV zañy (2021.12.20. berilgen özgerister men tolyqtyrularmen) // Qazaqstan Respublikasy Parlamentiniñ jarşysy, 2011 j., No. 2, 27-qūjat (2559). URL: <http://online.zakon.kz>. (In Kazakh).
- 9 Sheremet'eva A.K., Nizhankovskaja N.A. (2013) Mediacija kak grazhdansko- pravovoj sposob uregulirovanija konfliktov v sfere intellektual'noj sobstvennosti // Uchenye zametki TOGU. T. 4. No. 4. P. 1162–1168. (In Russian).
- 10 Gusev V.E. (2011) Pravovoj status mediatora // Molodoj uchenyj. No. 11. T. 2. P. 8–9. URL: <https://moluch.ru/archive/34/3933/>. (In Russian).
- 11 2023 jylдың 21 aqpanyndağy “Sottan tys және sotqa deiingı mindetti tärtp közdelgen daular boiynşa әдістемелік üsynymdar.” URL: https://sud.gov.kz/sites/default/files/pagefiles/distemelik_usynymdar_sotka_deyingi_trtip.pdf. (In Kazakh).
- 12 Savina V. (2017) Mediacija v sfere intellektual'noj sobstvennosti: vozmozhnosti i perspektivy primeneniya // Intellektual'naja sobstvennost' (Avtorskoe pravo i smezhnye prava). No. 10. P. 35–42. (In Russian).

А.М. КЕРИМБЕК,*¹

магистрант.

*e-mail: 21221469@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-6708-6190

Н.А. АЛДАБЕРГЕНОВА,¹

к.ю.н., ассоциированный профессор.

e-mail: n.aldabergenova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0002-6177-4301

К.А. ДЖУМАБАЕВА,¹

PhD, ассоциированный профессор.

e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹Университет «Туран», г. Алматы, Казахстан

ВОПРОСЫ ПРИМЕНЕНИЯ МЕДИАЦИИ ДЛЯ УРЕГУЛИРОВАНИЯ ПРАВОВЫХ СПОРОВ, СВЯЗАННЫХ С АВТОРСКОЙ И ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНОЙ СОБСТВЕННОСТЬЮ

Аннотация

В статье рассматриваются основные вопросы, возникающие в связи с применением процедуры медиации при разрешении споров, касающихся прав интеллектуальной собственности в нашем государстве. Выявлена система основных актуальных вопросов правоприменительной практики процедуры медиации в данной сфере. Приводится опыт Всемирной организации интеллектуальной собственности (ВОИС) по разрешению споров, касающихся авторских прав и прав интеллектуальной собственности. Изучается зарубежный опыт применения медиации на национальном и международном уровнях. В статье представлена количественная статистика Верховного Суда РК по защите интеллектуальной собственности и авторских прав за годовой отчетный период с использованием альтернативных методов правовой защиты в судебной системе. Наряду с отраслевым гражданским законодательством в содержании статьи рассматриваются установленные отраслевым законом формы защиты прав интеллектуальной собственности и связанных с ними авторских прав и альтернативные способы защиты.

Ключевые слова: авторское право, право интеллектуальной собственности, альтернативные способы защиты, авторские права, права интеллектуальной собственности, медиация.

А.М. KERIMBEK,*¹

Master's student.

*e-mail: 21221469@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-6708-6190

N.A. ALDABERGENOVA,¹

c.l.s, Associate Professor.

e-mail: n.aldabergenova@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0002-6177-4301

K.A. DZHUMABAEVA,¹

c.l.s, Associate Professor.

e-mail: k.jumabaeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-5483-3783

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

ISSUES OF MEDIATION FOR THE SETTLEMENT OF LEGAL DISPUTES RELATED TO COPYRIGHT AND INTELLECTUAL PROPERTY

Abstract

The article discusses the main issues arising in connection with the use of mediation procedures in resolving disputes concerning intellectual property rights in our country. The system of the main topical issues of law

enforcement practice of mediation procedure in this area is disclosed. The experience of the World Intellectual Property Organization (WIPO) in resolving disputes concerning copyright and intellectual property rights is given. Foreign experience in the use of mediation at the national and international levels is studied relatively. The article presents quantitative statistics of the Supreme Court of the Republic of Kazakhstan on the protection of intellectual property and copyright for the annual reporting period using alternative methods of legal protection of the judicial system. Along with the sectoral civil legislation, the content of the article discusses the forms of protection of intellectual property rights and related copyrights established by the sectoral legislation, and alternative methods of protection.

Key words: copyright, intellectual property law, alternative ways to protect copyrights, intellectual property rights, mediation.

МРНТИ 10.19.31
УДК 342.7:004.9
JEL K24

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2023-1-3-32-39>

Ж.Б. ИВАНОВА,¹

к.ю.н., доцент.

e-mail: mgb-pravo@yandex.ru

ORCID ID: 0000-0002-2893-6789

Л.Ф. ТАТАРИНОВА,^{*2}

к.ю.н., ассоциированный профессор.

*e-mail: lola.tatarinova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1428-1662

¹Коми республиканская академия
государственной службы и управления,

г. Сыктывкар, Россия

²Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ПРОБЛЕМЫ КОРРЕЛЯЦИИ ПРАВА НА ИНФОРМАЦИЮ И ПРАВА НА НЕПРИКОСНОВЕННОСТЬ ЧАСТНОЙ ЖИЗНИ В СЕТИ ИНТЕРНЕТ

Аннотация

В статье проводится анализ правовой регламентации института частной жизни граждан, которая становится все более открытой ввиду расширения современных интернет-ресурсов. Актуальность данного вопроса как в Республике Казахстан, так и в России подтверждена нарастающим объемом судебных споров по теме нашего исследования. Основной целью нашего исследования выступает раскрытие основных прав и свобод человека, связанных с информацией, относящейся к частной жизни, при расширении цифровых технологий и, в частности, сети Интернет. Авторы предприняли попытку соотнести право на свободу информации и права на обеспечение тайны частной жизни в сети Интернет. Результаты, полученные авторами, могут быть полезны при решении проблем квалификации деяний, связанных с нарушением права на тайну частной жизни, в том случае если возникла коллизия с правом на получение информации. Авторами были использованы самые разнообразные методы исследования, основным из которых стал сравнительно-правовой метод, который применялся как при сравнении институтов права на неприкосновенность частной жизни и права на информацию. В завершение данного исследования авторы пришли к выводу и реализации как права на неприкосновенность частной жизни, так и права на информацию в сети Интернет исключительно в рамках законодательства и при обязательном учете последствий нарушения таких прав.

Ключевые слова: частная жизнь, защита прав человека, неприкосновенность личной жизни, судебная практика, социальные сети.

Введение

Проблемы фундаментального противоречия в соблюдении определенных прав и свобод в нынешнем демократическом обществе, в частности такие как отсутствие корреляции при соблюдении конфиденциальности на ту или иную информацию и доступа к информации в глобальном Интернете, приобретают особую актуальность. Это обусловлено повсеместным расширением цифровизации, это, в свою очередь, ведет к возникновению законодательных пробелов, особенно в области трактовки понятий и в принципе понятийного аппарата. Это, в свою очередь, ведет к неверной квалификации деяний, особенно если имеет место глобальная сеть Интернет. Совокупность указанных проблем автоматически может способствовать вынесению справедливого и объективного решения суда.

При подготовке данной статьи авторы предприняли попытку всестороннего анализа как института права на неприкосновенность частной жизни, так и института права на информа-

цию. Анализ подверглись и нормы законодательств России и Казахстана, и нормы международного права, и, безусловно, судебная практика.

На момент подготовки и написания статьи в НПА России и Казахстана имелись нормы, которые направлены на регламентацию правоотношений, возникших на стыке двух категорий анализируемых прав человека. С этой точки зрения интересными кажутся зарубежные правила, особенно утвержденные Советом Европы. На основе анализа достаточно широкого пласта доктринальных источников и существующих норм действующего законодательства обоих государств авторы пришли к некоторым выводам и смогли сформулировать ряд рекомендаций, направленных на разрешение возникающего конфликта между двумя анализируемыми правами.

Материалы и методы

При подготовке данной статьи авторами активно использовались такие методы научного познания, как исторический, формально-юридический, а также одни из самых активно применяемых методов – анализ и синтез. Принимая во внимание, что целью авторов было не просто раскрыть проблемы корреляции двух категорий прав человека, а сравнить законодательные подходы к этому, нами был использован также сравнительно-правовой анализ. Сравнению подлежали как нормы национального законодательства РФ и РК, так и нормы международного права.

Литературный обзор

Поднимаемая нами проблема неоднократно становилась предметом внимания как ученых-конституционалистов и цивилистов, так и ученых в области информационного права. И анализ трудов этих ученых оголил проблемы, связанные с отсутствием унификации к подходу определения тех или иных терминов. В своих трудах российские ученые [1] и ученые Казахстана [2, с. 145–161; 3, с. 60–62], неоднократно поднимали дискуссию в отношении точек зрения ученых зарубежных государств [4; 5].

В данном случае будет уместно указать на мнение М.Е. Петросян, согласно которому процесс становления и расширения различных информационных технологий в период цифровизации способствовал обострению имеющихся проблем, связанных с соблюдением права человека на частную жизнь и тайну информации о такой жизни. Более того, по мнению автора, теперь и право на доступ к изображениям также находится под натиском со стороны глобальной сети Интернет [6, с. 220–229].

В свете приведенной точки зрения считаем своевременным указать на позицию А. Miller. Автор подчеркивает, что основной пласт информации, считающейся исключительно информацией о личной и/или частной жизни, в настоящее время рассматривается в качестве объекта информационного права и, следовательно, попадает в компьютерную «мясорубку» [7, с. 37].

Основные положения

Концепция всесторонней регламентации института права на тайну частной жизни каждого человека, выступающего носителем субъективного права (в частности, анализируемого нами права на неприкосновенность частной жизни), уже была разработана и в последующем закреплена в XIX – начале XX вв. Эта концепция достаточно глубоко и устойчиво внедрялась в судебную практику, хоть и не так быстро, как этого заслуживает исследуемый нами институт. Несмотря на расплывчатость и широкое толкование понятия «конфиденциальность частной жизни» в то время, суды начали реализовывать первые попытки защиты граждан, когда их права на неприкосновенность частной жизни нарушались. Подобные случаи были связаны в том числе с неправомерным использованием имени и изображения человека в коммерческих целях, а также с разглашением информации, касающейся интимной стороны жизни человека, полученной в результате «подслушивания» и «подсматривания».

Однако, несмотря на всю серьезность подобных нарушений, имеющих место в наши дни, определенные сложности в квалификации и доказывании неизбежно ведут к их увеличению

и широкому распространению. Причем распространение глобальной сети Интернет и трансграничного характера данной сети ведет к массовыми атакам на приватность граждан и тайну их частной жизни. Особо это проявляется в неправомерной видеосъемке и «выкладывании» подобных видеоматериалов в сети Интернет.

В контексте правового регулирования исследуемого правового института мы считаем целесообразным обратиться к нормам Конституции сравниваемых законодательств России и Казахстана. Так, ч. 1 ст. 23 Конституции РФ закрепила право индивида на неприкосновенность частной жизни, личную и семейную тайну. Аналогичная норма имеется и в Основном Законе Республики Казахстан, а именно в ст. 18 Конституции РК.

Согласно положениям указанных норм национальных законодательств России и Казахстана не допускается какой-либо сбор, хранение и распространение сведений о частной жизни лица. И тут мы сталкиваемся с другим правовым институтом, который также закреплён в Основных Законах указанных государств, – правом на получение информации. В данное право входит право искать, передавать, в том числе в контексте распространения, и производить информацию. Законодатель, безусловно, прописал критерий по реализации этого права, то есть все указанные действия должны осуществлять исключительно законным способом. В Конституции Республики Казахстан это положение вытекает из смысла п. 2 ст. 20.

Нормы международного права также декларируют право на неприкосновенность частной жизни. Одним из фундаментальных документов международно-правового характера является Конвенция о защите прав человека и основных свобод, в ст. 8 которой предусматривается, что «...каждый имеет право на уважение его личной и семейной жизни, его жилища и его корреспонденции».

Указанные нормы Конституций РК и РФ и упомянутой Конвенции нашли свое отражение и в отраслевом законодательстве обоих государств. Так, согласно ГК РФ, а именно п. 1 ст. 152.2 и ст. 144 ГК РК не допускается «...сбор, хранение, распространение и использование любой информации о его частной жизни, в частности сведений о его происхождении, о месте его пребывания или жительства, о личной и семейной жизни», кроме как в случаях его согласия и/или если иное положение не вытекает из действующего законодательства, например из ст. 39 Конституции РК. К слову, мы можем прийти к промежуточному выводу, что данная норма закрепляет приоритет права на получение информации. Это вытекает из положения о том, что «...в той мере, в какой это необходимо в целях защиты конституционного строя, охраны общественного порядка, прав и свобод человека, здоровья и нравственности населения», которая отдает приоритет праву на информацию.

Но несмотря на достаточно императивное закрепление права индивида на тайну частной жизни, мы встречаем множество примеров нарушения этого права с помощью глобальной сети Интернет. Это подтверждается делом. В военном суде Алматинского гарнизона рассмотрено уголовное дело в отношении К., обвиняемого в незаконном собирании сведений о частной жизни, составляющих личную и семейную тайну лица, распространении сведений о частной жизни и распространении заведомо ложной информации с использованием средств массовой информации или сетей телекоммуникации, предусмотренных ст. 147 ч. 2, ст. 147 ч. 5, ст. 274 ч. 2 п. 3 УК РК, а также в отношении К., обвиняемого в собирании сведений о частной жизни лица с использованием своего служебного положения и пособничестве в распространении сведений о частной жизни лица, предусмотренных ст. 147 ч. 3, ст. 28 ч. 5 – ст. 147 ч. 5 УК РК. Судом установлено, что журналист редакции газеты в группе лиц с К. с июля 2021 г. по август 2022 г. распространил на своем телеграм-канале «К...» сведения, составляющие личную и семейную тайну потерпевших.

Также К. распространил заведомо ложную информацию в отношении потерпевших о якобы алкогольном отравлении продукцией.

Процесс проведен в согласительном порядке о признании вины подсудимых. Приговором суда журналист К. признан виновным в совершении уголовного правонарушения и назначено наказание по ст. 147 ч. 2 УК в виде одного года и шести месяцев лишения свободы, ст. 147 ч. 5 УК в виде трех лет и шести месяцев лишения свободы, ст. 274 ч. 2 п. 3 в виде одного года и шести месяцев лишения свободы.

27 марта 2023 г. журналиста Михаила Козачкова приговорили к лишению свободы на 3,5 года условно [8].

Следующий кейс, который мы считаем целесообразным осветить, касается одного из аспектов частной жизни, а именно персональных данных. Этот пример в очередной раз показывает, как цифровой мир хрупок и крайне уязвим. Так, в 2022 г. в одном из телеграм-каналов появилась ссылка на интерактивную карту с личными данными клиентов сервиса «Яндекс. Еда». В открытом доступе оказалось более 100 тыс. данных — имена, фамилии, телефонные номера, адреса, электронная почта и общая сумма заказов россиян за последние полгода. На карте отражаются также данные Беларуси и Казахстана. Чтобы воспользоваться картой, достаточно перейти по ссылке, выбрать населенный пункт и укрупнить масштаб до городских кварталов. В крупных городах практически напротив каждого дома расставлены метки, за каждой из которых кроются данные пользователей сервиса.

По информации создателей базы, всего в сеть утекли данные 30 млн пользователей «Яндекс. Еды», но можно ли этому верить — неизвестно. В марте 2021 г. СМИ сообщали оценочное число пользователей сервиса — более 5 млн человек. Сама компания количество пользователей не раскрывает.

По сообщениям пресс-службы «Яндекса», данные слил один из сотрудников компании. «В отношении виновного в утечке сотрудника будут приняты установленные законом меры. «Яндекс. Еда» обратилась в правоохранительные органы с заявлением о несанкционированном доступе к данным клиентов и делает все для того, чтобы предотвратить распространение опубликованной информации» [9].

Но как показывает анализ решений, принимаемых судом, оба правовых института, проблема корреляция которых поднимается нами в данной статье, имеет свои пределы. Эти пределы могут быть определены как законом, так и теми социальными (в разумных пределах) ожиданиями, которые имеются у человека в отношении его личных и деловых интересов и сохранности информации, которую они относят к категории «тайна».

Такой подход вводит в легальное поле осуществляемую камерами уличного наблюдения видео- и фотосъемку. Этот же подход применяется и к другим видеокамерам, установленным в публичных местах. То есть лицо уже получает ориентир, что снимающая видео- или фотокамера получает лишь тот объем информации, который доступен обычному наблюдателю. Следовательно, из этого вытекает, что осуществление установки подобной камеры не может нарушить право на тайну частной жизни человека, попадающего в ее объектив.

Более того, мы можем констатировать, что установка камер видеонаблюдения способна повысить уровень безопасности как личной, так и общественной. То есть в данном случае камеры позволяют также реализовывать право на получение, сбор и пр. действия в отношении информации.

И тут мы можем столкнуться с некоторым противоречием некоторых категорий прав человека между собой в случае взаимодействия. И в контексте нашего исследования, полагаем, целесообразно согласиться с имеющимися в специальной литературе точками зрения в части важности информации в современный период развития нашего общества. Важность вытекает из ее характера, то есть информация может быть как «полезной», так и «вредоносной», и основной критерий по отнесению ее к тому или иному характеру — правомерность. При этом, как подчеркивают авторы, вне зависимости от степени «полезности» или «вредоносности» информации она может привести к общественному резонансу и обострить определенные социальные проблемы [10, с. 8; 11].

Однако если обратиться к нормативному аспекту вопроса, то, углубляясь в вопрос правового регулирования конфликта между правом на уважение частной жизни и правом на свободу распространения информации, сможем найти еще один механизм по защите права на неприкосновенность частной жизни в ст. 147 УК РК. Однако, несмотря на положение этой статьи, мы сталкиваемся с проблемами квалификации и доказывания факта нарушения права на тайну частной жизни в сети Интернет. Но даже если сам факт будет доказан, крайне сложно на практике определить степень причастности тех или иных лиц к данному правонарушению. Данная проблема обостряется активным использованием лицами технологий «умный дом», когда лица добровольно устанавливают цифровые технологии, способные собирать информацию о них.

Проблема может быть осложнена тем фактом, что воспользоваться правом на сбор информации и в последующем правом на ее распространение, может один из членов семьи. В этой связи коллизия анализируемых правовых институтов обострится, поскольку здесь придется проводить разграничение между правом на частную жизнь, которая касается членов одной семьи, и право на личную жизнь, имеющую отношение лишь к индивиду. И лишь после этого проводить анализ и квалификацию деяния.

В рамках нашей статьи считаем своевременным обратиться к имеющимся решениям и смыслу толкования, исходящим от Европейского суда по делам, связанным или в некоторой степени связанным с обсуждаемой нами темой. Наш интерес обусловлен тем, что все они были приняты в результате рассмотрения и анализа фактов о нарушении права на тайну частной жизни. Но совершены они были посредством реализации другого, не менее фундаментального правового института, а именно посредством права на свободу слова и информации.

Так, Европейский суд вывел некоторые критерии, направленные на оценку наличия и степени нарушения права на тайну частной жизни, и одним из таких критериев выступает «публичность фигуры» (п. 7 Резолюции 1165 (1998) Парламентской Ассамблеи Совета Европы о праве на неприкосновенность личной жизни) [12, с. 45].

Обращает на себя внимание совпадение позиции Европейского суда и положения, вытекающего из резолюции, принятой Советом по правам человека 23 марта 2017 г., «Право на неприкосновенность частной жизни в цифровой век» [13].

Следующим важным аспектом, вытекающим из критерия «публичная фигура», выступает общественная деятельность, то есть деятельность, в результате которой лицо приобрело известность и/или узнаваемость. Это может быть деятельность, связанная с профессиональной сферой либо с участием в резонансном событии, которое активно освещалось посредством сетей телекоммуникаций.

Следовательно, для правильной квалификации и оценки деяния указанные категории должны иметь очень четко очерченные разграничения. Более того, категории лиц «публичная фигура» и «общественный деятель» должны иметь отличительные черты во избежание их смешения и подмены понятий. Учитывая, что законодательство Республики Казахстан не содержит подобных дефиниций, считаем целесообразным законодательное закрепление их в отраслевом законодательстве РК.

Интересен подход судов Российской Федерации, которые не всегда причисляют распространение в сети Интернет каких-либо сведений о частной жизни к правонарушению. Это обусловлено тем, что позиция суда аргументируется абз. 1 п. 1 ст. 152.2 ГК РФ, согласно которой «...сбор, хранение, распространение и использование информации о частной жизни лица были осуществлены другим лицом в публичных интересах, то это не является нарушением запрета». Более того, если проанализировать судебную практику, то станет очевидно, что суды также акцентируют внимание на наличии или отсутствии каких-либо сведений об интимных аспектах жизни лица или на характере информации, а именно содержит она или не содержит негативных сведений. И лишь с учетом этого принимает решение о признании нарушенным право на неприкосновенность частной жизни или об отсутствии нарушения [14].

Результаты и обсуждение

Резюмируя все вышеизложенное, мы полагаем, что представляется принципиально важным разработка и последующее принятие эффективных мер, направленных на справедливое и современное законодательное регулирование института соблюдения права на неприкосновенность частной жизни без нецелесообразного ограничения права на получение информации, в частности в сети Интернет, как в Казахстане, так и в России. Также важно усиливать гарантии конфиденциальности во всем ее многообразии в информационном пространстве и обществе, что должно соответствовать признанным принципам права.

Мы полагаем, законодателю необходимо провести систематизацию норм права по охране и защите прав и свобод человека и гражданина, в том числе посредством имплементации норм международного права и позиций ГА ООН и ЕСПЧ, направленных на правовое регулирование соотношения таких прав, как право на неприкосновенность частной жизни и получения информации в сети Интернет и в период активного расширения цифровизации.

Закключение

Завершая наше исследование, отметим, что после анализа нормативно правовой базы двух государств, судебной практики и доктрины, мы пришли к выводу, что обеспечение корреляции и разрешение возникающих проблем при реализации права на информацию и права на неприкосновенность частной жизни представляется важным разработкой и закреплением в отраслевом законодательстве критериев, направленных на разграничение понятий, на определение ряда дефиниций, отсутствующих в законодательстве. Кроме того, необходимо повышать устойчивость социума в области морали и этики, снижать потребность в «желтой» информации, имеющей компрометирующий характер.

В этой связи, основываясь на нормах международного права и нормах законодательств Республики Казахстан и России, анализируемые права человека должны быть обеспечены в рамках признания необходимости дальнейшего совершенствования механизмов, направленных на закрепление процессуальных гарантий по защите от нарушения баланса права на тайну частной жизни и права на информацию с учетом соразмерности в отношении практики внешнего наблюдения, которым занимается государство в лице его органов.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Федосин А.С. Защита конституционного права человека и гражданина на неприкосновенность частной жизни при автоматизированной обработке персональных данных в Российской Федерации / Дисс. канд.юрид.наук: 12.00.14. – Саранск, 2009. – 189 с.
- 2 Татаринов Д.В. Правовые основы защиты права на неприкосновенность частной жизни в глобальных коммуникационных сетях // Правовые основы борьбы с правонарушениями в глобальных коммуникационных сетях: монография. – Алматы, 2014. – 344 с.
- 3 Калеева Т.М. Неприкосновенность частной жизни и право общества на получение общественно важной информации // Право на неприкосновенность частной жизни в Республике Казахстан: сборник материалов экспертной встречи. – Астана, 2009 – С. 60–62.
- 4 Banisar D. The Right to Information and Privacy: Balancing Rights and Managing Conflicts. Canada, 2011. 46 p.
- 5 Richard A. Glenn. The Right to Privacy? Rights and Liberties under the Law. ABC-CLIO, 2003. 399 p.
- 6 Петросян М.Е. США: научно-техническая революция и некоторые аспекты охраны личных прав // Проблемы совершенствования советского законодательства: труды. – М.: Изд-во Всесоюзного научно-исследовательского института советского законодательства. – 1978. – № 11. – С. 220–229.
- 7 Miller A. The assault on privacy. The University of Michigan Press. 1972. 320 p.
- 8 Приговор за нарушение неприкосновенности частной жизни и распространение заведомо ложной информации // Официальный суд Военного суда Республики Казахстан. URL: <https://askeri.sud.kz/rus/news/prigovor-za-narushenie-neprikosnovennosti-chastnoy-zhizni-i-rasprostranenie-zavedomo-lozhnoy>
- 9 «Яндекс.Еда» признана потерпевшей по делу об утечке данных клиентов // Новостной аналитический портал «Интерфакс». URL: <https://www.interfax.ru/russia/878055>
- 10 Миндрова Е.А. Коллизия права граждан на доступ к информации и права на неприкосновенность частной жизни в условиях информационного общества / Автореф. дис. канд. юрид. наук: 12.00.14. – М., 2007. – 31 с.
- 11 Ромашов П.А. К вопросу о праве на неприкосновенность частной жизни в цифровой век // Пермский юридический альманах. Ежегодный научный журнал. 2019. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/k-voprosu-o-prave-na-neprikosnovennost-chastnoy-zhizni-v-tsifrovoy-vek.pdf>
- 12 Лоскутов И.Ю. Контроль за электронным пространством. Новые инициативы АИС (Интернет, e-mail, автоматизированные банки данных и т.д.) // Право на неприкосновенность частной жизни в Республике Казахстан: сборник материалов экспертной встречи. – Астана, 2009 – С. 43–59.
- 13 Резолюция, принятая Советом по правам человека 23 марта 2017 года «34/7. Право на неприкосновенность частной жизни в цифровой век» (A/HRC/RES/34/7) // Официальный сайт ООН. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/A_HRC_RES_34_7-RU.pdf
- 14 Апелляционное определение Московского городского суда от 02.02.2017 по делу N 33-3579/2017.

REFERENCES

- 1 Fedosin A.S. (2009) Zashhita konstitucionnogo prava cheloveka i grazhdanina na neprikosnovennost' chastnoj zhizni pri avtomatizirovannoj obrabotke personal'nyh dannyh v Rossijskoj Federacii / Diss. kand.jurid. nauk: 12.00.14. Saransk, 189 p. (In Russian).

- 2 Tatarinov D.V. (2014) Pravovye osnovy zashhity prava na neprikosновенност' chastnoj zhizni v global'nyh kommunikacionnyh setjah // Pravovye osnovy bor'by s pravonarushenijami v global'nyh kommunikacionnyh setjah: monografija. Almaty, 344 p. (In Russian).
- 3 Kaleeva T.M. (2009) Neprikosновенност' chastnoj zhizni i pravo obshhestva na poluchenie obshhestvenno vazhnoj informacii // Pravo na neprikosновенност' chastnoj zhizni v Respublike Kazahstan: sbornik materialov jekspertnoj vstrechi. Astana, P. 60–62. (In Russian).
- 4 Banisar D. (2011) The Right to Information and Privacy: Balancing Rights and Managing Conflicts. Canada, 46 p. (In English).
- 5 Richard A. (2003) Glenn. The Right to Privacy? Rights and Liberties under the Law. ABC-CLIO, 399 p. (In English).
- 6 Petrosjan M.E. (1978) SShA: nauchno-tehnicheskaja revoljucija i nekotorye aspekty ohrany lichnyh prav // Problemy sovershenstvovanija sovetskogo zakonodatel'stva: trudy. M.: Izd-vo Vsesojuznogo nauchno-issledovatel'skogo instituta sovetskogo zakonodatel'stva. No. 11. P. 220–229. (In Russian).
- 7 Miller A. (1972). The assault on privacy. The University of Michigan Press. 320 p. (In English).
- 8 Prigovor za narushenie neprikosновенности chastnoj zhizni i rasprostranenie zavedomo lozhnoj informacii // Oficial'nyj sud Voennogo suda Respubliki Kazahstan. URL: <https://askeri.sud.kz/rus/news/prigovor-za-narushenie-neprikosновенности-chastnoj-zhizni-i-rasprostranenie-zavedomo-lozhnoj>. (In Russian).
- 9 «Jandeks.Eda» priznana poterpevshej po delu ob utechke dannyh klientov // Novostnoj analiticheskij portal «Interfaks». URL: <https://www.interfax.ru/russia/878055>. (In Russian).
- 10 Mindrova E.A. (2007) Kollizija prava grazhdan na dostup k informacii i prava na neprikosновенност' chastnoj zhizni v uslovijah informacionnogo obshhestva / Avtoref. dis. kand. jurid. nauk: 12.00.14. M., 31 p. (In Russian).
- 11 Romashov P.A. K voprosu o prave na neprikosновенност' chastnoj zhizni v cifrovoj vek // Permskij juridicheskij al'manah. Ezhegodnyj nauchnyj zhurnal. 2019. URL: <file:///C:/Users/Asus/Downloads/k-voprosu-o-prave-na-neprikosновенност-chastnoj-zhizni-v-tsifrovoy-vek.pdf>. (In Russian).
- 12 Loskutov I.Ju. (2009) Kontrol' za jelektronnym prostranstvom. Novye iniciativy AIS (Internet, e-mail, avtomatizirovannye banki dannyh i t.d.) // Pravo na neprikosновенност' chastnoj zhizni v Respublike Kazahstan: sbornik materialov jekspertnoj vstrechi. Astana. P. 43–59. (In Russian).
- 13 Rezoljucija, prinjataja Sovetom po pravam cheloveka 23 marta 2017 goda «34/7. Pravo na neprikosновенност' chastnoj zhizni v cifrovoj vek» (A/HRC/RES/34/7) // Oficial'nyj sajt OON. URL: file:///C:/Users/Asus/Downloads/A_HRC_RES_34_7-RU.pdf. (In Russian).
- 14 Apelljacionnoe opredelenie Moskovskogo gorodskogo suda ot 02.02.2017 po delu N 33-3579/2017. (In Russian).

Ж.Б. ИВАНОВА,¹

З.ғ.к., доцент.

e-mail: mgb-pravo@yandex.ru

ORCID ID: 0000-0002-2893-6789

Л.Ф. ТАТАРИНОВА,^{*2}

З.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

*e-mail: lola.tatarinova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1428-1662

¹Коми республикалық мемлекеттік қызмет және басқару академиясы,

Сыктывкар қ., Ресей

²«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

КОРРЕЛЯЦИЯ МӘСЕЛЕЛЕРІ АҚПАРАТ ҚҰҚЫҒЫ ЖӘНЕ ИНТЕРНЕТ ЖЕЛІСІНДЕГІ ЖЕКЕ ӨМІРГЕ ҚОЛ СҰҒЫЛМАУШЫЛЫҚ ҚҰҚЫҚТАРЫ

Аннотация

Мақалада азаматтардың жеке өмірін құқықтық реттеуге талдау жасалады, бұл қазіргі заманғы интернет-ресурстарды кеңейтуге байланысты ашық болып келеді. Бұл мәселенің Қазақстан Республикасында да, Ресейде де өзектілігі біздің зерттеу тақырыбындағы сот дауларының өсіп келе жатқан көлемімен расталды.

Біздің зерттеуіміздің негізгі мақсаты цифрлық технологияларды, атап айтқанда Интернет желісін кеңейту кезінде жеке өмірге қатысты ақпаратпен байланысты адамның негізгі құқықтары мен бостандықтарын ашу болып табылады. Авторлар ақпарат бостандығы мен Интернет желісіндегі жеке өмірдің құпиясын қамтамасыз ету құқығын байланыстыруға тырысты. Авторлар алған нәтижелер, егер ақпарат алу құқығымен Қайшылықтар туындаса, жеке өмір құпиясына құқықты бұзумен байланысты әрекеттерді саралау мәселелерін шешуде пайдалы болуы мүмкін. Авторлар зерттеудің әртүрлі әдістерін қолданды, олардың негізгісі жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығы және ақпарат құқығы институттарын салыстыру кезінде қолданылатын салыстырмалы-құқықтық әдіс болды. Осы зерттеудің соңында авторлар жеке өмірге қол сұғылмаушылық құқығын да, Интернет желісіндегі ақпаратқа құқықты да тек заңнама шеңберінде және осындай құқықтарды бұзудың салдарын міндетті түрде есепке алу кезінде ғана тұжырымдап, іске асыруға келді.

Тірек сөздер: жеке өмір, адам құқықтарын қорғау, жеке өмірге қол сұғылмаушылық, сот практикасы, әлеуметтік желілер.

ZH.B. IVANOVA,¹

c.l.s., Associate Professor.

e-mail: mgb-pravo@yandex.ru

ORCID ID: 0000-0002-2893-6789

L.F. TATARINOVA,^{*2}

c.l.s., Associate Professor.

*e-mail: lola.tatarinova@gmail.com

ORCID ID: 0000-0002-1428-1662

¹Komi Republican Academy
of Public Service and Management,
Syktyvkar, Russia

²Turan University,
Almaty, Kazakhstan

PROBLEMS OF CORRELATION OF THE RIGHT TO INFORMATION AND THE RIGHT TO PRIVACY ON THE INTERNET

Annotation

The article analyzes the legal regulation of the private life of citizens, which is becoming increasingly open due to the expansion of modern Internet resources. The relevance of this issue both in the Republic of Kazakhstan and in Russia is confirmed by the growing volume of litigation on the topic of our research. The main goal of our research is to reveal fundamental human rights and freedoms related to information related to private life with the expansion of digital technologies and, in particular, the Internet. The authors made an attempt to correlate the right to freedom of information and the right to ensure privacy on the Internet. The results obtained by the authors may be useful in solving problems of qualifying acts related to violation of the right to privacy if there is a conflict with the right to receive information. The authors used a wide variety of research methods, the main one of which was the comparative legal method, which was used both when comparing the institutions of the right to privacy and the right to information. At the end of this study, the authors came to the conclusion that both the right to privacy and the right to information on the Internet are implemented exclusively within the framework of the law and with mandatory consideration of the consequences of violating such rights.

Key words: private life, protection of human rights, privacy, judicial practice, social networks.

3 CRIMINAL LAW, CRIMINAL PROCESS

ҚЫЛМЫСТЫҚ ҚҰҚЫҚ, ҚЫЛМЫСТЫҚ ҮРДІС

УГОЛОВНОЕ ПРАВО, УГОЛОВНЫЙ ПРОЦЕСС

МРНТИ 10.31.35

УДК 347.91/.95

JEL K41

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2023-1-3-40-47>

Г.Т. АЛАЕВА,*¹

к.ю.н., профессор.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1644-3709

С.Н. РЕХСОН,¹

к.ю.н., ассоциированный профессор.

e-mail: s.rekhson@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0009-4710-0387

¹Университет «Туран»,

г. Алматы, Казахстан

ИСПОЛЬЗОВАНИЕ СПЕЦИАЛЬНЫХ ЗНАНИЙ В УГОЛОВНОМ ПРОЦЕССЕ

Аннотация

Специальные знания имеют важное значение при формировании доказательственной базы в уголовном судопроизводстве. С помощью специальных знаний возможно установление фактов и воспроизведение событий, которые не всегда удастся определить через показания участников процесса или путем проведения следственных действий. Применение специальных знаний регламентировано законодательством, однако на практике имеются примеры не соответствующего соблюдения порядка привлечения специалистов и экспертов как носителей специальных знаний, назначения и производства экспертиз и специальных исследований, правильной оценки полученных результатов. В связи с чем целью научного исследования является изучение процессуальных требований применения специальных знаний в уголовном процессе и выявлении проблем, которые возникают в правоприменительной практике. Авторами в процессе исследования применены методы сравнительного анализа, формальной логики и документального контроля. В результате авторы сформировали свой взгляд на применение специальных знаний в уголовном процессе с целью оказания содействия специалистам в оценке доказательств и их источников на стадии досудебного производства, представили критерии анализа качества применения специальных знаний (заключений экспертов и специалистов) и влияющих на их качество материалов уголовного дела, используемых в заключении экспертов и специалистов в соответствии с запросами юридической практики. Ценность исследования заключается в том, что авторы предложили самостоятельные пути решения преодоления проблем, связанных с применением специальных знаний в уголовном процессе.

Ключевые слова: уголовный процесс, специалист, эксперт, специальные знания, юридическая практика.

Введение

Использование специальных знаний широко применяется в процессе доказывания по уголовным делам, так как именно они помогают его участникам аргументировать свои позиции, обосновывать наличие или отсутствие какого-либо факта или события как со стороны обвинения, так и со стороны защиты. В сложных вопросах собирания, исследования и оценки доказа-

тельств, в том числе и оценки заключения эксперта, сотрудники правоохранительных органов и суда в соответствии с нормами статьи 80 УПК РК [1] могут привлекать специалиста для оказания разъяснения участникам уголовного процесса вопросов, входящих в его специальную компетенцию, а также применения научно-технических средств.

В настоящее время отмечаются факты неполноценного использования возможностей специалиста участниками процесса, наличие потенциальной угрозы конфликта заключений эксперта и специалиста, тогда как именно квалифицированная оценка заключения эксперта специалистом может помочь добиться справедливого процессуального решения и исключения следственных или судебных ошибок. Изучение этих вопросов послужило основанием для обращения авторов к этой теме.

Материалы и методы

В ходе изучения данной темы были изучены нормативно-правовые акты, регулирующие применение специальных знаний в уголовном судопроизводстве, материалы судебно-экспертной практики личных архивов наблюдательных производств, специальная литература по рассматриваемому вопросу.

В ходе исследования использовались общие и частные методы научного познания: формально-логический, системный, структурно-функциональный, сравнительно-правовой.

Литературный обзор

Рисковые зоны, формирующие ошибки в процессе доказывания (собираение, исследование и оценка доказательств), главным образом сосредоточены на стадии первоначальных следственных действий, влияющих на качество экспертных заключений (допустимости, достоверности выводов). Стадия производства первоначальных следственных действий характеризуется информационной неопределенностью, и такие следственные ситуации в криминалистике принято обозначать тактическим риском.

Проблемы соотношения тактического риска и тактических ошибок обсуждались на страницах научных трудов и на криминалистических форумах в 90-е и 2000-е годы. Соотношению понятий и их роли в совершенствовании криминалистической тактики и методики расследования посвящены работы казахстанских и зарубежных авторов, в том числе А.Ф. Аубакирова, Б.М. Бишманова, А.С.Белкина, С.Ф. Бычковой, А.А. Исаева, К.Х. Халикова, А.С. Князева, В.В. Бабурина, В.К. Гавло, Л.Я. Драпкина, Р.Ф. Садкова, Ю.П. Гармаева, А.Ф. Лубина, О.Я. Баева, В.Н. Карагодина, Е.В. Морозовой, Н.П. Майлис, Е.Ф. Россинской и др.

В.К. Гавло рассматривает неопределенность первоначального этапа расследования как неустранимое качество той среды, в которой приходится действовать. Дефицит криминалистической значимой информации предопределяет направления движения уголовно значимой информации как объекта криминалистической науки и практической деятельности [2].

А.С. Князев указывает на важную причину неопределенности следственной ситуации как опосредованного или непосредственного противодействия объективному расследованию со стороны заинтересованных лиц [3].

Неопределенность определяет зоны рисков в сфере полноты и достоверности собираемой доказательственной информации, которая в последующем представляется эксперту и специалисту для ее «декодирования» и оценки на основе применения специальных знаний. Рассматривая риски в качестве универсальной категории социально значимого поведения, В.В. Бабуринов указывает на то, что риск, имея положительную направленность (снятие социальной напряженности), характеризуется реальной угрозой причинения вреда охраняемым интересам [4].

Основные положения

Производство расследования представляет собой познавательную деятельность, которая может быть оценена как опытное научное познание в рамках конкретного уголовного дела, так как формирует в последующем криминалистические рекомендации, совершенствующие мето-

дику расследования преступлений. Указанное связано с характером познавательной деятельности, в основе которой заложен анализ механизма криминального события, существующего в прошлом, и следы которого могут быть изменены либо уничтожены. Ограниченность тактических средств может быть восполнена применением специальных знаний, однако следователи достаточно часто прибегают к тактическому риску, создавая тем самым условия формирования тактических ошибок.

Для дальнейшего анализа реального состояния тактических ошибок следует обратиться к двум вариантам тактического риска (рисковым ситуациям), существующим в процессе расследования:

1) ситуация реально оцененного тактического риска, в которой «опытный» следователь принимает тактическое решение на основании внутреннего убеждения и которое может в равной степени дать положительный или отрицательный результат;

2) ситуация тактического риска, в которой «неопытным» следователем не оцениваются в должной степени риски, приводящие к тактическим ошибкам;

Представляются следующие формы оценки рисков зон в следственной деятельности:

1) тактические риски, характеризующие процесс выбора тактического приема, действия;

2) тактические риски подмены одного следственного действия на другое, следовательно, нарушение алгоритма расследования и утрата доказательственной информации.

3) рисковые зоны проведения следственного действия:

- ♦ риски в планировании расследования: выборе места, времени и порядка проведения следственного действия;

- ♦ риски применения научно-технических средств для обнаружения, изъятия и фиксации следовой информации;

- ♦ риски оценки доказательственной информации, полученной в процессе производства следственных действий.

Таким образом, объекты тактического риска одновременно являются объектами тактического решения, на что справедливо указывают Ю.П. Гармаев и А.Ф. Лубин. Они определяют объект тактического риска: выбор очередности производства следственных действий, тактических приемов [5].

Для оценки экспертных выводов в качестве недопустимых и недостоверных по причине тактических ошибок при производстве следственных действий следует рассмотреть понятие и содержание тактических ошибок. Так О.Я. Баев под ошибкой в уголовном процессе понимает любое неправильное, но не носящее преступный характер решение (суждение) и действие (бездействие) осуществляющего его лица [6]. В.Н. Карагодин и Е.В. Морозова к тактическим ошибкам относят ошибки, связанные с непроведением процессуальных действий, необходимых в конкретной следственной ситуации [7].

Современный анализ практики расследования позволяет расширить понятие тактических ошибок в производстве следственных действий и включить:

- ♦ оценку собранных доказательств;

- ♦ несоблюдение криминалистических рекомендаций по осуществлению следственного действия и подготовке материалов и назначению судебных экспертиз.

Тактические ошибки при производстве следственного действия являются объективной причиной экспертных рисков, формирующих предметные гносеологические экспертные ошибки [8].

На выявление тактических и экспертных ошибок в зонах наибольшего риска направлены специализированные аналитические исследования, проводимые в альтернативных экспертных учреждениях по запросам адвокатов специалистами, имеющими большой стаж практической работы и компетентными в различных областях судебной экспертизы и отраслей права.

Методологической основой специализированных аналитических исследований является методика экспертного анализа отдельных видов преступлений, представленная в работах С.Ф. Бычковой [9]. Указанная методика является важным направлением использования специальных знаний в уголовном судопроизводстве, определении новых подходов в раскрытии и расследовании преступлений, объективной оценки достоверности, допустимости, относимости доказательственной информации, полученной в процессе досудебного и судебного производства.

Результаты и обсуждение

Исходя из тезиса, что предпосылкой образования экспертной ошибки, которая может быть выявлена привлеченным специалистом, является наличие тактических ошибок на первоначальных стадиях уголовного преследования и стадиях судебного разбирательства, следует отметить важность применения частных криминалистических методик, включающих разделы с практическими указаниями для применения:

- 1) учение о механизме расследуемого криминального события;
- 2) учение о криминалистическом исследовании ситуации в судебной экспертизе;
- 3) учение о криминалистических экспертных задачах [10].

В соответствии с общими положениями методики на разрешение специализированного аналитического исследования ставятся вопросы о соответствии заключений судебных экспертиз организационно-правовым и методическим основам их производства в совокупности с материалами уголовного дела как исходной информации для формирования экспертных выводов.

Как и когда можно выявить экспертные ошибки, наглядно можно продемонстрировать на конкретных практических примерах с указанием тактических рисков, которые могли послужить причиной их возникновения.

Тактические риски и роль специализированных исследований рассмотрены ниже по практическим материалам из личных архивов авторов статьи, при обращении защитников по конкретным уголовным делам, получившим широкую огласку в средствах массовой информации.

I. Уголовное дело по факту вымогательства денежных средств.

В ходе досудебного производства проведен комплекс следственных действий: негласное производство, задержание, осмотры, обыски и выемки, допросы и очные ставки, получение образцов для сравнительного исследования, назначение судебных экспертиз. Сложность в расследовании коррупционных преступлений создавала значительные по объему рисковые тактические зоны, которые были сосредоточены в основном на стадиях первоначальных следственных действий: задержании, осмотрах и выемках, получении образцов голоса для сравнительных исследований и подготовки материалов для назначений фонографических и филолого-психологических экспертиз.

В процессе проведения специализированного аналитического исследования материалов дела на стадии судебного исследования установлена совокупность тактических ошибок:

1) в ходе производства негласных следственных действий осуществлено задержание посредника взяткополучателя. Однако в процессуальных документах и на техническом средстве фиксации (видеозаписи) задержание оформлено как следственный осмотр с подменой тактических приемов;

2) в процессуальных документах указывался факт задержания в момент передачи денежных средств (взятки) взяткодателем посреднику взяткополучателя. Однако данный факт не зафиксирован техническим средством (видеокамерой);

3) в протоколе обыска автомобиля задержанного указывается на факт обнаружения конверта с денежными средствами в запечатанном виде. Однако видеокамера запечатлела конверт с денежными средствами в незапечатанном виде (открытым);

4) не назначена и не проведена дактилоскопическая экспертиза для идентификации взяткодателя, взяткополучателя и иных лиц, участвующих в криминальном событии, по отпечаткам пальцев на конверте, а также для установления источника происхождения денежных средств;

5) для проведения следственных действий при первичном осмотре и выемке использована видеокамера без таймера установления точного времени, что не позволило объективно оценить период объявленного по неизвестным причинам перерыва в работе СОГА именно перед осмотром автомобиля посредника взяткополучателя. По устному уведомлению перерыв продолжался 2 минуты. Действия следователя и оперуполномоченных лиц в указанный период не отражены на техническом средстве фиксации. В условиях такой тактической ошибки возникают противоречия между фактами о состоянии конверта, изложенными в процессуальном документе (протоколе), и показаниями видеокамеры;

6) указанный в процессуальных документах обыск автомобиля посредника в получении взятки по тактике проведения и целям являлся выемкой (информация получена из материалов негласных следственных действий);

7) тактические ошибки содержали материалы уголовного дела на стадии их подготовки для производства судебных фонографических и филолого-психологических экспертиз. Указанная стадия является весьма значимой зоной тактического риска. Допущенные на этой стадии расследования тактические ошибки повлияли на оценку судом допустимости и достоверности выводов судебных экспертов. По результатам анализа материалов дела установлена следующая совокупность тактических ошибок:

а) в связи с нарушением следователем порядка назначения судебных экспертиз (без ознакомления с постановлением обвиняемых и их адвокатов), по постановлению следственного судьи материалы в полном объеме были трижды возвращены следователю без производства, что указано в сопроводительном письме директора Алматинского НИИСЭ. После устранения тактических ошибок следователь в обратном порядке назначает эти же экспертизы, но в постановлении не указывает на предоставляемые вещественные доказательства, полученные в ходе негласных следственных действий (диски с записями телефонных переговоров). Остается неясным место нахождения и условия хранения вещественных доказательств, которые могли быть подвержены фальсификации (перезаписи), тем более что информация на дисках относится к невосполнимой. Поэтому зоной риска является заключение эксперта по исследованию дисков с записями телефонных переговоров;

б) установлены тактические ошибки в технологии получения образцов голоса для идентификации лиц, участвующих в диалогах, их диагностических характеристик. В протоколах проведения указанного следственного действия отсутствуют технические характеристики записывающих устройств и периоды записи.

После допроса специалиста в суде его заключение решением суда приобщено к материалам уголовного дела, оценено и повлияло на квалификацию преступления, избрания вида, срока наказания.

II. Уголовное дело по факту пожара в ТЦ г. Алматы. По показаниям представителя охраны торгового центра, признаки возгорания зафиксированы в 22 часа 10 минут, выезд пожарной бригады осуществлен в 22 часа 30 минут, а полное тушение пожара окончено 27 апреля в 11 часов 00 минут. При этом площадь пожара зафиксирована объемом 3500 кв. м.

В ходе производства первичных, дополнительных, комплексных пожарно-технических, электротехнических экспертиз по установлению очага пожара, его технической причины отмечены экспертные гносеологические ошибки. Причинами экспертных ошибок являлись тактические ошибки, допущенные в процессе проведения досудебного производства. На основании экспертных исследований был сделан вывод о том, что технической причиной пожара явился аварийный режим работы внутренней электросхемы аккумулятора осветительного прибора (бытового фонарика), который находился на зарядке подключенным к электросети. Вывод в экспертном заключении не был обоснован.

Указанный экспертный вывод был подвергнут сомнению по причине наличия зон рисков:

1) не выполнены основные тактические рекомендации методики расследования пожаров: очистка пожарной зоны для проведения экспертного осмотра и проведения исследований в очаге пожара;

2) не соблюдены тактические требования к упаковке пожарного мусора для исследования легковоспламеняющихся веществ и нефтепродуктов для проверки версии об умышленном поджоге;

3) не изъяты и не исследованы в очаге пожара фрагменты электропроводов на предмет возможного короткого замыкания как технической причины пожара;

4) не обоснован отказ от исследования материалов и веществ в зонах повышенного термического воздействия для проверки версии об иных технических причинах пожара (самовозгорания, присутствия инициаторов горения, малокалорийных источников, накопления статического электричества).

Из вышеуказанного следует, что зоной тактического риска явилось планирование расследования на основе выдвижения совокупности следственных версий о технической причине пожара с учетом его многоочаговости.

В процессе проведения специализированного аналитического исследования материалов дела и осмотра места пожара, очищенного от крупной арматуры, были установлены существен-

ные нарушения строительно-технических норм, которые не нашли место в материалах уголовного дела:

- ♦ перепланировка торговых точек (бутиков);
- ♦ увеличение их количества внутри одной арендуемой площади, следовательно, значительная перегрузка электросети, снабжающей систему электрооборудования в дополнительных торговых точках без увеличения общей потребительской площади (кондиционеров, вентиляторов, дополнительного осветительного оборудования).

Таким образом, специализированные аналитические исследования, проводимые специалистами (ст.80 УПК РК) [1], предоставляют в судебный процесс доказательственные факты, способствующие объективной судебной оценке по существу всех материалов юридического дела. Деятельность специалистов-аналитиков не подменяет адвокатскую деятельность, так как она осуществляется на основе специальных знаний.

Заключение

В итоге проведенного аналитического исследования следует сформировать следующие важные умозаключения.

«В процессе расследования практически любого уголовного дела следователь прибегает к помощи сведущих лиц. Часто инициирование уголовного преследования невозможно без информации, полученной на основе специальных знаний» [11]. Помощь специалиста как носителя специальных знаний, который может помочь следствию и суду правильно оценить процедуры собирания доказательств органом уголовного преследования, исследования доказательств в рамках производства экспертизы и оценки полученных выводов эксперта является значимой и должна шире применяться в юридической практике.

Достоверная оценка заключений экспертов только органом, ведущим уголовный процесс, не всегда возможна, так как он не может и не должен обладать специальными познаниями во всех сферах человеческой деятельности, он хорошо ориентируется в правовом поле и обладает специальными познаниями только в области права.

Отсюда определенные требования налагаются на специалиста, который должен иметь большой опыт экспертной, исследовательской, научно-педагогической работы, обладать специальными знаниями в определенной отрасли науки, техники, искусства или ремесла, знать процессуальное законодательство и понимать свое место и функцию в качестве привлеченного специалиста.

Участникам уголовного судопроизводства шире практиковать вынесение ходатайства о введении специалиста в судебный процесс как самостоятельного участника для разрешения вопросов, связанных с оценкой заключения эксперта, соответствия его процессуальным, нормативно-методическим требованиям и приобщать заключения специалиста как источника доказательственной информации при вынесении процессуальных решений.

На основании ст. 80 УПК РК [1] предлагаем расширить использование консультационных возможностей специалиста по оценке заключений экспертов (специалистов) и источников получения исходных для их производства материалов уголовного дела как на стадии досудебного производства, так и судебного разбирательства. На разрешение специалиста целесообразно ставить вопрос о соответствии заключений эксперта организационно-правовым и методическим требованиям назначения и производства конкретных исследований.

ЛИТЕРАТУРА

1 Кодекс Республики Казахстан. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Казахстан. (с изменениями и дополнениями по состоянию на 12.09.2023 г.) // Казахстанская правда от 10.07.2014 № 133 (27754).

2 Гавло В.К. Проблемы теории и практики криминалистической методики расследования / Автореф. дис. докт. юрид. наук: 12.00.09. – М., 1988.

- 3 Князев А.С. Тактические риски в криминалистике // Вестник Омского университета, сер. Право. – 2011. – вып. 3.
- 4 Бабурин В.В. Риск как основание дифференциации уголовной ответственности / Автореферат дисс. докт. юрид. наук: 12.00.08. – Омск, 2009.
- 5 Гармаев Ю.П., Лубин А.Ф. Проблемы преступлений: теория и практика. Монография. – СПб, 2000.
- 6 Баев О.Я. Уголовно-процессуальное исследование преступлений: проблема качества права и правоприменения. Монография. – М., 2009.
- 7 Карагодин В.Н., Морозова Е.В. Криминалистическая проблема обнаружения и устранения следственных ошибок. Учебное пособие. – Екатеринбург, 2008.
- 8 Бычкова С.Ф. Организация назначения и производства судебной экспертизы. – Алматы: ЗАО «Жеті жарғы», 1999.
- 9 Бычкова С.Ф. Судебная экспертиза: научные, организационно-правовые и методические основы. – Алматы: ЗАО «Жеті жарғы», 2002.
- 10 Бычкова С.Ф., Рехсон С.Н. Применение общих положений методики экспертного анализа отдельных видов преступлений для формирования системы специальных знаний при расследовании убийств // Бюллетень Государственного следственного управления и Экспертно-криминалистического управления МВД РК. – Алматы, 1994.
- 11 Radzevicius E. The application of the special knowledge investigating criminal violations of the requirements of the work safety regulations: theory and practice in Lithuania. Summary of Doctoral Thesis. Social Sciences, Law (01 S). Mykolas Romeris University. Vilnius, 2006. P. 17.

REFERENCES

- 1 Kodeks Respubliki Kazahstan. Uголовno-processual'nyj kodeks Respubliki Kazahstan. (s izmenenijami i dopolnenijami po sostojaniju na 12.09.2023 g.) // Kazhstanskaja pravda ot 10.07.2014 No. 133 (27754). (In Russian).
- 2 Gavlo V.K. (1988) Problemy teorii i praktiki kriminalisticheskoy metodiki rassledovaniya / Avtoref. dis. dokt. jurid. nauk: 12.00.09. M. (In Russian).
- 3 Knjazeв A.S. (2011) Takticheskie riski v kriminalistike // Vestnik Omskogo universiteta, ser. Pravo. vyp. 3. (In Russian).
- 4 Baburin V.V. (2009) Risk kak osnovanie differenciacii ugovolnoj otvetstvennosti / Avtoreferat diss. dokt. jurid. nauk: 12.00.08. Omsk. (In Russian).
- 5 Garmaev Ju.P., Lubin A.F. (2000) Problemy prestuplenij: teorija i praktika. Monografija. SPb. (In Russian).
- 6 Baev O.Ja. (2009) Uголовno-processual'noe issledovanie prestuplenij: problema kachestva prava i pravoprimerenija. Monografija. M. (In Russian).
- 7 Karagodin V.N., Morozova E.V. (2008) Kriminalisticheskaja problema obnaruzhenija i ustraneniya sledstvennyh oshibok. Uchebnoe posobie. Ekaterinburg. (In Russian).
- 8 Bychkova S.F. (1999) Organizacija naznachenija i proizvodstva sudebnoj jekspertizy. Almaty: ZAO «Zhety zhargy». (In Russian).
- 9 Bychkova S.F. (2002) Sudebnaja jekspertiza: nauchnye, organizacionno-pravovye i metodicheskie osnovy. – Almaty: ZAO «Zhety zhargy». (In Russian).
- 10 Bychkova S.F., Rehson S.N. (1994) Primenenie obshhih polozhenij metodiki jekspertnogo analiza ot del'nyh vidov prestuplenij dlja formirovaniya sistemy special'nyh znaniy pri rassledovanii ubijstv // Bjulleten' Gosudarstvennogo sledstvennogo upravlenija i Jekspertno-kriminalisticheskogo upravlenija MVD RK. Almaty, (In Russian).
- 11 Radzevicius E. (2006) The application of the special knowledge investigating criminal violations of the requirements of the work safety regulations: theory and practice in Lithuania. Summary of Doctoral Thesis. Social Sciences, Law (01 S). Mykolas Romeris University. Vilnius. P. 17. (In English).

Г.Т. АЛАЕВА,*¹

з.ғ.к., профессор.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1644-3709

С.Н. РЕХСОН,¹

з.ғ.к., қауымдастырылған профессор.

e-mail: s.rekhson@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0009-4710-0387

¹«Тұран» университеті,

Алматы қ., Қазақстан

ҚЫЛМЫСТЫҚ ПРОЦЕСТЕ АРНАЙЫ БІЛІМДІ ҚОЛДАНУ**Андатпа**

Қылмыстық процесте дәлелдемелік қорды қалыптастыруда арнайы білімнің маңызы зор. Арнайы білімнің көмегімен процеске қатысушылардың айғақтары немесе тергеу әрекеттері арқылы әрқашан анықталуы мүмкін емес фактілерді анықтауға және оқиғаларды жаңғыртуға болады. Арнайы білімді пайдалану заңмен реттеледі, бірақ тәжірибеде арнайы білім тасымалдаушы ретінде мамандар мен сарапшыларды тарту, емтихандар мен арнайы зерттеулерді тағайындау және жүргізу, алынған нәтижелерді дұрыс бағалау тәртібін дұрыс сақтамау мысалдары бар. Осыған байланысты ғылыми зерттеудің мақсаты қылмыстық сот ісін жүргізуде арнайы білімді қолданудың процессуалдық талаптарын зерделеу және құқық қолдану тәжірибесінде туындайтын проблемаларды анықтау болып табылады. Авторлар зерттеу процесінде салыстырмалы талдау, формальды логика және құжаттық бақылау әдістерін пайдаланды. Нәтижесінде, авторлар мамандарға сотқа дейінгі іс жүргізу сатысында дәлелдемелерді және олардың көздерін бағалауға көмектесу мақсатында қылмыстық сот ісін жүргізуде арнайы білімді пайдалану туралы көзқарастарын қалыптастырды, арнайы білімді пайдалану сапасын талдау критерийлерін ұсынды. (сарапшылардың және мамандардың қорытындылары) және олардың сапасына әсер ететін қылмыстық іс материалдары заң тәжірибесінің сұраныстарына сәйкес сарапшылар мен мамандардың қорытындыларында пайдаланылады. Зерттеудің құндылығы авторлардың қылмыстық сот ісін жүргізуде арнайы білімді қолданумен байланысты мәселелерді шешудің тәуелсіз шешімдерін ұсынғанында.

Тірек сөздер: маман, сарапшы, әдістеме, талдау, тактика, тәуекел, тактикалық қателік.

G.T. ALAYEVA,*¹

c.l.s, Professor.

*e-mail: g.alayeva@turan-edu.kz

ORCID ID: 0000-0002-1644-3709

C.N. REHSON,¹

c.l.s, Associate Professor.

e-mail: s.rekhson@turan-edu.kz

ORCID ID: 0009-0009-4710-0387

¹Turan University,

Almaty, Kazakhstan

USE OF SPECIAL KNOWLEDGE IN CRIMINAL PROCEEDINGS**Abstract**

Special knowledge is important in the formation of the evidence base in criminal proceedings. With the help of special knowledge, it is possible to establish facts and reproduce events that cannot always be determined through the testimony of participants in the process or through investigative actions. The use of special knowledge is regulated by law, but in practice there are examples of inappropriate compliance with the procedure for attracting specialists and experts as carriers of special knowledge, assigning and conducting examinations and special studies, and correctly assessing the results obtained. In this connection, the purpose of scientific research is to study the procedural requirements for the use of special knowledge in criminal proceedings and to identify problems that arise in law enforcement practice. The authors used methods of comparative analysis, formal logic and documentary control in the research process. As a result, the authors formed their view on the use of special knowledge in criminal proceedings in order to assist specialists in assessing evidence and their sources at the stage of pre-trial proceedings, presented criteria for analyzing the quality of the use of special knowledge (expert and specialist opinions) and the materials of a criminal case that influence their quality, used in the conclusions of experts and specialists in accordance with the requests of legal practice. The value of the study lies in the fact that the authors proposed independent solutions to overcome problems associated with the use of special knowledge in criminal proceedings.

Key words: specialist, expert, methodology, analysis, tactics, risk, tactical error.

4 INTERNATIONAL AND COMPARATIVE LAW ХАЛЫҚАРАЛЫҚ ЖӘНЕ САЛЫСТЫРМАЛЫ ҚҰҚЫҚ МЕЖДУНАРОДНОЕ И СРАВНИТЕЛЬНОЕ ПРАВО

МРНТИ 10
УДК 159.9
JEL K 49

<https://doi.org/10.46914/2959-4197-2023-1-3-48-55>

В.И. СЕЛИВЕРСТОВ,*¹

д.ю.н., профессор.

*e-mail: vis_home@list.ru

ORCID ID: 0000-0002-9554-5438

¹Московский государственный
университет имени М.В. Ломоносова
г. Москва, Россия

ПЕРЕПИСЬ 2022 ГОДА – ВАЖНЫЙ ЭТАП ИЗУЧЕНИЯ ЛИЧНОСТИ ОСУЖДЕННЫХ

Аннотация

В пенитенциарных системах государств важное значение имеет научная информация о личности осужденных. В международных стандартах специально подчеркивается необходимость получения надежных данных о тенденциях, характеризующих тюремный контингент, и его отличительных чертах. Проведенная в декабре 2022 г. Девятая специальная перепись преследует цель восполнения имеющихся статистических данных о личности осужденных, отбывающих наказание в виде лишения свободы и принудительных работ, а также лиц, содержащихся под стражей в следственных изоляторах России. Необходимость проведения специальной переписи основывалась не только на современных потребностях совершенствования уголовно-исполнительной политики, но и на основании соблюдения исторических традиций. Практика проведения специальных переписей была характерна для периода существования СССР (в этих случаях она затрагивала исправительно-трудовые учреждения, расположенные в Казахстане), продолжилась она и в современной России. В статье обобщены организационные и методические особенности проведения имевших место в истории девяти специальных переписей, основной акцент сделан на последней специальной переписи, проведенной в декабре 2022 г. Проанализированы общие черты и особенности проведения Девятой специальной переписи, дано их теоретическое обоснование. Также раскрыты параметры переписи, формы ее реализации, проявившие себя в результатах переписи тенденции десоциализации личности осужденных и имущественного расслоения среди них.

Ключевые слова: перепись, личность осужденного, лишение свободы, принудительные работы, десоциализация, имущественное расслоение.

Введение

В пенитенциарных системах государств важное значение имеет научная информация о личности осужденных. В Минимальных стандартных правилах ООН в отношении обращения с заключенными (Правила Нельсона Манделы) специально подчеркивается необходимость получения надежных данных о тенденциях, характеризующих тюремный контингент, и его отличительных чертах, включая число заключенных в пенитенциарных учреждениях, в целях создания основы для научно обоснованного принятия решений (Правило 10).

Данные положения важны для пенитенциарных систем России и Казахстана, имеющих схожие исторические и современные основы своего функционирования.

В Концепции развития уголовно-исполнительной системы Российской Федерации на период до 2030 г., утвержденной Распоряжением Правительства Российской Федерации № 1138-р от 21 апреля 2021 г., предусмотрено развитие научного потенциала уголовно-исполнительной системы, способствующего получению научных и научно-технических результатов высокого качества, в том числе с использованием новых технологий, и их внедрение в практическую деятельность. Для этого требуется проведение научных исследований эффективности исполнения отдельных видов уголовных наказаний, что предполагает наличие достоверной информации о личности осужденных.

Основываясь на положениях международных актов и исходя из указанного выше концептуального документа, в декабре 2022 г. в России прошла Девятая специальная перепись осужденных и лиц, содержащихся под стражей в следственных изоляторах России. Необходимость ее проведения основывалась не только на современных политико-правовых реалиях, но и на основании соблюдения исторических традиций. Практика проведения специальных переписей была характерна для периода существования СССР (в этих случаях она затрагивала исправительно-трудовые учреждения, расположенные в Казахстане), продолжилась она и в современной России, о чем свидетельствует нижеприведенный краткий исторический экскурс.

Материалы и методы

К организационно-методическим аспектам переписи 2022 г. следует отнести и то, что распространение компьютерных технологий в стране, и в частности в уголовно-исполнительной системе, позволило отказаться от традиционного для других переписей заполнения бумажного переписного листа на осужденного или на лицо, содержащееся под стражей. Все сведения вносились непосредственно в компьютерную программу, специально разработанную для ее заполнения и последующего анализа полученных результатов.

При написании статьи в качестве методологической основы исследования использовались общенаучные методы познания, используемые в юридической науке. Среди них публично-правовые методы, характерные для области уголовного права, исторический, сравнительно-аналитический, нормативно-логический, синтезирующий, системно-правовой, аналитический и др., характерные для исполнительного права. Исследование вопросов, составляющих предмет настоящей научной статьи. При написании работы использовались следующие методы научного познания: анализ, синтез, абстрагирование, обобщение, аналогия и др.

Основные положения

Заглядывая в ретроспективу специальных переписей в нашей стране, необходимо отметить то, что первая специальная перепись осужденных была проведена в СССР в 1926 г. одновременно со Всесоюзной переписью населения от 17 декабря 1926 г. Она проводилась на основе статистических карточек, заполненных на осужденных сотрудниками Государственного института по изучению преступности и преступника под руководством известного советского ученого-пенитенциариста Е.Г. Ширвиндта. На основе переписи сотрудниками института был подготовлен и издан коллективный труд под названием «Современная преступность в РСФСР» [1, с. 104]

В последующие сорок лет специальные переписи осужденных не проводились, что было вызвано свертыванием научных исследований в сфере исправительно-трудового права в период культа личности И. Сталина.

Идея изучения личности осужденных с помощью специальной переписи получила свое второе рождение в конце 60-х годов прошлого столетия. Она нашла воплощение в трудах известного ученого, доктора юридических наук, профессора, заслуженного деятеля науки Российской Федерации Александра Соломоновича Михлина. После решения директивных органов, в то время ЦК КПСС, в 1970 г. была проведена вторая специальная перепись осужденных к лишению свободы. Методология и методика ее проведения, а также итоги нашли отражение

в ряде изданий [2, 3], а также были обобщены в докторской диссертации на тему «Личность осужденных к лишению свободы и проблемы их исправления и перевоспитания», успешно защищенной А.С. Михлиным в 1974 г. в диссертационном совете ВНИИ МВД СССР.

В 1975, 1979 и 1989 гг. под руководством А.С. Михлина были проведены третья, четвертая и пятая специальные переписи осужденных в исправительных учреждениях СССР, а после распада СССР в 1994 и 1999 гг. – шестая и седьмая в исправительных учреждениях Российской Федерации [4]. После ухода из жизни профессора А.С. Михлина очередная, восьмая перепись была проведена с 12 по 19 ноября 2009 г. под общим руководством директора ФСИН России Ю.И. Калинина и научным руководством автора настоящей статьи [5].

Перечень и доля лиц, подпадающих под перепись, определялись с учетом довольно большого числа факторов, но доминирующими являлись несколько из них.

Первый выражался в актуальности получения информации о той или иной категории осужденных. Она, в свою очередь, обуславливалась произошедшими (например, введением в действие нового вида уголовного наказания) или предстоящими изменениями в уголовной политике и законодательстве.

Второй – это требование достижения достоверности результатов переписи: чем меньшее число осужденных той или иной категории, тем большая доля подлежит переписи.

Третий фактор – экономический. В принципе, наибольшую достоверность и значимость данному приему изучения личности осужденных дало бы заполнение переписных листов на каждого осужденного, однако это существенно повышает финансовые затраты на проведение переписи. Данный фактор значим для России, имеющей, несмотря на выраженную в последнее время тенденцию к сокращению «тюремного населения», еще довольно значительное число лиц, находящихся в исправительных учреждениях и в местах содержания под стражей. В меньшей степени экономический фактор будет препятствовать проведению специальной переписи в Казахстане (в случае принятия соответствующего решения), поскольку общее число осужденных в учреждениях УИС Казахстана за последние годы также существенно сократилось.

В истории проведения переписей категории лиц, подпадающих под исследование, существенно различались. Во многом эти различия были обусловлены целями проведения переписи, введением новых видов наказаний и мер уголовно-правового характера, ведомственной принадлежностью пенитенциарной системы и т.д.

В 1926 г. переписи подлежали только лица, отбывавшие лишение свободы. Перепись 1970 г., а также контрольная перепись 1975 г., охватывали осужденных, отбывавших наказание в виде лишения свободы. Переписные листы заполнялись на каждого четверного осужденного.

Существенное расширение категорий лиц, подпадающих под специальную перепись, произошло в 1979 г. Переписные листы заполнялись не только на лиц, осужденных к лишению свободы, но и на условно осужденных к лишению свободы с обязательным привлечением к труду, условно освобожденных из мест лишения свободы с обязательным привлечением к труду, осужденных к исправительным работам.

Перепись 1989 г. была проведена в более широком объеме. Кроме категорий, включенных в перепись 1979 г., дополнительно были переписаны осужденные, находящиеся в воспитательно-трудовых профилакториях (ВТП), осужденные к ссылке, лишению права занимать определенные должности и заниматься определенной деятельностью, осужденные условно, лица, которым была предоставлена отсрочка исполнения приговора, а также лица, направленные в лечебно-трудовые и лечебно-воспитательные профилактории для алкоголиков и наркоманов. Таким образом, перепись 1989 г. впервые была проведена в отношении лиц, которые не были осуждены за совершение уголовных преступлений, а проходили принудительное лечение от алкоголизма и наркомании.

Контрольная перепись 1994 г. касалась только осужденных к лишению свободы. Столь узкий предмет переписи был вызван экономическими трудностями, которые испытывало государство.

В специальной переписи 1999 г. изучению подлежал каждый десятый осужденный к лишению свободы, а также все осужденные к пожизненному лишению свободы и все лица, которым смертная казнь была заменена в порядке помилования лишением свободы пожизненно или на определенный срок. Впервые в истории проведения переписей переписные листы были запол-

нены на каждого десятого подозреваемого, обвиняемого и осужденного, в отношении которых приговор не вступил в законную силу и которые содержались в следственных изоляторах. Как мы видим, перепись 1999 г. не отличалась широтой охвата лиц, осужденных к отбыванию уголовных наказаний, что также объясняется недостатком материальных ресурсов для проведения столь масштабного социологического исследования.

В проведенной в 2009 г. специальной переписи исследованию подлежали каждый десятый осужденный мужчина и каждая вторая осужденная женщина, отбывающие наказание в виде лишения свободы. В то же время в исключение из этого правила переписные листы были заполнены на каждого несовершеннолетнего осужденного, каждого осужденного, отбывающего наказание в виде пожизненного лишения свободы, а также которому смертная казнь в порядке помилования заменена лишением свободы на определенный срок или пожизненным лишением свободы, на каждого осужденного отбывающего наказание в тюрьме. Переписи были подвергнуты подозреваемые и обвиняемые, содержащиеся в следственных изоляторах, в следующих пропорциях: каждый десятый мужчина, каждая вторая женщина, все несовершеннолетние. Таким образом, перепись 2009 г. закрепила начавшийся с переписи 1994 г. отход от изучения характеристик осужденных, отбывающих альтернативные лишению свободы наказания и иные меры уголовно-правового характера, что, по нашему мнению, является не достоинством, а, наоборот, недостатком практики проведения специальных переписей осужденных.

Специальная перепись 2022 г. характеризуется как общими чертами, так и отличительными признаками от предшествующих переписей по ряду признаков.

Общность заключается в идентичной совокупности сведений, нашедших отражение в специальных переписях. Они все характеризуют социально-демографическую, уголовно-правовую и уголовно-исполнительную характеристику осужденных, отбывающих наказание, а также социально-демографическую, уголовно-правовую и криминологическую характеристику лиц, находящихся под стражей в следственных изоляторах уголовно-исполнительной системы России. Такая общность обеспечивает возможность сравнения показателей переписей различных годов, что позволяет проследить динамику изменения тех или иных показателей. Организационно-методической основой для обеспечения сравнимости показателей являются переписные листы, содержащие информацию об осужденных и лицах, содержащихся под стражей. Например, в переписном листе осужденных, отбывающих лишение свободы, содержится 82 позиции, каждая из которых содержит от 3 до 12 подпозиций, на которые должна быть представлена соответствующая информация.

Отличительные признаки характерны как организационно-методическим аспектам проведения специальной переписи 2022 г., так и объему полученной информации.

Анализируя отличия в организации переписи 2022 г., следует указать на временной интервал ее проведения. Считается оптимальным десятилетний период между проведением переписей. Однако из этого правила существовали исключения. Например, проведение двух переписей по истечении пяти лет, а именно в 1975 и в 1994 гг., было вызвано исключительными обстоятельствами. Перепись 1975 г. являлась контрольной переписью осужденных: после проведения переписи 1970 г. важно было еще раз проверить методику проведения переписи и проверить достоверность ее результатов. О вспомогательном значении переписи 1975 г. свидетельствует тот факт, что результаты переписи, проведенной в 1979 г., давались в сопоставлении с переписью 1970 г.

Перепись, проведенная в 1994 г., также была контрольной, поскольку за истекший период времени прекратило существование само государство (СССР) и возникла необходимость получения исходных данных, касающихся России.

Перепись 2022 г. прошла по истечении не десяти, а тринадцати лет, что было вызвано трудностями в ее проведении в условиях пандемии коронавируса. Именно по этой причине на 2021 г. была перенесена Всероссийская перепись населения.

Литературный обзор

Заметный вклад в изучение разных исторических этапов переписи и становления социальной помощи осужденным, преобразовавшейся в систему социальной работы в пенитенциар-

ной системе России, и необходимости ее реформирования представлены в работах таких авторов, как Е.Г. Ширвиндт, А.С. Михлина, Ю.И. Калинина, В.И. Селиверстов, Трунцевский Ю.В., Беляева Л.И. В трудах авторов проанализированы общие черты и особенности проведения переписи, дано их теоретическое обоснование.

Результаты и обсуждение

По объему полученной информации и по своему охвату это была наиболее представительная перепись из последних предшествующих. В ее предмет вошло изучение личности: а) осужденных, отбывающих лишение свободы; б) осужденных, отбывающих принудительные работы; в) подозреваемых и обвиняемых, находящихся под стражей в следственных изоляторах ФСИН России.

Данные, характеризующие осужденных, отбывающих лишение свободы, были внесены в компьютерную программу в следующих пропорциях:

1. На всех осужденных, отбывающих наказание в воспитательных колониях и тюрьмах;
2. На всех осужденных, отбывающих уголовное наказание в виде пожизненного лишения свободы;
3. На каждую вторую (кроме женщин, отбывающих наказание в воспитательных колониях) осужденную женщину, отбывающую лишение свободы;
4. На каждого пятого (кроме мужчин, отбывающих наказание в воспитательных колониях и тюрьмах, а также отбывающих пожизненное лишение свободы) осужденного мужчину, отбывающего лишение свободы.

Всего были внесены данные более чем на 75 тысяч осужденных, отбывающих лишение свободы, что позволило обеспечить репрезентативность исследования.

В отношении принудительных работ характеризующие данные были внесены на каждого осужденного, отбывающего этот вид уголовного наказания. Лица, отбывающие принудительные работы, впервые стали объектом изучения их личности с помощью специальной переписи.

Лица, содержащиеся под стражей, попали под специальную перепись 2022 г. в следующих пропорциях: все несовершеннолетние, каждая вторая женщина (кроме несовершеннолетних), каждый пятый мужчина (кроме несовершеннолетних).

Отличия специальной переписи 2022 г. будут прослеживаться и на стадии обобщения и реализации ее результатов.

Так, для обобщения полученных в результате специальной переписи данных создан двадцать один авторский коллектив, который включает в себя ученых ведущих образовательных и научно-исследовательских организаций: Московского государственного университета имени М.В. Ломоносова, Томского государственного исследовательского университета, Санкт-Петербургского университета ФСИН России, Московского государственного лингвистического университета, Московского государственного университета имени Ю.Е. Кутафина, Академии ФСИН России, Научно-исследовательского института ФСИН России, Самарского юридического института ФСИН России и других учреждений.

По результатам работы планируется выпуск более двадцати научных изданий, характеризующих различные категории осужденных и лиц, содержащихся под стражей в России. Обобщение результатов специальной переписи 2009 г. было осуществлено в десяти научно-аналитических изданиях, а переписи 1999 г. лишь в двух изданиях.

Так, ряд изданий переписи 2022 г. будут посвящены характеристике осужденных, отбывающих наказание в различных видах исправительных учреждений, а именно в колониях-поселениях; в воспитательных колониях; в исправительных колониях общего режима; в исправительных колониях строгого режима; в исправительных колониях особого режима; в тюрьмах.

Не останется без внимания характеристика отдельных категорий осужденных, в частности речь идет об осужденных, отбывающих пожизненное лишение свободы, о положительно и нейтрально характеризующихся осужденных, злостных нарушителях режима.

Подвергнется анализу и обобщению характеристика осужденных, совершивших преступления против личности, собственности, в сфере незаконного оборота наркотиков, а также осуж-

денных за преступления, совершенные в сфере экономической деятельности, должностные (коррупционные), террористические и экстремистские преступления.

Отдельный блок аналитических материалов составит характеристика женщин, отбывающих лишение свободы, которая будет представлять собой характеристику как в целом осужденных женщин, так и их отдельных категорий: несовершеннолетних и взрослых, впервые совершивших преступления, и рецидивистов.

Впервые будет проанализирована характеристика лиц, отбывающих в исправительных центрах такой вид уголовного наказания, как принудительные работы. Причем анализ будет проведен дифференцированно в отношении осужденных к принудительным работам по приговору суда и осужденных, которым в результате досрочного освобождения из мест лишения свободы последнее было заменено другим более мягким наказанием – принудительными работами.

Методика обобщения материалов специальной переписи предполагает исследование не только статистики, но и динамики изменения характеристики осужденных и лиц, содержащихся под стражей. Для этого многие показатели переписи 2022 г. сравниваются с показателями переписей 2009 и даже 1999 гг., что позволяет выявить долговременные тенденции, имеющие все перспективы наблюдаться и в будущем.

В качестве таковых применительно к лишению свободы следует назвать следующие.

Десоциализация личности осужденных. Специальные переписи 1999 и 2009 гг. фиксировали увеличение доли осужденных, отбывающих лишение свободы, теряющих во время отбывания социальные связи с семьей и другим социально позитивным окружением. К сожалению, в специальной переписи 2022 г. показатели разрыва социальных связей (расторжение браков, проведение свиданий, получение посылок, передач, денежных переводов, занятость общественно-полезным трудом и т.п.) свидетельствуют о продолжении данной негативной тенденции. Эта тенденция опасна тем, что из мест лишения свободы освобождаются лица, не интегрированные в общество, потерявшие семью, работу, профессиональные навыки. Поэтому принятие 10 февраля 2023 г. Федерального закона «О пробации в Российской Федерации» является вполне необходимой, но несколько запоздалой мерой.

Имущественное расслоение осужденных. Оно является последствием имущественного расслоения населения в условиях рыночной экономики. Появились сверхбогатые (олигархи), богатые, средний класс и необеспеченные слои населения. Такая же стратификация наблюдается в местах лишения свободы, и перепись 2022 г. ее зафиксировала. Основная проблема заключается не в появлении в местах лишения свободы богатых осужденных, а в существовании осужденных, которые не имеют денег на лицевом счете и, соответственно, не могут приобретать продукты питания и предметы первой необходимости, оплачивать коммунальные услуги и дополнительные лечебные процедуры и т.д. В условиях свободы эти различия компенсируются гражданам за счет поддержки государством уязвимых и материально необеспеченных слоев населения. В местах лишения свободы России такая поддержка имеется – например, осужденные, не работающие по не зависящим от них причинам, осужденные, не получающие пенсии, обеспечиваются питанием и предметами первой необходимости за счет государства (ч. 3 ст. 99 УИК РФ). При отсутствии у осужденного средств им при освобождении может быть оказана материальная помощь, оплачено восстановление утраченного паспорта и т.д. Однако эта поддержка ограничена условиями отбывания наказания и экономическими возможностями государства.

Кроме того, следует учитывать криминологические риски того положения, когда государством гарантируется в определенных объемах расходование средств на указанные выше нужды осужденных, а таких средств у осужденных фактически нет. Данный психологический дисбаланс между предоставленными возможностями и отсутствием перспектив их реализовать (на фоне реализации их в полном объеме другими более обеспеченными осужденными) может вызывать осложнение оперативной обстановки в местах лишения свободы.

Все это ставит под сомнение предполагаемые шаги законодателя по увеличению норм расходования осужденными денежных средств на приобретение продуктов питания и предметов первой необходимости.

Заключение

В 2026 г. наступит столетие со дня проведения первой специальной переписи осужденных. За этот период было проведено еще восемь специальных переписей, накоплен опыт организации их проведения, выработаны научно-методические подходы к определению параметров переписи.

Специальные переписи осужденных являются важным источником получения информации о процессах, происходящих при исполнении уголовных наказаний и содержании под стражей. Важно не игнорировать полученную информацию, а использовать ее при принятии решений по изменению уголовно-исполнительной политики и уголовно-исполнительного законодательства государства.

Результаты проведенной в 2022 г. в Российской Федерации специальной переписи осужденных, отбывающих лишение свободы, принудительные работы, а также лиц, содержащихся под стражей в следственных изоляторах ФСИН России, после их обобщения и публикации будут во многом определять направления и содержание научных исследований в области исполнения уголовных наказаний. Они будут значимы не только для России, но и для государств, имеющих с Россией схожую правовую систему, в том числе и для Республики Казахстан.

ЛИТЕРАТУРА

- 1 Трунцевский Ю.В., Беляева Л.И. У истоков юридической науки (к 130-летию Е.Г. Ширвиндта). Монография // Под ред. Т.Я. Хабриевой. – М., 2023. – 240 с.
- 2 Михлин А.С. Роль социальных и демографических свойств в исправлении и перевоспитании осужденных к лишению свободы. – М., ВНИИ МВД СССР, 1970. – 165 с.
- 3 Журавлев М.П., Михлин А.С. Общая характеристика осужденных к лишению свободы. – М., ВНИИ МВД СССР, 1972. – 72 с.
- 4 Характеристика осужденных к лишению свободы. По материалам специальной переписи 1999 года. В 2-х томах / Под ред. А.С. Михлина. – М.: Юриспруденция, 2001.
- 5 Осужденные и содержащиеся под стражей в России: по материалам специальной переписи осужденных и лиц, содержащихся под стражей, 12-18 ноября 2009 г. // Под общей ред. Ю.И. Калинина. Под науч. ред. В.И. Селиверстова. – М.: Юриспруденция, 2012. – 940 с.

REFERENCES

- 1 Truncevskij Ju.V., Beljaeva L.I. (2023) U istokov juridicheskoy nauki (k 130-letiju E.G. Shirvindta). Monografiya // Pod red. T.Ja. Habrievoy. M., 240 p. (In Russian).
- 2 Mihlin A.S. (1970) Rol' social'nyh i demograficheskikh svojstv v ispravlenii i perevospitanii osuzhdennyh k lisheniju svobody. M., VNII MVD SSSR, 165 p. (In Russian).
- 3 Zhuravlev M.P., Mihlin A.S. (1972) Obshhaja harakteristika osuzhdennyh k lisheniju svobody. M., VNII MVD SSSR, 72 p. (In Russian).
- 4 Harakteristika osuzhdennyh k lisheniju svobody. Po materialam special'noj perepisi 1999 goda. V 2-h tomah / Pod red. A.S. Mihlina. M.: Jurisprudencija, 2001. (In Russian).
- 5 Osuzhdennye i soderzhashhiesja pod strazhej v Rossii: po materialam special'noj perepisi osuzhdennyh i lic, soderzhashhihsja pod strazhej, 12-18 nojabrja 2009 g. // Pod obshhej red. Ju.I. Kalinina. Pod nauch. red. V.I. Seliverstova. M.: Jurisprudencija, 2012. 940 p. (In Russian).

В.И. СЕЛИВЕРСТОВ,*¹

З.ғ.д., профессор.

*e-mail: vis_home@list.ru

ORCID ID: 0000-0002-9554-5438

¹М.В. Ломоносов атындағы Мәскеу

мемлекеттік университеті

Мәскеу қ., Ресей

2022 ЖЫЛҒЫ САНАҚ – СОТТАЛҒАНДАРДЫҢ ЖЕКЕ БАСЫН ЗЕРТТЕУДІҢ МАҢЫЗДЫ КЕЗЕҢІ БОЛЫП ТАБЫЛАДЫ

Аңдатпа

Мемлекеттердің пенитенциарлық жүйесінде сотталғандардың жеке басы туралы ғылыми ақпарат өте маңызды орын алады. Халықаралық стандарттар тұтқындардың санын және олардың айрықша ерекшеліктерін сипаттайтын тенденциялар туралы сенімді мәліметтер алу қажеттілігін ерекше атап көрсетеді. 2022 жылдың желтоқсанында өткізілген тоғызыншы арнайы санақ бас бостандығынан айыру және мәжбүрлі жұмыс түріндегі жазасын өтеп жатқан сотталғандардың, сондай-ақ Ресейдің тергеу изоляторларындағы адамдардың жеке басы туралы қолда бар статистикалық деректерді толықтыруға бағытталған. Арнайы санақ жүргізу қажеттілігі қылмыстық-атқару саясатын жетілдірудің заманауи қажеттіліктерімен ғана емес, сонымен қатар тарихи дәстүрлерді сақтаумен де байланысты болды. Арнайы санақ жүргізу тәжірибесі КСРО кезеңіне тән болды (бұл жағдайда ол Қазақстанда орналасқан түзеу-еңбек мекемелеріне әсер етті) және ол қазіргі Ресейде жалғасты. Мақалада тарихта жүргізілген тоғыз арнайы санақтың ұйымдастырушылық және әдіснамалық ерекшеліктері қысқаша сипатталған, 2022 жылдың желтоқсанында өткен соңғы арнайы санаққа назар аударылған. Тоғызыншы арнайы санақтың жалпы белгілері мен ерекшеліктері талданды, олардың теориялық негіздемесі берілді. Сондай-ақ санақ параметрлері, оны жүргізу нысандары, сотталғандардың жеке басын әлеуметтендіру тенденциялары және олардың арасында санақ нәтижелерінде көрсетілген мүлкітік стратификация ашылады.

Тірек сөздер: санақ, сотталған адамның жеке басы, бас бостандығынан айыру, мәжбүрлі еңбек, әлеуметтену, мүлкітік стратификация.

V.I. SELIVERSTOV,*¹

Doctor of Law, Professor.

*e-mail: vis_home@list.ru

ORCID ID: 0000-0002-9554-5438

¹Moscow State University named

after M.V. Lomonosov,

Moscow, Russia

THE CENSUS OF 2022 IS AN IMPORTANT STAGE IN THE STUDY OF THE PERSONALITY OF CONVICTS

Abstract

In the penitentiary systems of States, scientific information about the identity of convicts is important. International standards specifically emphasize the need to obtain reliable data on trends characterizing the prison population and its distinctive features. The Ninth special Census conducted in December 2022 aims to supplement the available statistical data on the identity of convicts serving sentences of imprisonment and forced labor, as well as persons detained in pre-trial detention centers in Russia. The need for a special census was based not only on the modern needs of improving the penal policy, but also on the basis of compliance with historical traditions. The practice of conducting special censuses was characteristic of the period of the USSR (in these cases it affected correctional labor institutions located in Kazakhstan), and it continued in modern Russia. The article summarizes the organizational and methodological features of the nine special censuses that took place in the history, the main focus is on the last special census conducted in December 2022. The general features and peculiarities of the Ninth Special Census are analyzed, their theoretical justification is given. The parameters of the census, the forms of its implementation, the tendencies of the desocialization of the personality of convicts and the property stratification among them, which manifested themselves in the results of the census, are also disclosed.

Key words: census, convict's identity, deprivation of liberty, forced labor, desocialization, property stratification.

REQUIREMENTS FOR THE DESIGN OF ARTICLES PUBLISHED IN THE EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

Manuscripts are accepted in Kazakh, Russian and English through the official website of the journal (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>), which provides with the detailed instructions for authors about the process of submitting articles, as well as publication fees.

The text of the article must be typed in **WINWORD XP** or *. RTF (Reach text format). **Times New Roman** font, size **14**, the text must be typed in one interval and not exceed **12** pages.

IRSTI, **UDC** and **JEL** are printed in the upper left part of the sheet.

Then, in the upper right part of the sheet, the author's surname and initials, place of work, academic degree and title, name of the country and city, and e-mail are printed in three languages (Kazakh, Russian, and English). If there are several authors, indicate the main author of the article (with the*sign). In the middle of the sheet, **the name of the manuscript** is printed in capital letters, followed by **key words** (5-7 words, including no more than two phrases) in three languages. Then there is the text that should be printed without hyphenation, observing the following field sizes: left-30 mm, right-10 mm, top-15 mm, bottom-20 mm. The paragraph indent begins with the third character. Formulas must be given in the **formula editor** application (Microsoft Equation). **Tables, figures, and diagrams** are printed without fills.

In the text, references to the literature used are given in **square brackets**, the list of references is printed at the end of the article comprising 5-15 titles. The reference presented in the Cyrillic alphabet is given in two versions – in the original and in the Romanized alphabet (**transliteration** – <http://www.translit.ru>).

A short abstract (150-200 words, 14 size) should be given in three languages after the list of references, which indicates the purpose of the article and the research methods used. Then **the title of the article** is also printed in three languages.

Authors of the journal should adhere to the following requirements concerning the structure of the article in accordance with the headings (**title, abstract, key words, introduction, main provisions, materials and methods, literature review, results, discussion, conclusion, information about funding (if available), references, transliterated list of references**).

The headings of the structural elements of the article should be given in bold.

The text of the article must be original, not previously published anywhere.

The article is subjected to “blind” review, the reviewers are appointed by the Editorial board of the journal.

At the end of the article, please indicate your full name, return address, phone numbers, fax, and e - mail address.

The author (s) is/are responsible for the content of the article. The opinion of the Scientific and Editorial Board does not always coincide with the opinion of the author (s). The Editorial Board reserves the right to publish or reject articles.

In order to identify and prevent scientific plagiarism, in accordance with the “Regulations on the organization of activities for the identification and prevention of scientific plagiarism at Turan University”, the Editorial board of the journal checks articles submitted for publication for anti-plagiarism.

A link to our publication is required when reprinting it.

Our address: **050013, Almaty, Satpaev ave. 1A, Turan University**

Phone: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Website: <https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>

Editorial board

EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW ЖУРНАЛЫНДА ЖАРИЯЛАНАТЫН МАҚАЛАЛАРДЫ РӘСІМДЕУГЕ ҚОЙЫЛАТЫН ТАЛАПТАР

Материалдар қазақ, орыс және ағылшын тілдерінде журналдың ресми сайты (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>) арқылы қабылданады, онда авторларға мақалаларды жіберу үдерісі, сондай-ақ ақы төлеу туралы толық нұсқаулық бар.

Мәтін **WINWORD XP** немесе*. **RTF (Reach text format)** форматында терілуі тиіс. **Times New Roman** шрифт, **14** кегль. Жазба мәтіні бір жол аралығы арқылы теріліп, **12 беттен** аспауы тиіс.

Парақтың үстінгі сол жақ бұрышында **FTAMI, ӘОК** және **JEL** жазылады.

Одан әрі, парақтың оң жақ жоғары бөлігінде автордың тегі мен инициалдары, жұмыс орны, ғылыми дәрежесі мен атағы, ел мен қала атауы, e-mail үш тілде сөздер (қазақша, орысша және ағылшынша) жазылады, егер бірнеше автор болса – мақаланың негізгі авторын (* белгісімен) көрсетіңіз. Парақтың ортасына материалдың **атауы** бас әріптермен, одан әрі – **тірек сөздер** (5–7 сөз, екі сөз тіркесінен аспауы керек) үш тілде жазылады. Содан кейін мәтіннің келесі жиек мөлшерін сақтай отырып, **тасымалдаусыз** басу қажет: сол жақ – 30 мм, оң жақ – 10 мм, үстінгі – 15 мм, астыңғы – 20 мм сақтай отырып тасымалсыз жазылады. Азат жол үшінші белгіден басталады. Формулалар тек **формалар редакторы (Microsoft Equation)** қосымшасында терілу керек. **Кестелер, суреттер және схемалар** қосымша бояуларсыз жазылады.

Мәтінде **квадрат жақшалар** ішінде қолданылған әдебиеттерге сілтемелер, ал **қолданылған әдебиеттер** тізімі мақала соңына 5-15 атау көлемінде жазылады. Кириллицада ұсынылған әдебиеттер екі нұсқада - түпнұсқада және романизацияланған алфавитте (**транслитерация** - [http:// www.translit.ru](http://www.translit.ru)) беріледі.

Қолданылған әдебиеттер тізімінен кейін мақаланың мақсаты мен қолданылған зерттеу әдістері көрсетілген **андатпа** (150–200 сөз, 14 кегль) үш тілде жазылады. Одан әрі, мақаланың **атауы** үш тілде жазылады.

Журналдың потенциалды авторлары тақырыптарына сәйкес мақаланың құрылымы бойынша келесі ережелерді ұстануы тиіс (**атауы, андатпа, тірек сөздер, кіріспе, негізгі ережелер, материалдар мен әдістер, әдебиетке шолу, нәтижелер, талқылаулар, қорытынды, қаржыландыру туралы ақпарат (бар болса), әдебиеттер, транслитерацияланған әдебиеттер тізімі**).

Мақаланың құрылымдық элементтерінің тақырыптары қалың қаріппен көрсетілуі керек.

Мақала мәтіні еш жерде жарияланбаған түпнұсқалық нұсқада болуы тиіс.

Мақала жасырын рецензиялаудан өтеді, рецензенттерді журналдың редколлегиясы тағайын- дайды.

Мақаланың соңында толық аты-жөнін, кері мекенжайын, телефондарын, факсін, электрондық пошта мекенжайын (e-mail) көрсетуіңізді сұраймыз.

Мақаланың мазмұнына автор (авторлар) жауапты. Ғылыми-редакциялық кеңестің пікірі әрдайым автордың (авторлардың) пікірімен сәйкес келе бермейді. Редакциялық кеңес мақалаларды жариялау немесе қабылдамау құқығын өзіне қалдырады.

Ғылыми плагиатты анықтау және оның алдын алу мақсатында «Тұран» университетінде ғылыми плагиатты анықтау және оның алдын алу жөніндегі қызметті ұйымдастыру туралы ережеге» сәйкес журнал редакциясы жариялауға ұсынылған мақалаларды антиплагиат бойынша тексерістен өткізеді.

Біздің басылымға қайта басылған кезде сілтеме міндетті.

Біздің мекен-жайымыз: **050013, Алматы қ., Сәтпаев көш., 16Аа, «Тұран» университеті.**

Анықтама телефоны: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Сайт: <https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>

Редакциялық алқа

ТРЕБОВАНИЯ К ОФОРМЛЕНИЮ СТАТЕЙ, ПУБЛИКУЕМЫХ В ЖУРНАЛЕ EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW

Материалы принимаются на казахском, русском и английском языках через официальный сайт журнала (<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>), в котором имеется подробная инструкция для авторов о процессе подачи статей, а также об оплате публикации.

Текст статьи должен быть набран в **WINWORD XP** или *. RTF (Reach text format). Шрифт **Times New Roman**, кегль **14**, текст должен быть набран через один интервал и не превышать **12** страниц.

В левой верхней части листа печатается **МРНТИ, УДК и JEL**.

Далее в правой верхней части листа печатаются на трех языках (казахском, русском и английском) фамилия и инициалы автора, место работы, ученая степень и звание, название страны и города, e-mail; если авторов несколько – указать основного автора статьи (знаком*). В середине листа прописными буквами печатаются **название** материала, далее – **ключевые слова** (5–7 слов, в том числе не более двух словосочетаний) на трех языках. Затем идет текст, который следует печатать **без переносов**, соблюдая следующие размеры полей: левое – 30 мм, правое – 10 мм, верхнее – 15 мм, нижнее – 20 мм. Абзацный отступ начинается с третьего знака. Формулы набирать только в приложении – **редактор формул (Microsoft Equation)**. **Таблицы, рисунки и схемы** печатаются без заливок.

В тексте в **квадратных скобках** даются ссылки на использованную литературу, **список литературы** печатается в конце статьи в количестве 5–15 наименований. Литература, представленная на кириллице, дается в двух вариантах – в оригинале и романизированным алфавитом (**транслитерация** – <http://www.translit.ru>).

После списка литературы должна быть **аннотация** (150–200 слов, 14 кегль) на трех языках, в которой указываются цель статьи и использованные методы исследования. Далее печатается **название статьи** также на трех языках.

Потенциальные авторы журнала должны в соответствии с заголовками придерживаться следующих правил по структуре статьи (**название, аннотация, ключевые слова, введение, основные положения, материалы и методы, литературный обзор, результаты, обсуждение, заключение, информация о финансировании (при наличии), литература, транслитерированный список литературы**).

Заголовки структурных элементов статьи должны быть выделены жирным шрифтом.

Текст статьи должен быть оригинальным, ранее нигде не опубликованным.

Статья проходит «слепое» рецензирование, рецензенты назначаются редколлегией журнала.

В конце статьи просим указать Ф.И.О. полностью, обратный адрес, телефоны, факс, адрес электронной почты (e-mail).

Ответственность за содержание статьи несет автор (авторы). Мнение Научно-редакционного совета не всегда совпадает с мнением автора (авторов). Редакционный совет оставляет за собой право публикации или отклонения статей.

В целях выявления и предотвращения научного плагиата в соответствии с «Положением об организации деятельности по выявлению и предотвращению научного плагиата в университете «Туран» редакцией журнала проводится проверка на антиплагиат статей, представленных для публикации.

Ссылка на наше издание при перепечатке обязательна.

Наш адрес: **050013, г. Алматы, ул. Сатпаева, 16А, университет «Туран».**

Телефон для справок: **8(727) 260-40-18, 260-70-00.**

Сайт: **<https://ejcrpp.turan-edu.kz/jour/index>**

Редакционная коллегия

**EURASIAN SCIENTIFIC JOURNAL OF LAW
(ESJL)**

**Scientific and practical journal
№ 3(4) 2023**

Computer layout: Zhuikova M.A.
Proofreader: Skuratova I.M.

Signed to the press on 25.09.2023
Offset paper No. 1,62 x 84/16. Density 80g/m².
Conditional printed sheets 7,5 Conditional publishing sheets 7,8
Circulation 500 copies
Order No. 4

Editorial Office address:
The original layout was prepared by the editorial and
publishing Department of Turan University

г. Алматы, ул. Сатпаева, 16А, университет «Туран».
Тел.: 260-40-18, 260-70-00.

ДЛЯ ЗАМЕТОК
